

OGÓLNA WALORYZACJA PRZYRODNICZA MIASTA DĄBROWY GÓRNICZEJ

**wraz z oceną wpływu zmian klimatu
na obszary chronione i cenne przyrodniczo**

**Opracowanie wykonane na zlecenie
Urzędu Miejskiego w Dąbrowie Górniczej**

**Opracowanie: dr hab. Andrzej Czylok
dr Andrzej Tyc**

Dąbrowa Górnicza, 2020–2021

Spis treści

1. WPROWADZENIE	5
2. METODY	7
3. WSKAZANIE I OCENA WALORÓW PRZYRODNICZYCH OBSZARU MIASTA DĄBROWY GÓRNICZEJ	9
3.1. Obszary prawnie chronione – istniejące	9
3.1.1. Obszar Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037	9
3.1.2. Obszar Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” PLH240041	12
3.1.3. Obszar Natura 2000 „Pustynia Błędownska” PLH120014	15
3.1.4. Obszar Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” PLH240038 – w trakcie konsultacji	17
3.1.5. Użytek ekologiczny „Bagno w Antoniowie”	19
3.1.6. Użytek ekologiczny „Młaki nad Pogorią I”	22
3.1.7. Użytek ekologiczny „Pogoria II”	24
3.1.8. Użytek ekologiczny „Uroczysko Zielona”	25
3.1.9. Użytek ekologiczny „Źródlika w Zakawiu”	27
3.1.10. Użytek ekologiczny „Pustynia Błędownska”	28
3.1.11. Stanowisko dokumentacyjne „Srocza Góra”	29
3.1.12. Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Wzgórze Gołonoskie”	31
3.1.13. Pomniki przyrody	33
3.1.13.1. „Wywierzyńska w Strzemieszycach Wielkich”	33
3.1.13.2. Drzewa pomnikowe	34
3.1.14. Park Krajobrazowy „Orlich Gniazd”	39
3.1.15. Obszar chronionego krajobrazu – otulina Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” i Parku Krajobrazowego „Stawki”	39
3.2. Obszary o wysokich wartościach przyrodniczych proponowanych do ochrony prawnej	39
3.2.1. „Trzebiesławickie Wzgórza” – proponowany zespół przyrodniczo-krajobrazowy	40
3.2.1.1. „Bukowa Góra” – proponowany rezerwat przyrody	42
3.2.1.2. „Murawa pod Górą Bocianek” – proponowany użytek ekologiczny	43
3.2.1.3. „Murawa z zawilcem wielkokwiatowym” – proponowany użytek ekologiczny	44
3.2.1.4. „Gródki” – proponowany użytek ekologiczny	45
3.2.1.5. „Stawki” – proponowany użytek ekologiczny	46
3.2.2. „Pojezierze Dąbrowskie” – proponowany obszar chronionego krajobrazu	47
3.2.2.1. „Basiuła” – proponowany użytek ekologiczny	49
3.2.2.2. „Łąki krwiściągowe” – proponowany użytek ekologiczny	50
3.2.3. „Pańska Góra” – proponowany użytek ekologiczny	51
3.2.4. „Torfowiska w Grabocinie” – proponowany użytek ekologiczny	52
3.2.5. „Poldery Rakówki w Przełajce” – proponowany użytek ekologiczny	54
3.2.6. „Świetlista dąbrowa” – proponowany użytek ekologiczny	55
3.2.7. „Przełom Trzebyczki” – proponowany zespół przyrodniczo-krajobrazowy	58
3.3. Inne obszary o dużych walorach przyrodniczych	59
3.3.1. Lasy Trzebiesławickie	59
3.3.2. Recki Las	60
3.3.3. Las Bienia	60

3.3.4. Kamieniołomy Gibałki	61
3.3.5. Brzezina na Łosieńskim Zwale	62
3.3.6. Kamieniołom Łady	64
3.3.7. Uroczyska przy Staszycu	64
3.3.8. Las Mokrznia	66
3.3.9. Łąki Łęka	66
3.3.10. Uroczysko Wypaleniska	67
3.3.11. Łąki Zagórczańskie	69
3.3.12. Uroczysko Rudy	70
3.3.13. Przełom Białej Przemszy w Okradzionowie	72
3.3.14. Wydmy w Lasach Błędowskich	74
4. WSKAZANIA DO STRATEGII OCHRONY PRZYRODY NA TERENIE MIASTA – RANKING OBSZARÓW CHRONIONYCH I PRZYRODNICZO CENNYCH	76
5. WSKAZANIE ISTNIEJĄCYCH I PROPONOWANYCH KORYTARZY EKOLOGICZNYCH – SZLAKÓW MIGRACYJNYCH ZWIERZĄT	79
6. OCENA WPŁYWU ZMIAN KLIMATU NA OBSZARY CHRONIONE I CENNE PRZYRODNICZO	83
7. SPIS WYKORZYSTANEJ LITERATURY	86
DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA	
ZAŁĄCZNIK NR 1 – Mapa obszarów o wysokich walorach przyrodniczych	
ZAŁĄCZNIK NR 2 – Sieć ekologiczna miasta na tle regionalnych korytarzy ekologicznych	

1. Wprowadzenie

Od pierwszej ogólnej waloryzacji przyrodniczej miasta Dąbrowa Górnicza („Ogólna waloryzacja przyrodnicza Dąbrowy Górniczej” – Celiński i in. 1994 oraz „Waloryzacja przyrodnicza miasta Dąbrowa Górnicza” Cempulik i in. 1994) minęło ponad 26 lat, a jej ostatniej aktualizacji (Czyłok i in. 2007a, 2008) ponad 13. Dla dynamicznie rozwijającego się dużego miasta to cała epoka, co niewątpliwie ma swoje odniesienie również do przyrody w jego granicach. Obserwuje się przemiany krajobrazu, a wśród jego składników również roślinności. Zachodzą one z różnym natężeniem – najmniejsze w ekosystemach dojrzałych lasów liściastych, a największe na odsłoniętych w wyniku eksploatacji piaskach i skałach wapiennych, gdzie zachodzą zjawiska sukcesji pierwotnej.

Co prawda przeprowadzona w latach 2007–2008 aktualizacja waloryzacji przyrodniczej miasta Dąbrowa Górnicza odbyła się już w warunkach implementacji prawa Unii Europejskiej do prawa krajowego, w tym do ustawy o ochronie przyrody i ustaw o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, to jednak dopiero w ostatniej dekadzie powstały właściwe wytyczne i wskazania w zakresie ochrony, w tym ochrony czynnej walorów przyrodniczych i krajobrazowych. W tym okresie na terenie miasta ustanowione zostały Specjalne Obszary Ochrony Natura 2000 – PLH240037 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej”, PLH24 0041 „Łąki Dąbrowskie” oraz PLH120014 „Pustynia Błędownska”. W 2021 r. do konsultacji trafił nowy dla Dąbrowy Górniczej obszar Natura 2000 – „Dolina Białej Przemszy”, jako poszerzenie dotychczasowej ostoji PLH240038 „Torfowisko Sosnowiec-Bory”.

Nowym elementem uwzględnionym w niniejszym opracowaniu jest ocena wpływu zmian klimatu na obszary chronione i inne cenne walory przyrodnicze Dąbrowy Górniczej. W miastach powyżej 100 tys. mieszkańców istnieje bowiem obowiązek opracowania planów adaptacji do zmian klimatu – „Plan adaptacji miasta Dąbrowa Górnicza do zmian klimatu do roku 2030”.

Swoistą cechą Dąbrowy Górniczej jest fakt, że w granicach administracyjnych zachowały się dobrze wykształcone płaty: torfowisk, łągów, borów bagiennych, grądów i buczyn, w tym ciepłolubnej buczyny storczykowej. Chlubą i znakiem rozpoznawczym przyrody Dąbrowy Górniczej, urastającym do rangi florystycznego symbolu miasta jest lipiennik Loesela *Liparis loeseli*, którego wciąż liczne populacje występują we wschodnim obrzeżeniu zbiornika Kuźnica Warężyńska oraz mniej liczne na terenie użytków ekologicznych „Młaki nad Pogorią I” i „Bagno w Antoniowie” (na tym ostatnim terenie nie zaobserwowano okazów lipiennika w trakcie badań terenowych w ramach niniejszej waloryzacji). Autentycznym przyrodniczym symbolem miasta, odnoszącym się do jego nazwy, jest dąb szypułkowy *Quercus robur*. W waloryzowanej części Dąbrowy Górniczej występuje wiele dorodnych okazów tego drzewa, a kilka z nich jest objętych ochroną prawną jako pomniki przyrody. Powszechnie występującym zwierzęciem na terenie miasta stał się w ostatnich latach bóbr europejski *Castor fiber*, który został uznany za przyrodniczy symbol Dąbrowy Górniczej.

Abiotyczne i biotyczne uwarunkowania przyrody obszaru objętego waloryzacją zostały szczegółowo omówione w wydanej na stulecie nadania praw miejskich *Monografii Dąbrowy Górniczej* (Rybak, Wójcik, Woźniczka 2016). Tom I tej Monografii został w całości poświęcony środowisku przyrodniczo-geograficznemu. Z tego względu w niniejszym opracowaniu pominięliśmy omówienie charakterystyki uwarunkowań środowiskowych bogactwa przyrody miasta.

Ogólną waloryzację przyrodniczą miasta Dąbrowa Górnicza wykonano w dwóch etapach w latach 2020-2021 na zlecenie Gminy Dąbrowa Górnicza (umowy nr WOŚ.271.5.409.2020 i WOŚ.271.5.410.2020 z 18.06.2020). Z uwagi na wrażliwość niektórych danych przyrodniczych (m.in. występowanie i lokalizacja niektórych cennych gatunków), dane takie zostały przekazane do wiadomości Wydziału Ochrony Środowiska Urzędu Miejskiego w Dąbrowie Górniczej w osobnym egzemplarzu opracowania waloryzacji.

Autorzy wyrażają swoje podziękowanie Radosławowi Gwoździowi i Łukaszowi Krajewskiemu za cenne informacje pomocne w poznaniu aktualnych walorów przyrodniczych na terenie miasta Dąbrowa Górnicza.

2. Metody

W opracowaniu ogólnej waloryzacji przyrodniczej wykorzystano wyniki terenowej inwentaryzacji przyrodniczej przeprowadzonej w dwóch etapach – w sezonie wegetacyjnym 2020 r. (etap I) i 2021 r. (etap II). W etapie I inwentaryzacja objęła obszar miasta położony na północ i północny zachód od linii kolejowej Katowice-Warszawa, w etapie II pozostała część Dąbrowy Górniczej, w podobnym układzie przestrzennym jak w waloryzacji przyrodniczej przeprowadzonej w latach 2007-2008 (Czyłok i in. 2007b, 2008). Prace terenowe dotyczyły szczegółowego rozmieszczenia cennych płątów roślinności i występowania cennych gatunków roślin naczyniowych oraz miejsc cennych z punktu widzenia ochrony zwierząt, w tym szczególnie ptaków. W opracowaniu wykorzystano ponadto wyniki obserwacji poczynione przez autorów waloryzacji w latach wcześniejszych oraz materiały archiwalne zebrane w postaci wykonanych waloryzacji przyrodniczych – ogólnej dla całej Dąbrowy Górniczej „*Ogólna waloryzacja przyrodnicza Dąbrowy Górniczej*” (Celiński i in. 1994, Czyłok i in. 2007a, 2008) i „*Waloryzacja przyrodnicza miasta Dąbrowa Górnicza*” (Cempulik i in. 1994) oraz szczegółowych, wykonanych w latach 1996-2007 dla obszarów o wysokich wartościach przyrodniczych (m.in. dla Parku Zielona – Czyłok i in. 2006; Kuźnicy Warężyńskiej – Czyłok i in. 2007b). W ocenie walorów przyrodniczych obszaru miasta wykorzystane zostały również publikowane i niepublikowane materiały wymienione w spisie literatury na końcu niniejszego opracowania.

Ogólną waloryzację przyrodniczą wykonano zgodnie z przyjętą w Polsce metodyką wykonywania takich waloryzacji (m.in. Zalewska i in. 2013). Ocena walorów przyrodniczych obszaru miasta Dąbrowa Górnicza została przeprowadzona na podstawie następujących kryteriów:

- obecność i liczba gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty (wymienione w Zał. II Dyrektywy Siedliskowej i Zał. I Dyrektywy Ptasiej),
- obecność siedlisk przyrodniczych wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej i wymienionych w Rozporządzeniu Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2013 (Dz.U. nr 77 z 2010, poz. 510), zbiorowisk roślinnych zagrożonych regionalnie (Parusel i in. 2012),
- obecność i liczba gatunków roślin i zwierząt objętych ochroną prawną w Polsce zgodnie z odpowiednimi rozporządzeniami Ministra środowiska z 9 października 2014 (Dz.U. z 2014, poz. 1409) oraz 16 grudnia 2016 (Dz.U. z 2016, poz. 2183),
- obecność i liczba zagrożonych gatunków roślin i zwierząt wymienionych w czerwonych księgach (Zarzycki i in. 2014, Głowaciński 2001, Głowaciński, Nowacki 2004) i na czerwonych listach (Kaźmierczakowa i in. 2016, Głowaciński 2002), w tym również na liście regionalnej (m.in. Miszta 2012, Parusel, Urbisz 2012, Parusel i in. 2013, Profus, Świerad 2013),
- szczególna funkcja ekologiczna pełniona przez siedlisko (obecność szlaków migracji zwierząt – głównie ssaków drapieżnych i kopytnych, miejsce rozrodu płazów, gniazdowanie cennych gatunków ptaków).

Nazewnictwo roślin naczyniowych przyjęto za „*Krytyczną listą roślin naczyniowych Polski*” (Mirek i in. 2002). W celu określenia zbiorowisk roślinnych oraz zespołów leśnych wykorzystano „*Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski*” (Matuszkiewicz 2001) oraz „*Zespoły leśne Polski*” (Matuszkiewicz, 2002).

Propozycje ochrony prawnej waloryzowanych obszarów są zgodne z ustawą o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 (Dz.U. nr 92 z 2004, poz. 880, z późniejszymi zmianami). Propozycje zalecanych metod ochrony czynnej cennych siedlisk są zgodne z „*Poradnikiem ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny*” – tomy 2-9 (<https://natura2000.gdos.gov.pl/wytyczne-i-poradniki>).

Lokalizację obszarów o wysokiej wartości przyrodniczej oraz propozycje ich ochrony prawnej przedstawiono na mapach w skali 1:10 000, natomiast zbiorczo dla obszaru Dąbrowy Górniczej wydzielone obszary o wysokiej wartości przyrodniczej przedstawiono na mapie w skali 1:50 000 (mapa w załączniku). Mapy zostały opracowane w układzie współrzędnych PUWG 1992 na podkładzie mapy topograficznej w skali 1:10 000 oraz 1:50 000 udostępnionych w formie rastra z państwowego zasobu geodezyjnego i kartograficznego przez Głównego Geodetę Kraju – licencja nr KZK.7211.1004.2020_PL_CL2. W opracowaniu waloryzacji wykorzystane zostało oprogramowanie QGIS v. 3.16.7. Granice obszarów prawnie chronionych zostały opracowane na podstawie danych przestrzennych (wektorowych) udostępnionych przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska – <https://sdi.gdos.gov.pl/wfs>. W opracowaniu wykorzystano również informacje zawarte w portalu mapowym Banku Danych o Lasach – <https://www.bdl.lasy.gov.pl/portal/mapy> oraz dane przestrzenne, w tym dotyczące m.in. ewidencji gruntów zawarte w Geoportalu Krajowym GUGiK – <https://www.geoportal.gov.pl/>, głównie na etapie określania granic proponowanych form ochrony prawnej.

Mapy lokalnych szlaków migracyjnych zwierząt oraz analiza położenia obszaru miasta Dąbrowa Górnicza w stosunku do korytarzy ekologicznych o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym zostały opracowane na podstawie analiz przestrzennych popartych badaniami terenowymi. Korytarze ekologiczne zostały przedstawione na mapach na podstawie danych przestrzennych (wektorowych) udostępnionych przez Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska w Katowicach – <http://przyroda.katowice.pl/pl/ochrona-przyrody/korytarze-ekologiczne>.

W opracowaniu wykorzystane zostały dokumenty planistyczne dla miasta Dąbrowa Górnicza, w tym:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbrowa Górnicza (II edycja) – Załącznik nr 1 do Uchwały Nr XXIII/374/08 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 30 stycznia 2008 r.
- Zmiana II edycji "Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbrowa Górnicza" – Załącznik nr 1 do uchwały Nr XXXIII/706/2017 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 22 listopada 2017 r.
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego opracowane dla jednostek administracyjnych waloryzowanego obszaru miasta Dąbrowa Górnicza.

W opracowaniu znalazły się wskazania do MPZP miasta Dąbrowa Górnicza, które uwzględniają stwierdzone walory przyrodnicze i wynikające z ich obecności w terenie wymogi ochrony i zabezpieczenia trwałości oraz zapisy aktualnego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta.

3. Wskazanie i ocena walorów przyrodniczych obszaru miasta Dąbrowy Górniczej

3.1. Obszary prawnie chronione – istniejące

3.1.1. Obszar Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037

Obszar Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037 został zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej 2011/64/UE z 10 stycznia 2011 r. Obejmuje on trzy enklawy: największą, obejmującą wschodnie, niezalane wodami zbiornika „Kuźnica Warężyńska” fragmenty wyrobiska dawnej kopalni piasku, mniejsza na terenie objętym ochroną prawną w formie użytku ekologicznego „Bagno w Antoniowie”. Choć nie znalazło to odzwierciedlenia w najnowszych dokumentach planistycznych Regionalnej i Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (<https://natura2000.gdos.gov.pl/>; Zarządzenie ..., 2020) obszar Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” obejmuje ponadto tereny użytku ekologicznego „Młaki nad Pogorią I” (wg Kucharzyk i in. 2017-2018) (ryc. 1). Ma to swój wyraz w najnowszej wersji informacji dla tego obszaru Natura 2000 na stronie i w geoportalu European Environment Agency (EEA) (formularz danych SDF <https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=PLH240037> dostępny w styczniu 2021). Według tych danych obszar ostoi wynosi 334,13 ha (w dokumentach GDOŚ ostoja ma powierzchnię 296,5 ha), w tym 312,08 ha na terenie miasta Dąbrowa Górnicza.

Obszar Natura 2000 objął swym zasięgiem tereny o wysokich wartościach przyrodniczych wskazanych w szczegółowej waloryzacji obszarów nad zbiornikiem Kuźnica Warężyńska w 2007 r. (Czyłok i in. 2007b). Zgodnie ze Standardowym Formularzem Danych (SDF) opracowanym w październiku 2008 r., a zaktualizowanym w sierpniu 2019 r. (na podstawie ekspertyzy Centrum Ochrony Mokradeł w Warszawie z 2018 r. – Kucharzyk i in. 2017-2018) przedmiotami ochrony obszaru Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037 są zarówno siedliska przyrodnicze, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Środowiska z 13 kwietnia 2010 r.:

- 3130 – brzegi i osuszone dna zbiorników wodnych ze zbiorowiskami *Littorelletea*, *Isoëtö-Nanojuncetea* – występuje na terenie enklawy na wschodnim obrzeżeniu zbiornika Kuźnica Warężyńska,
- 3140 – twarłowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki z podwodnymi łakami ramienic (*Charetea*) – w zbiorniku Kuźnica Warężyńska,
- 7140 – torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio-Caricetea*) – występuje na terenie enklawy „Bagno w Antoniowie”,
- 7230 – górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk – występuje na terenie enklawy na wschodnim obrzeżeniu zbiornika Kuźnica Warężyńska oraz w enklawie położonej na terenie użytku ekologicznego „Młaki nad Pogorią I”,

jak i gatunki roślin:

- 1903 – lipiennik Loesela *Liparis loeselii* – w 2020 r. potwierdzony na terenie enklawy na wschodnim obrzeżeniu zbiornika Kuźnica Warężyńska oraz pojedyncze osobniki na torfowisku w enklawie „Młaki nad Pogorią I”,
- 1393 – haczykowiec błyszczący *Hamatocaulis vernicosus* – występuje jedynie na terenie enklawy „Bagno w Antoniowie”.

Wśród gatunków wymienionych w zał. II do Dyrektywy Siedliskowej (Dyrektywa Rady 92/43/EWG) w przypadku enklawy na wschodnim obrzeżeniu zbiornika Kuźnica Warężyńska należy jeszcze wspomnieć występowanie bobra europejskiego *Castor fiber*. Zasiedla on cały środkowy pas zbiornika z wyspami i zatokami pozostałymi po dawnym wyrobisku piasku.

Przedmiotowy obszar posiada ustanowiony 31 marca 2020 r., więc aktualny plan zadań ochronnych (Zarządzenie ..., 2020), w którym zostały zdefiniowane szczegółowe zagrożenia dla wymienionych przedmiotów ochrony (zał. nr 3 do Zarządzenia ..., 2020) oraz działania ochronne (zał. 5 do Zarządzenia ...). Wskazane zostały również wytyczne do planowania przestrzennego na terenie ostoi i w jej bezpośrednim sąsiedztwie, które sprowadzają się do następującego stwierdzenia: „...wiodącą dla obszaru (...) powinna być funkcja przyrodnicza warunkująca zachowanie lipiennika Loesela i siedlisk przyrodniczych będących przedmiotami ochrony. Inne przeznaczenie terenu może być realizowane pod warunkiem, że nie będzie się ono wiązało z fizycznym zniszczeniem stanowiska gatunku lub siedliska i nie będzie generowało zmiany stosunków wodnych mających pierwszorzędny wpływ na stan ich ochrony...”. Jednocześnie w uzasadnieniu do Zarządzenia ...(2020) stwierdzono, iż plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037 jest wystarczającym narzędziem dla zapewnienia ochrony dla przedmiotu ochrony i nie jest konieczne sporządzenie dla tego obszaru Planu Ochrony, wynikającego z przepisów ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004.

Należy podkreślić fakt, że wśród głównych przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037, pomimo szczegółowych poszukiwań, nie stwierdzono w 2020 r. okazów lipiennika Loesela na terenie enklawy ostoi w użytku ekologicznym „Bagna w Antoniowie”. Może to być efekt szczególnych warunków tego sezonu wegetacyjnego, ale najprawdopodobniej jednak zmian w siedlisku, polegających na postępowaniu procesu osuszania torfowiska oraz sukcesji (głównie wkraczanie trzciny pospolitej).

Inne najważniejsze walory przyrodnicze obszaru

Na terenie obszaru Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037 występują inicjalne zbiorowiska roślinne, w obrębie których nadal mają swoje siedliska cenne gatunki roślin i zwierząt. Najważniejsze gatunki zostały wymienione w Standardowym Formularzu Danych (SDF) zaktualizowanym w 2019 r., w tym miejscu tylko najistotniejsze uwagi co do oceny stanu i perspektyw zachowania według obserwacji dokonanych w trakcie waloryzacji w 2020 r. Dla enklawy w Antoniowie uwagi te zostały przedstawione w części poświęconej użytkowi ekologicznemu „Bagno w Antoniowie”. Natomiast uwagi dotyczące wchodzącej na teren ostoi siedliskowej Natura 2000 proponowanej od lat ostoi ptasiej znajdują się w tekście dotyczącym proponowanego obszaru chronionego krajobrazu „Pojezierze Dąbrowskie”.

Oprócz lipiennika Loesela, dla którego enklawa ostoi na wschodnim obrzeżeniu zbiornika Kuźnica Warężyńska nadal stanowi jedno z najważniejszych stanowisk tego gatunku w południowej Polsce, występuje tu flustosz pospolity dwubarwny *Pinguicula vulgaris* ssp. *bicolor*. Jest to aktualnie

już jedyne istniejące stanowisko tej rośliny na terenie ostoi. Liczące dziesiątki osobników stanowisko w enklawie na terenie użytku ekologicznego „Młaki nad Pogorią I” uległo degradacji w wyniku sukcesji roślinności. Utrzymuje się ono, choć i w tej enklawie ostoi Natura 2000 jest zagrożone postępującą sukcesją, w niewielkim płacie zbiorowiska inicjalnego ze skrzypem pstrym *Equisetum variegatum*, wskazanym w waloryzacji szczegółowej zbiornika Kuźnica Warężyńska w 2007 r. (Czyłok i in. 2007b). Stanowisko to jednak bez odpowiednio zaplanowanych zabiegów ochrony czynnej również zaniknie. Jest to gatunek krytycznie zagrożony wyginięciem w Polsce (Zarzycki i in. 2014).

Kolejnym istotnym gatunkiem notowanym na omawianym terenie jest wyblin jednolistny *Malaxis monophyllos*, którego pojedyncze stanowiska były notowane w trakcie wcześniejszych waloryzacji. W 2020 r. pomimo poszukiwań w terenie nie stwierdzono jednak ani jednego okazu tego storczyka. Być może pojedyncze okazy pojawiają się w kolejnych sezonach.

Wśród roślin ściśle chronionych, a zagrożonych w Polsce (Kaźmierczakowa i in. 2016), na terenie ostoi Natura 2000 występuje licznie i w wielu płatach rośliczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia*, dużo mniej liczny i występujący w niewielu płatach roślinności inicjalnej widłaczek torfowy *Lycopodiella inundata* oraz współwystępujący z tymi płatami, bardziej odporny na zarastanie kruszczyk błotny *Epipactis palustris*.

Stwierdzone zagrożenia

Jakkolwiek zagrożenia dla zachowania walorów przyrodniczych obszaru Natura 2000 zostały ocenione w ramach wspomnianej ekspertyzy (Kucharzyk i in. 2017-2018) i przedstawione w zał. nr 3 do planu zadań ochronnych (Zarządzenie ..., 2020), należy podkreślić, że są one w ostatnich latach powodem zaniku części płatów siedlisk przyrodniczych z gatunkami roślin objętych ochroną prawną oraz zagrożonych wyginięciem. Oprócz czynnika naturalnego, jakim jest sukcesja ekologiczna przebiegająca z różnym natężeniem na wykształconych inicjalnych zbiorowiskach roślinnych, z obecnością cennych gatunków roślin naczyniowych i mchów istotne znaczenie ma silna presja antropogeniczna. Dotyczy to szczególnie enklawy ostoi na wschodnim obrzeżeniu zbiornika Kuźnica Warężyńska. Dla zbiorowisk tych największe zagrożenie stanowi rozjeżdżanie przez samochody terenowe, quady i motocykle. Niektóre najcenniejsze płaty takich zbiorowisk, w tym z liczną populacją lipiennika Loesela, stanowiącego przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 zostały całkowicie zniszczone – m.in. w strefie dawnego wyrobiska pomiędzy ul. Kryniczną a Podbagienkiem. W północnej części enklawy dochodzi z kolei do dewastacji przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 poprzez powtarzane próby osuszania terenu. W przypadku enklawy ostoi w użytku ekologicznym „Młaki nad Pogorią I” dodatkowym zagrożeniem jest zaśmiecanie terenów sąsiadujących z drogami leśnymi wnikającymi w głąb torfowisk.

Wskazania do MPZP

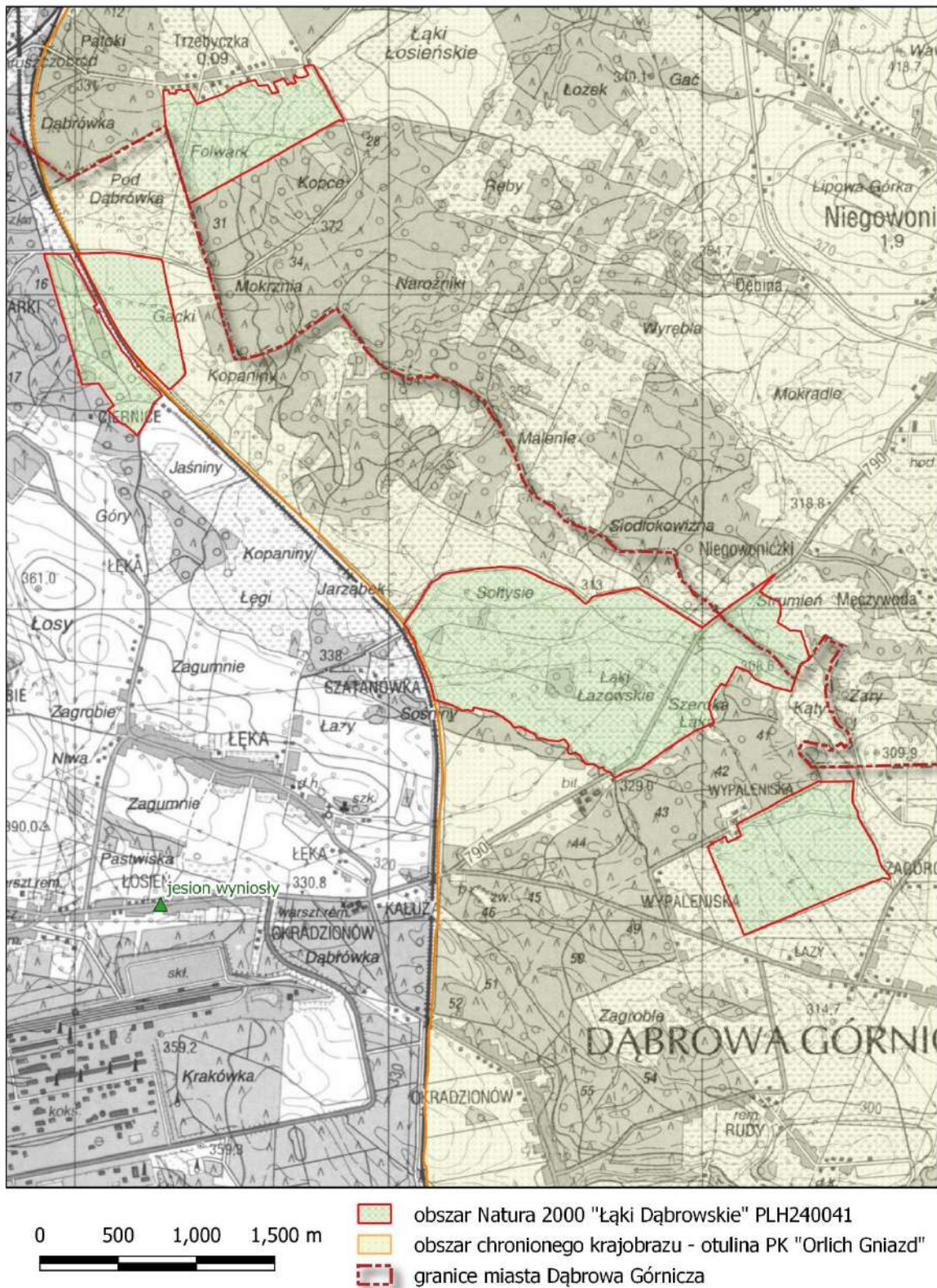
Mają zastosowanie wskazania przedstawione w zał. 6 do planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Zarządzenie ..., 2020). Dotyczy to wszystkich trzech enklaw ostoi, w tym również użytków ekologicznych „Bagno w Antoniewie” i „Młaki nad Pogorią I”.

3.1.2. Obszar Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” PLH240041

Obszar Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” PLH240041 został zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej 2013/741/UE z 21.12.2013 r. Obejmuje on cztery enklawy o łącznej powierzchni 384,84 ha, w tym 317,28 ha leży w granicach miasta Dąbrowa Górnicza. Enklawa z łąkami Łęka leży w dużej

OGÓLNA WALORYZACJA PRZYRODNICZA MIASTA DĄBROWY GÓRNICZEJ

części na terenie miasta, ale wchodzi na teren gminy Łazy, z kolei enklawa w Trzebyczce leży w całości poza granicami Dąbrowy Górniczej.

Ryc. 2. Położenie i granice obszaru Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” PLH240041 oraz fragmentu obszaru chronionego krajobrazu stanowiącego otulinę Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”.

Dwie z enklaw wchodzących w skład obszaru Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” PLH240041 obejmują tereny proponowane do ochrony w poprzednich edycjach waloryzacji przyrodniczej miasta Dąbrowa Górnicza. Jedna z tych enklaw (północno-zachodnia, przedzielona linią kolejową, ryc. 2) była proponowana w przeszłości do ochrony prawnej w formie rezerwatu przyrody pod nazwą „Tuczna” (Ciepiak, Jędrzejko, 1977). Teren ten został również uwzględniony w waloryzacji z 1994 r. i włączony do kompleksu przyrodniczego Zespół Parków Krajobrazowych pod nazwą „Łąki kosaćcowe w Tuczna”. Z uwagi na pogorszenie się warunków siedliskowych części tego obszaru, w waloryzacji przyrodniczej z 2008 r. zaproponowano by na jego najlepiej zachowanym fragmencie utworzyć pilnie użytek ekologiczny „Łąki kosaćcowe”, wchodzący w skład Kompleksu „Kotlina Będowska”. Generalnie ten fragment stanowi najbogatszy florystycznie i faunistycznie płat łąk trzęślicowych *Molinion*, dla których utworzono tu obszar Natura 2000. Drugi fragment dobrze zachowanych łąk trzęślicowych, który był wcześniej wskazywany w waloryzacjach i znalazł się w granicach omawianego obszaru Natura 2000 to „Łąki Łęka”. Stanowi on rozległy obszar łąkowy z fragmentami świetlistych lasów na obrzeżach i w dolinach potoków, przylegający od północy do ul. Łaskowej.

Obszar Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” PLH240041 został utworzony dla ochrony mozaiki różnie wykształconych fitocenoz łąkowych, w tym głównie dużych płatów łąk trzęślicowych *Molinion caeruleae*, z dużym bogactwem florystycznym oraz mniejszych płatów łąk świeżych *Arrhenatherion*. Współwystępują z nimi ziołorośla ze związku *Filipendulion*, a miejscami zarośla i zadrzewienia, stanowiące rodzaj remiz w rozległym otwartym krajobrazie łąkowym.

Przedmiotem ochrony jest tu siedlisko przyrodnicze 6410 Zmienne-wilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*) z licznymi gatunkami charakterystycznymi dla tego siedliska, m.in. sierpiek barwierski *Serratula tinctoria*, bukwica lekarska *Betonica officinalis*, krwiściąg pospolity *Sanguisorba officinalis*, przytulia północna *Galium boreale*, olszewnik kminkolistny *Selinum carvifolia*, koniopłoch łąkowy *Silaum silaus*, turzycza filcowata *Carex tomentosa*, turzycza cienista *Carex umbrosa*, oman wierzbolistny *Inula salicina*, trzęślica modra *Molinia caerulea*, czarcikęs łąkowy *Succisa pratensis*, biedrzyca mniejsza *Pimpinella saxifraga*. Jest to siedlisko cennych, chronionych gatunków roślin, takich jak goryczka wąskolistna *Gentiana pneumonanthe*, mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*, kosaciec syberyjski *Iris sibirica*, pełnik europejski *Trollius europaeus* czy zimowit jesienny *Colchicum autumnale*. Łąki trzęślicowe z udziałem krwiściąga pospolitego są siedliskiem modraszka telejusa *Phengaris teleius* i m. nausitousa *Phengaris nausitous*, gatunków wymienionych w I Załączniku Dyrektywy Siedliskowej UE.

Inne najważniejsze walory przyrodnicze obszaru

Oprócz modraszków – telejusa i nausitousa, na łąkach trzęślicowych w obszarze Natura 2000 bytują inne cenne gatunki motyli, m.in. modraszek alkon *Phengaris alcon*, którego rośliną żywicielską jest goryczka wąskolistna. Są one również siedliskiem wielu gatunków ptaków, w tym również tych, wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Ptasiej – miejsce lęgowe gąsiora *Lanius collurio*, derkacza *Crex crex*, czajki *Vanellus vanellus* oraz miejsce żerowania żurawia *Grus grus*, bociana białego *Ciconia ciconia* i błotniaka stawowego *Circus aeruginosus*. Jest to areał lęgowy pokłąskwy *Saxicola rubicola*, a na wilgotniejszych łąkach w Łazach Będowskich również bekasa kszycy *Gallinago gallinago* i krwawodzioba *Tringa totanus*. Wśród dużych ssaków na łąkach spotyka się coraz częstszego łosia *Alces alces*, który bytuje w podmokłych lasach na obrzeżach łąk.

Stwierdzone zagrożenia

Rolnicze użytkowanie podmokłych łąk od wieków prowadzone było głównie w celu uzyskania ściółki dla bydła. Łąki takie koszone raz w roku, przy tym zawsze późnym latem. Taki długotrwały

specyficzny sposób użytkowania doprowadził do powstania unikatowych układów ekologicznych charakteryzujących się swoistym rytmem zakwitania rosnących tu okazałych bylin oraz fauną owadów, w tym głównie unikatowych gatunków motyli. Rozległy kompleks takich łąk znajdował się na zapleczu Tucznawy, Łosienia, Łęki, Błędowa. W czasach niedoboru związków azotowych i fosforowych na ubogich glebach piaszczystych nawóz bydłowy stanowił ważny element pozwalający uzyskiwać zadowalające plony na uprawianych polach. W związku z zaprzestaniem tradycyjnego późnoletniego koszenia większość z tych łąk uległa degradacji. Zachowały się jedynie niewielkie płaty gdzie użytkowanie trwało dłużej. Jednym z najlepiej zachowanych fragmentów są płaty położone pod i w sąsiedztwie linii przesyłowej wysokiego napięcia na zapleczu Tucznawy. Z uwagi na konieczność utrzymywania powierzchni niezadrzewionych pod liniami energetycznymi prowadzone są tu, ze znaczną częstotliwością prace związane z usuwaniem zadrzewień i zakrzewień, często przy użyciu sprzętu ciężkiego. W ostatnich latach na obszarze tym prowadzone jest też późnoletnie koszenie. Koszenie to jest związane z dopłatami rolnośrodowiskowymi, które zostały wprowadzone by poprzez ekstensywne gospodarowanie utrzymać walory przyrodnicze i bioróżnorodność łąk wilgotnych. W polskich realiach często sprowadza się to do pozorowania ekstensywnej gospodarki i pozostawianiu na miejscu tego co skoszono. Aby utrudnić zdalne rozpoznanie niezebranego pokosu stosowane są kosiarki rozdrabniające (mulczowanie). Takie, prowadzone od kilku lat pozorne gospodarowanie powoduje zaburzenia w ekosystemach łąkowych poprzez pozostawioną biomasę i wykształcanie się wojłoku. Prowadzi to do nadmiernego nawożenia (eutrofizacji), protegowania traw i zaniku roślin dwuliściennych, a zatem utraty bioróżnorodności. Tego typu praktyki zagrażają zachowaniu położonych na terenie administracyjnym Dąbrowy Górniczej łąk trzęślicowych, dla których utworzono obszar Natura 2000. Aby wyeliminować to zagrożenie należy wymóc usunięcie biomasy przy rozliczaniu dopłat rolnośrodowiskowe do łąk.

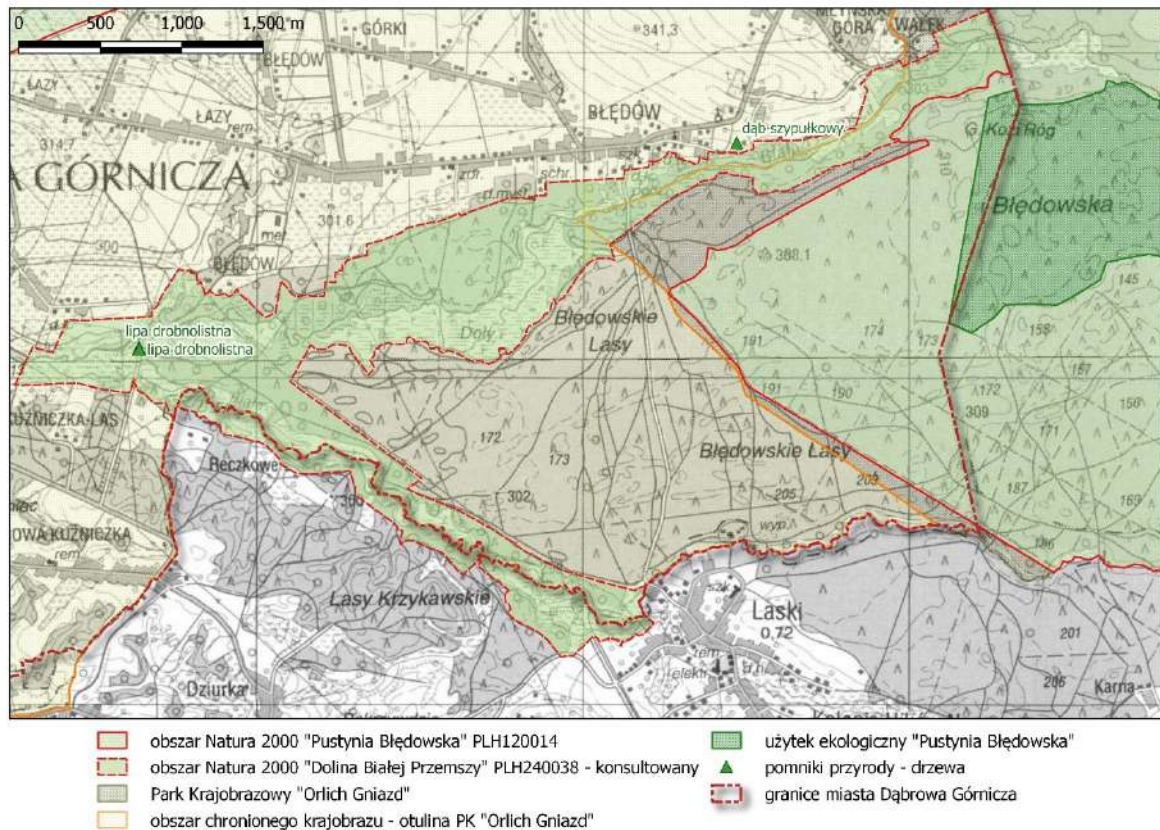
Przedmiotowy obszar posiada ustanowiony 22 listopada 2019 r. plan zadań ochronnych (Zarządzenie ..., 2019), w którym zostały zdefiniowane szczegółowe, m.in. wymienione już zagrożenia, dla przedmiotów ochrony (zał. nr 3 do Zarządzenia ..., 2019) oraz działania ochronne (zał. 5 do Zarządzenia ..., 2019).

Wskazania do MPZP

W załączniku nr 6 do Zarządzenia ... (2019) wskazane zostały wytyczne do planowania przestrzennego na terenie ostoi i w jej bezpośrednim sąsiedztwie. W głównych dokumentach planistycznych miasta nie znalazły się do tej pory zapisy dotyczące obszaru Natura 2000 Łąki Dąbrowskie”, nie został on również wrysowany na mapach Studium uwarunkowań ... (2017). Zapisy planu zadań ochronnych tego obszaru sprowadzają się do następującego stwierdzenia: „...*Wiodącą dla obszaru wyznaczonego w mpzp powinna być funkcja przyrodnicza warunkująca zachowanie siedliska przyrodniczego i siedliska gatunków będących przedmiotami ochrony. Tereny upraw rolnych mogą zostać dopuszczone pod warunkiem, że nie będzie się ono wiązało z fizycznym zniszczeniem siedlisk i nie będzie generowało zmiany stosunków wodnych mających pierwszorzędny wpływ na stan ich ochrony. Jednostka planistyczna łąki i pastwiska charakterem bardziej odpowiada wymaganiom przedmiotów ochrony....”*

3.1.3. Obszar Natura 2000 „Pustynia Błędowska” PLH120014

Obszar Natura 2000 „Pustynia Błędowska” PLH120014 został zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej 2008/25/WE z 13.11.2007 r. W granicach miasta Dąbrowa Górnicza leży niewielki, zachodni fragment tego obszaru – 266,94 ha z 1 960,53 ha.

Ryc. 3. Położenie i granice obszaru Natura 2000 „Pustynia Będowska” PLH120014 oraz konsultowanego obszaru Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” PLH240038. Zaznaczono również inne istniejące formy ochrony prawnej przyrody we wschodniej części miasta.

Pustynia Będowska stanowiła jedną z większych osobliwości przyrodniczych Polski. Pochodzenie pustynnego krajobrazu ma związek z długotrwałym eksploatowaniem obszaru przez pobliskie kopalnie i huty rud srebra i ołowiu. Karczowanie rosnących na piaskach lasów dla zaopatrzenia kopalń i pieców hutniczych przyczyniło się do wylesienia tych terenów. Wypas bydła na odsłoniętych piaskach dodatkowo potęgował proces rozwiewania piasków i powstania krajobrazu deflacyjno-wydmowego. Znaczne nakłady sił i środków na zalesienie należącej do Dąbrowy Górniczej części Pustyni Będowskiej przyniosły w latach 80. XX w. efekty w postaci trwałego zalesienia zachodniego kompleksu piaszczyisk. Zaowocowało to unieruchomieniem odsłoniętych jeszcze powierzchni piaszczystych i szybką sukcesję roślinności krzewiastej i drzew. W ramach projektu realizowanego na terenie Pustyni Będowskiej w granicach gminy Klucze odlesiono i odkrzaczono znaczną część jej obszaru. W granicach Dąbrowy Górniczej pozostał fragment, który zachował w znacznej mierze leśny charakter.

Przedmiotami ochrony obszaru Natura 2000 „Pustynia Będowska” PLH120014 są: 2330 – Wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi oraz priorytetowe siedlisko *6120 – Ciepłolubne, śródlądowe murawy napiaskowe. W pełni wykształcone siedliska tego typu nie występują jednak na terenie części ostoi w granicach miasta Dąbrowa Górnicza.

Inne najważniejsze walory przyrodnicze obszaru

W północnej części fragmentu obszaru Natura 2000 (użytek ekologiczny „Pustynia Będowska” wchodzi tu niewielkim klinem) znajduje się uroczysko „Kości Róg”, które zostało wskazane w

waloryzacjach z 1994 i 2008 roku, jako obszar cenny przyrodniczo. Z uwagi na utworzenie obszaru Natura 2000 „Pustynia Błędowska” nie ma potrzeby tworzenia odrębnej formy ochrony dla tego uroczyska. Warto jednak wskazać na jego wartości przyrodnicze wyróżniające się wśród wartości Pustyni Błędowskiej. Uroczysko „Kości Róg” obejmuje obszar zwydmionej krawędzi doliny Białej Przemszy. Zachowały się tu naturalne fragmenty borów z udziałem ponad stuletnich sosen o charakterystycznym pokroju. Ich fantastycznie powyginane wielopniowe grupy stanowią świadectwo trudnych warunków, w jakich kolonizowały ruchome piaski skraju Pustyni Błędowskiej. Formuje się tu mozaika borów zbliżonych do subkontynentalnych sosnowych borów świeżych *Peucedano-Pinetum*, miejscami do śródładowych borów suchych *Cladonio-Pinetum*. W runie borów rośnie pomocnik baldaszkowy *Chimaphila umbellata*, widłak goździsty *Lycopodium clavatum*, występują też liczne gruszczyki – gruszczyka zielonawa *Pyrola chlorantha* i gruszczyk (gruszczyka) jednokwiatowy *Moneses uniflora*. W suchszych miejscach również liczne porosty – chrobotek reniferowy *Cladonia rangiferia* i płucnica islandzka *Cetraria islandica*.

Stwierdzone zagrożenia

Wśród głównych zagrożeń dla siedlisk Pustyni Błędowskiej w granicach miasta Dobrowa Górnicza należy wymienić zmiany ich składu gatunkowego z uwagi na gospodarkę leśną oraz ekspansję ekspansję gatunków obcych i inwazyjnych. Obecnie teren ten jest sezonowo intensywnie penetrowany przez zbieraczy grzybów, a także użytkowników pojazdów terenowych.

Obszar Natura 2000 posiada plan zadań ochronnych ustanowiony 31 lipca 2014 r. (Zarządzenie ..., 2014), w którym zostały zdefiniowane szczegółowe, m.in. wymienione już zagrożenia, dla przedmiotów ochrony (zał. nr 3 do Zarządzenia ..., 2014) oraz działania ochronne (zał. 5 do Zarządzenia ..., 2014).

Wskazania do MPZP

W załączniku 8 do Zarządzenia ... (2014) zostały wyartykułowane wskazania do zmiany zapisów w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbrowa Górnicza, polegającej na uwidocznieniu obszaru Natura 2000 w tym dokumencie planistycznym.

3.1.4. Obszar Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” PLH240038 – w trakcie konsultacji

Obszar Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” PLH240038 jest efektem poszerzenia niewielkiej dwuhektarowej ostoi „Torfowisko Sosnowiec-Bory” o tym samym kodzie obszaru. Konsultowane poszerzenie tej ostoi obejmuje tereny o powierzchni 1 401,82 ha, z czego 341,03 ha jest w granicach Dąbrowy Górniczej. Północno wschodnia część ostoi zajmuje błędowski odcinek doliny Białej Przemszy (od granicy administracyjnej miasta do ujścia rzeki Białej oraz prawy brzeg Białej (w granicach administracyjnych Dąbrowy Górniczej) do ujścia do Białej Przemszy (ryc. 3). W północno-wschodniej części doliny Białej Przemszy ostoja graniczy bezpośrednio z obszarem Natura 2000 „Pustynia Błędowska” PLH120014. Dąbrowski fragment konsultowanego obszaru Natura 2000 leży w całości w granicach obszaru chronionego krajobrazu, pełniącego rolę otuliny PK „Orlich Gniazd”. Pokrywa się on niemal w całości z wyróżnionymi w poprzedniej waloryzacji przyrodniczej (2008) najcenniejszymi fragmentami doliny Białej Przemszy – „Bagna Błędowskie” i Białej – „Bagna nad Białą”.

Obszar Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” PLH240038 jest tworzony głównie z myślą ochrony torfowisk alkalicznych (siedlisko 7230) i związanych z nimi gatunków wymienionych w

Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej – storczyka lipiennika Loesela *Liparis loeseli* oraz mchu haczykowca błyszczącego *Hamatocaulis vernicosus*. Siedlisko to, ani lipennik Loesela nie występują w ostoi w granicach miasta Dąbrowa Górnicza. Na Bagnach Błędownskich i w dolinie Białej występują natomiast inne cenne siedliska przyrodnicze:

- 3150 – Starorzeczka i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami *Nymphaeion*, *Potamion* – w dolinie Białej Przemszy w Błędowie oraz w dolinie Białej;
- 7140 – Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością *Scheuchzeria-Caricetea*) – torfowisko na Bagnach Błędownskich (udostępnione w ramach ścieżki edukacyjnej) oraz w zakolu doliny Białej;

oraz

- 1393 – haczykowiec błyszczący *Hamatocaulis vernicosus* – na torfowisku na Bagnach Błędownskich.

Inne najważniejsze walory przyrodnicze obszaru

Należy podkreślić, iż doliny rzeczne Białej Przemszy i Białej są obszarem występowania stosunkowo dobrze zachowanych lasów łągowych, w tym będących siedliskiem 91E0 – Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe. Szczególnie w dolinie Białej Przemszy, w rejonie ujścia Centurii są one reprezentowane przez dobrze wykształcone łągi olszowe i wierzbowe. Wśród roślin naczyniowych w lasach tych występuje ciemnyca zielona *Veratrum lobelianum*, tojad dzióbaty *Aconitum variegatum* czy w suchszych miejscach lilia złotogłów *Lilium martagon*.

Szczególnie cenny jest płat torfowiska Bagna Błędownskie, gdzie oprócz haczykowca błyszczącego *Hamatocaulis vernicosus* i kilku gatunków torfowców *Sphagnum* sp., występuje zespół przygielki białej *Rhynchosporium albae*, w którym rosną m.in. rosiczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia*, rosiczka długolistna *Drosera anglica*, i modrzewnica zwyczajna *Andromeda polifolia*. Ponadto rośnie tu żurawina błotna *Oxycoccus palustris*, bobrek trójlistkowy *Menyanthes trifoliata* i turzycza bagienna *Carex limosa*. Bogate w podobne gatunki są również niewielkie płaty torfowisk przejściowych w dolinie Białej Przemszy powyżej ujścia Centurii w Błędowie. Na piaszczystych krawędziach doliny w Błędowie rosną też różne gatunki widłakowatych, m.in. widlicz Zeillera *Diphasistrum x zeilleri*.

W zbiornikach wodnych w dolinach Białej Przemszy i Białej, będących siedliskiem przyrodniczym 3150 następuje proces ich zarastania trzcina pospolitą i szuwarem pałkowym. Niemniej występuje tu szereg roślin charakterystycznych dla naturalnych zbiorników o charakterze starorzeczki - czermień błotna *Calla palustris* i żabiściek pływający *Hydrocharis morsus-ranae*, licznie występują też rzęsy. Dno płytkiego zbiornika na terasie Białej porasta rogatek sztywny *Ceratophyllum demersum* oraz ramienice *Chara* sp. Ze środowiskiem torfowisk przejściowych i zbiorników w dolinie Białej Przemszy związane są różne gatunki owadożernych roślin – pływaczy *Utricularia* sp.

Od końca lat 90. XX w. dolina Białej Przemszy, a później również Białej zostały zasiedlone przez bobry *Castor fiber*. Jest to gatunek zwornikowy (kluczowy), który budując tamy i tworząc rozlewiska, stawy, ma istotny wpływ na tworzenie siedlisk dla innych organizmów. W obliczu zatrzymania zrzutu wód dołowych z kopalni rud cynku i ołowiu „Olkusz-Pomorzan” to właśnie zasiedlenie przez bobry doliny Białej będzie miało istotne znaczenie dla zachowania siedlisk wielu gatunków zależnych od wody. Obie doliny rzeczne stanowią istotne miejsca łągowe płazów, w tym głównie żaby trawnej *Rana temporaria*, żaby moczarowej *Rana arvalis*, żab z grupy zielonych *Rana esculenta complex* i ropuchy szarej *Bufo bufo*, rzekotki drzewnej *Hyla arborea* oraz traszki zwyczajnej *Lissotriton vulgaris*. Doliny zamieszkuje wydra *Lutra lutra*, a wśród dużych ssaków łos *Alces alces*. Wśród licznych bytujących tu ptaków należy wymienić żurawia *Grus grus*, zimorodka *Alcedo atthis*

czy błotniaka stawowego *Circus aeruginosus*. W dolinie Białej Przemszy gnieździ się też dudek *Upupa epos*.

Istotnym walorem obszaru Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” PLH240038 jest niewątpliwie charakter samych rzek. Zarówno Biała Przemsza, jak i Biała na objętym tą formą ochrony terenie mają nieuregulowane koryta. Biała prowadzi wody obciążone zawiesiną, a w przyszłości biogenami z powodu braku rozcieńczenia wodami dołowymi tych dostarczanych do rzeki z oczyszczalni ścieków w Bolesławiu i Olkusz. Z tego powodu nie stanowi dogodnego siedliska ryb. Z kolei Biała Przemsza od czasu kiedy nie są do niej zrzucane ścieki z fabryki papieru i celulozy w Kluczach jest siedliskiem pstrąga potokowego *Salmo trutta fario* i minoga strumieniowego *Lampetra planeri*.

Stwierdzone zagrożenia

Istotnym zagrożeniem dla zachowania walorów przyrodniczych tego obszaru jest gospodarka leśna w lasach otaczających doliny rzek – Lasach Błędowskich. Intensywna wycinka drzew do krawędzi doliny i budowa szerokich utwardzonych dróg w głąb kompleksów leśnych powoduje fragmentację siedlisk. Zwiększa to również penetrację terenów w obu dolinach rzecznych i sprzyja rozjeżdżaniu terenu przez samochody terenowe, quady i motocykle krosowe.

Dla torfowisk, które wymagają dostępu światła zagrożeniem jest zarastanie, głównie trzcina pospolita. Nadmierne ocienienie podestami ścieżki dydaktycznej i eutrofizacja torfowiska udostępnionego edukacyjnie na Bagnach Błędowskich prowadzi do powolnej degradacji tego siedliska.

Zagrożeniem dla zachowania walorów doliny Białej jest planowane na koniec 2021 r. zatrzymanie zrzutu wód dołowych kopalni „Olkusz-Pomorzan” do koryta tej rzeki. Na zagrożenia takie wskazywano już w waloryzacji przyrodniczej z 2008 r. przy okazji omawiania obszaru „Bagna nad Białą”. Drastyczne zmniejszenie przepływu w korycie Białej i obniżenie się w niej poziomu wody w stosunku do sąsiadujących terenów w dolinie spowoduje, w pierwszym okresie po zatrzymaniu dopływu wód z kopalni, przesuszenie torfowisk i zbiorników wodnych zlokalizowanych na terasie tej rzeki (m.in. zarastający trzcina pospolita i drzewami płat siedliska 7140 w zakolu Białej w rejonie linii wysokiego napięcia oraz leżący bardziej na wschód płytki zbiornik o charakterze siedliska 3150). W wyniku obniżenia się poziomu wody w rzece i przesuszeniu siedlisk nadrzecznych zmniejszy się również potencjał północnej części doliny jako miejsca rozrodu płazów. Dużo dogodniejsze warunki siedliskowe, nawet po zaprzestaniu zrzutu wód kopalnianych są na południe od Białej – w części należącej do gminy Bolesław (Lasy Krzykawske).

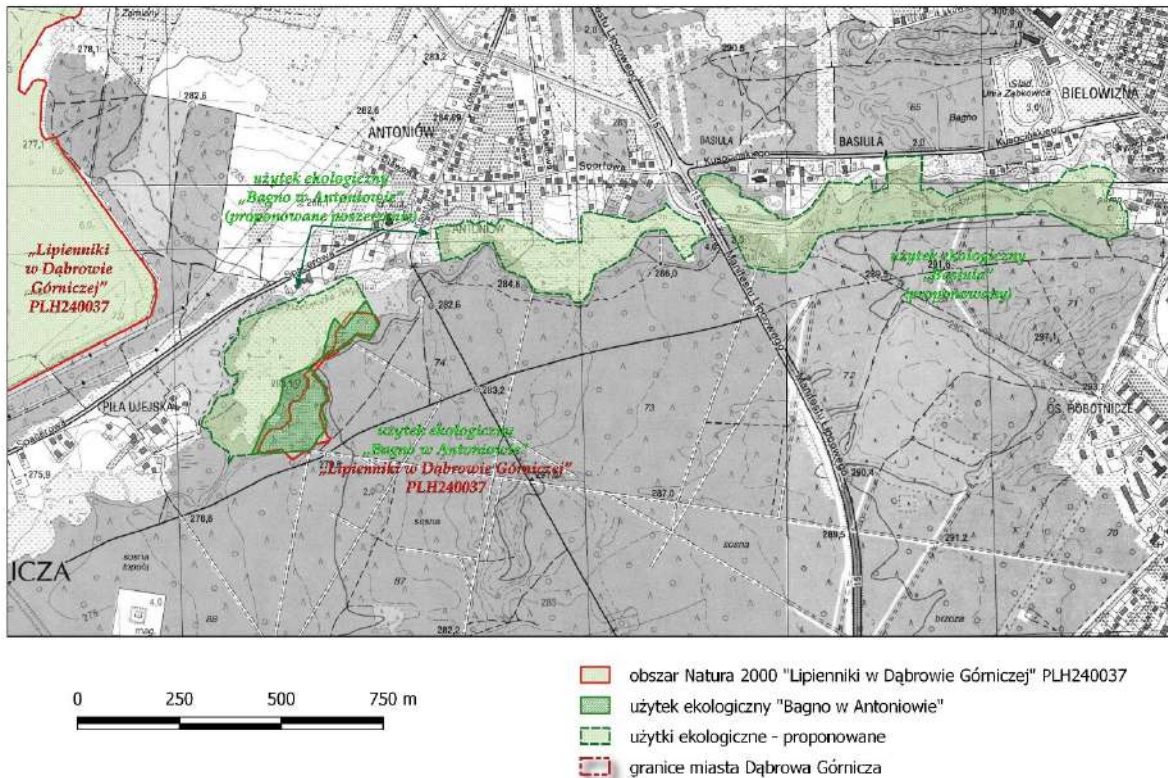
Wskazania do MPZP

Jakkolwiek, obszar Natura 2000 jest w fazie konsultacji, jest to faza końcowa i obszar został zgłoszony do Komisji Europejskiej w 2021 r. to należy uwzględnić jego terytorium i potrzebę ochrony walorów przyrodniczych w planowaniu przestrzennym miasta. Szczególnie ważne jest niedopuszczenie zabudowy na tereny graniczące z dolinami Białej Przemszy i Białej, w tym również na tereny międzyrzecza tych dwóch rzek w Kuźniczce Nowej (dawne dobra Dobieckich).

3.1.5. Użytek ekologiczny „Bagno w Antoniowie”

Użytek ekologiczny o powierzchni 3,09 ha, utworzony na podstawie rozporządzenia nr 23/2001 wojewody śląskiego z 18 września 2001 roku (Dz. Urz. Woj. Śl. nr 73/01, poz. 1906 z dnia 27.09.2001) (ryc. 1). Przedmiotem ochrony jest torfowisko przejściowe i niskie ze stanowiskami regionalnie rzadkich i ustępujących gatunków roślin, w tym licznych gatunków chronionych oraz reliktowych

gatunków mszaków. Obszar był już od lat 50-tych XX w. proponowany do ochrony prawnej w formie rezerwatu przyrody (Kuc 1956, 1959). Plany te nie zostały zrealizowane, a ostatecznie zniweczyło je przełożenie koryta Trzebyczki w związku z uruchomieniem eksploatacji piasku w wyrobisku Kuźnica Warężyńska. Powołany w 2001 r. użytek ekologiczny chroni zaledwie fragment dawnych torfowisk w dolinie Trzebyczki. Od 2011 r. obszar w nieco innych granicach niż użytek ekologiczny „Bagno w Antoniowie” jest objęty ochroną jako enklawa ostoi „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037 w ramach sieci Natura 2000.

Ryc. 4. Położenie i granice użytku ekologicznego „Bagno w Antoniowie” wraz z propozycją jego poszerzenia o dodatkowe tereny w dolinie Trzebyczki oraz proponowanego użytku ekologicznego „Basiuła”.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Obszar obejmuje torfowisko przejściowe, zasilane w głównej mierze przez wody sączące się z krawędzi naturalnej doliny Trzebyczki. Ekosystemy tego typu są już rzadko spotykane w południowej Polsce, a w związku ze zmianami klimatu oraz eksploatacją wód podziemnych w regionie silnie narażone na degradację. Na obszarze tych bagien znaleziono kilka interesujących i reliktowych (relikty glacialne) gatunków mchów i wątrobowców (Kuc 1956, 1959 i późniejsze publikacje innych autorów w czasopiśmie *Chronimy Przyrodę Ojczystą*), w tym będącego przedmiotem ochrony obszaru Natura 2000 haczykowca błyszczącego *Hematocaulis vernicosus*. Stanowisko tych mchów jest izolowane i na peryferiach zasięgu gatunków, dlatego jest szczególnie wrażliwe na wszelkie zmiany w siedlisku, w tym szczególnie na zmiany stosunków wodnych i zarastanie.

Odnotowano tu także rzadkie i ginące gatunki roślin naczyniowych. Wśród nich szczególnie cennym gatunkiem jest lipiennik Loesela *Liparis loeselii*, którego obecność na terenie użytku ekologicznego wraz z obecnością wspomnianego mchu haczykowca błyszczącego, był podstawą

powołania na tym terenie jednej z enklaw obszaru Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037. Mimo intensywnych poszukiwań nie stwierdzono okazów tego storczyka w trakcie inwentaryzacji terenowej na potrzeby niniejszej waloryzacji przyrodniczej w 2020 r., niemniej jednak był on obserwowany przez autorów w latach 2015-16 (kilkanaście okazów) oraz notowany przez autorów ekspertyzy dla obszaru Natura 2000 (20 okazów; Kucharzyk i in. 2017-2018). Jest to typowe naturalne siedlisko tego zagrożonego wyginieciem gatunku storczyka i podejrzewano, iż jest źródłem diaspor dla rozwoju licznych populacji wykształconych na wyrobiskach po eksploatacji piasku w bezpośredniej okolicy (Pogoria I i Kuźnica Warężyńska). Jednak wyniki badań genetycznych (Wiland-Szymańska i in. 2016) wskazują, że te niezwykle liczne populacje lipiennika Loesela w dawnych wyrobiskach mają genetyczny związek z populacjami rośliny w Europie Zachodniej, a ich wyjątkowo małe i lekkie nasiona były dostarczone na tereny poeksploatacyjne w Dąbrowie Górniczej drogą eoliczną.

W centralnej części południowego fragmentu użytku ekologicznego „Bagno w Antoniowie” występuje dobrze zachowany płat torfowiska z nadal liczną populacją wszystkich trzech występujących na terenie Dąbrowy Górniczej rosiczek: rosiczka długolistna *Drosera anglica*, rosiczka okrągłolistna *D. rotundifolia* i rosiczka pośrednia *D. intermedia*. Towarzyszy im zespół roślin naczyniowych z modrzewnicą pospolitą *Andromeda polifolia*, żurawiną błotną *Oxycoccus palustris*, ponikłem skąpokwiatowy *Eleocharis quinqueflora*, bobrkiem trójlistkowym *Menyanthes trifoliata* i siedmiopalcznikiem błotnym *Comarum palustre*. Na obrzeżach zarastającego torfowiska występuje bagno zwyczajne *Ledum palustre*, borówka bagienna *Vaccinium uliginosum* i kukułki *Dactylorhiza* sp.

Proponuje się poszerzenie obszaru tego użytku ekologicznego o sąsiadujące z nim tereny w dolinie Trzebyczki (ryc. 4). Jeden nich przylega bezpośrednio od północy do istniejącego użytku ekologicznego i obejmuje dno doliny aż do jej naturalnej krawędzi. Drugi teren poszerzenia obejmuje wschodni fragment dawnej doliny Trzebyczki osuszony w wyniku “przełożenia” tego potoku przy okazji uruchomienia eksploatacji piasku w wyrobisku Kuźnica Warężyńska (ryc. 4). We wcześniejszych waloryzacjach proponowano utworzenie tu odrębnego użytku ekologicznego „Bagna nad Trzebyczką”. Jest to niejako ponowienie propozycji z poprzednich waloryzacji, gdyż obszar zasadniczo nie stracił swoich wartości przyrodniczych.

Dawne koryto Trzebyczki stanowi obecnie ciąg zbiorniczków zasilanych wodami sączącymi się ze zboczy doliny. Przebieg dawnego ciekłu znaczą szpalery dorodnej olszy czarnej *Alnus glutinosa*. Na większości obszaru kształtuje się mozaika zadrzewień olszowych ze świerzbkiem orzęsionym *Chaerophyllum hirsutum* w runie oraz podmokłych turzycowisk i szuwarów z dominacją sitowia leśnego *Scirpus sylvaticus*. Najbardziej wschodnia część obszaru ma charakter olsu z występującym w nim bobrkiem trójlistkowym *Menyanthes trifoliata*. Ze względów krajobrazowych i biocenotycznych uwagę zwraca tu rozległy płat kęp turzycy prosowatej *Carex panicea*. Płat ten wykształcił się w strefie wysięków wód z krawędzi doliny. Wskazywana w waloryzacji z 2007 r. kępa znajdującego się pod ochroną omiega górskiego *Doronicum austriacum* zanikła i nie jest obserwowana już od wielu lat. Proponowane poszerzenie, szczególnie o tę wschodnią enklawę, ma duże znaczenie dla utrzymania w odpowiednim stanie torfowiska w użytku ekologicznym “Bagno w Antoniowie”, a jednocześnie jednej z enklaw obszaru Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037.

Stwierdzone zagrożenia

Od strony północnej do terenu tego przylegają działki z zabudowaniami mieszkalnymi. Głównym zagrożeniem jest wysypywanie odpadów i śmieci do doliny. W połowie lat 90-tych w rejonie sąsiadującym z torfowiskiem dno doliny, na znacznej powierzchni, zostało zasypane odpadami przemysłowymi przypominającymi pyły dymnicowe. Obecnie powierzchnia tych odpadów w znacznym stopniu pokryła się roślinnością. W związku z przebudową drogi ekspresowej i powstaniem węzła

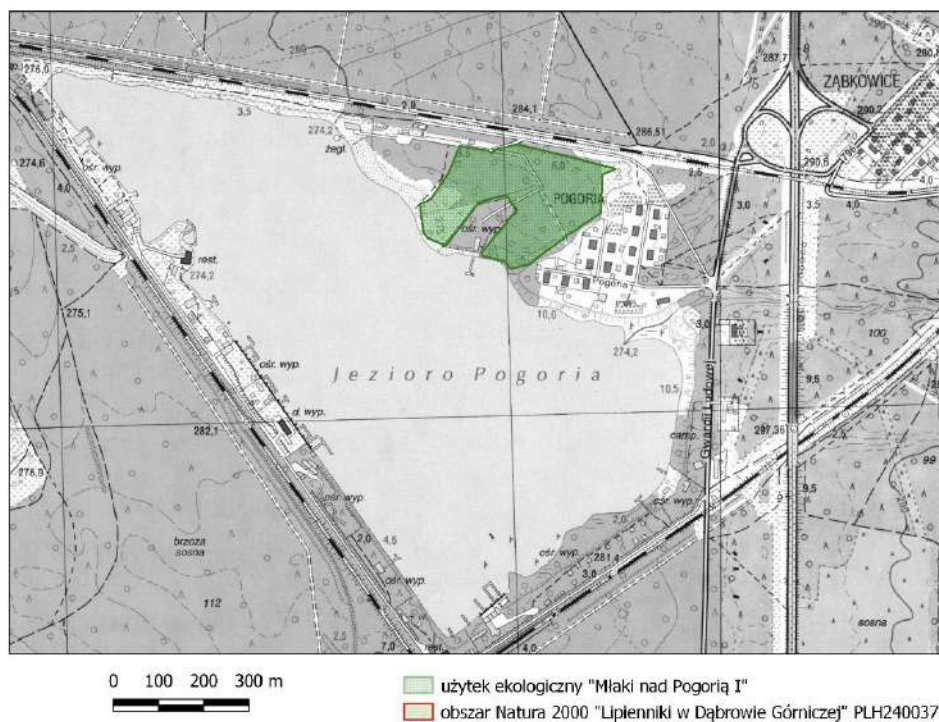
komunikacyjnego w bezpośrednim sąsiedztwie użytku ekologicznego „Bagno w Antoniowie” w jego proponowanych, poszerzonych granicach będzie się zaznaczał bezpośredni wpływ czynników związanych z komunikacją samochodową. Zagrożeniem dla wrażliwego siedliska roślinności torfowisk jest ich udostępnianie dla turystów. Powinno się ograniczyć to udostępnienie do istniejących ścieżek w lesie i nie wprowadzać żadnej infrastruktury turystycznej w pobliże torfowisk.

Wskazania do MPZP

Powinno się utrzymać odpowiedni przebieg linii zabudowy w stosunku meandrującej doliny – nie dopuścić do zasypywania i niwelowania terenu doliny pod zabudowę.

3.1.6. Użytek ekologiczny „Młaki nad Pogorią I”

Użytek ekologiczny o powierzchni 7 ha utworzony na podstawie uchwały nr LVI/989/2002 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z 22.05.2002 r. (Dz. Urz. Woj. Śl. nr 47/02, poz. 1576 z dnia 1.07.2002) (ryc. 5). Przedmiotem ochrony są młaki z nagromadzeniem ginących i rzadkich gatunków roślin. Choć nie znalazło to odzwierciedlenia w najnowszych dokumentach planistycznych Regionalnej i Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (<https://natura2000.gdos.gov.pl/>; Zarządzenie ..., 2020) tereny użytku ekologicznego „Młaki nad Pogorią I” są proponowane do włączenia do obszaru Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” (Kucharzyk i in. 2017-2018), co znalazło swój wyraz w najnowszej wersji informacji dla tego obszaru na stronie i w geoportalu European Environment Agency (EEA) dostępnych od listopada 2019 (<https://natura2000.eea.europa.eu/>).

Ryc. 5. Położenie i granice użytku ekologicznego „Młaki nad Pogorią I”, będącego również enklawą obszaru Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Użytek ekologiczny został utworzony na fragmencie najstarszego wyrobiska piasków z całego zespołu piaskowni Pogoria (Gołonóg). Z uwagi na długi okres (ponad 80 lat) jaki minął od momentu zaniechania eksploatacji i zainicjowania procesów sukcesji wtórnej jest to modelowy obszar dla obserwacji procesów jakie zachodzą i będą w przyszłości odgrywać ważną rolę w zachowaniu walorów przyrodniczych inicjalnych zbiorowisk roślinnych. Pomimo, że część obszaru użytku ekologicznego „Młaki nad Pogorią I” zarosła lasem oraz wkroczyły na jego teren trzcinowiska, to część północno-wschodnia charakteryzuje się nadal walorami dla inicjalnych stadiów torfowisk zasadowych. Jest to związane ze stałym zasilaniem spod skarp dawnego wyrobiska. Fizjonomię tych zbiorowisk kształtuje skrzyp pstry *Equisetum variegatum*. Jest on tu gatunkiem trwałym. Mimo osłaniania przez zadrzewienia sosnowe pozostaje on w runie wkraczających na ten teren lasów sosnowych, tworząc biocenozę inicjalnego boru z licznymi płatami gruszynek – g. okrągłolistnej *Pyrola rotundifolia*, g. mniejszej *Pyrola minor* i gruszyznika jednokwiatowego (g. jednokwiatowej) *Moneses uniflora*.

Obok wspomnianych osobliwości ekosystemowych utrzymują się tu takie osobliwości florystyczne jak storczyki – lipiennik Loesela *Liparis loeselii*, wyblin jednolistny *Malaxis monophyllos* (w 2020 r. nie zaobserwowano ani jednego okazu, a jego siedliska zarosły gęstymi trzcinowiskami), kruszczyk błotny *Epipastis palustris*, kruszczyk rdzawoczerwony *E. atrorubens*, kruszczyk szerokolistny *E. helleborine*, kukułka szerokolistna *Dactylorhiza majalis*, kukułka plamista *D. maculata*, listera jajowata *Listera ovata*. Spośród rzadkich i chronionych gatunków nadal utrzymują się tu populacje rosiczek – okrągłolistnej *Drosera rotundifolia*, pośredniej *D. intermedia*, i długolistnej *D. anglica*. Niestety stanowiska tłustosza pospolitego dwubarwnego *Pinguicula vulgaris* ssp. *bicolor* i kosatki kielichowej *Toftieldia calyculata*, zlokalizowane wzdłuż leśnej drogi w centralnej części obszaru objętego ochroną zanikły w wyniku sukcesji roślinności i eutrofizacji siedliska (liczne śmieci wyrzucane przez ludzi wjeżdżających w tę część użytku samochodami – powinien obowiązywać absolutny zakaz wjazdu w tę część omawianego obszaru, a droga zamknięta szlabanem). Na wyrobisku Pogoria I zagrożone wyginięciem gatunki roślin spontanicznie zasiedliły dogodnie antropogeniczne siedliska zastępcze, które ulegają jednak niekorzystnym - z punktu widzenia ochrony tych unikatowych gatunków – przemianom.

W stosunku do połowy lat dziewięćdziesiątych oraz tych z poprzedniej ogólnej waloryzacji w 2007 r., drastycznie zmniejszyła się liczebność populacji kilku cennych gatunków roślin:

- tłustosz dwubarwny**, 1994 r. – kilka tys. okazów; 2007 r. – ok. 300 okazów; 2020 r. – brak;
- lipiennik Loesela**, 1994 r. – ok. 300 okazów; 2007 r. – ok. 50 okazów; 2020 r. – ok. 40 okazów;
- wyblin jednolistny**, 1994 r. – ok. 200 okazów; 2007 r. – około 10 okazów; 2020 r. – nie stwierdzono;
- kosatka kielichowa**, 1994 r. – kilkadziesiąt tys. okazów; 2007 r. – ok. 1000 okazów; 2020 r. – nie stwierdzono;

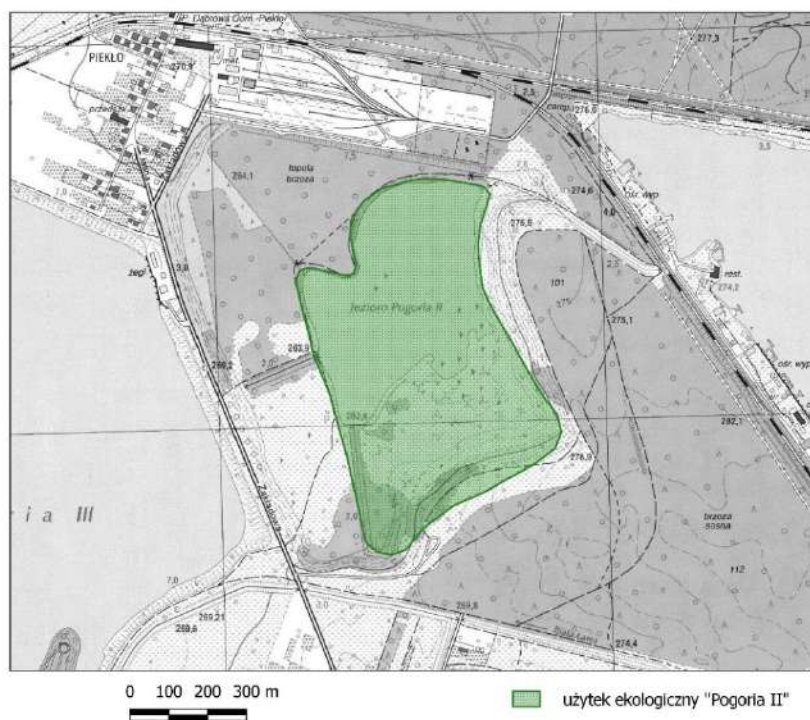
Drastyczny spadek liczebności dotyczy zwłaszcza roślin światłolubnych ocienianych i wypieranych przez wkraczające tu drzewa, krzewy oraz trzcinę pospolitą. Aby osłabić tempo zaniku populacji szczególnie cennych gatunków, należałoby podjąć ochronę czynną poprzez usuwanie części zadrzewień, a nawet odsłanianie piaszczystego podłoża wraz z usuwaniem kłączy trzcin pospolitej. Niestety, brak takich zabiegów prowadzi do zaniku tych inicjalnych zbiorowisk roślinnych wraz z cennymi, zagrożonymi wyginięciem gatunkami roślin.

Wskazania do MPZP

W planowaniu przestrzennym należy utrzymać dotychczasowy kierunek zagospodarowania, który został zapisany w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla miasta Dąbrowa Górnicza (Studium ...), przy jednoczesnym kontrolowaniu rozwoju zagospodarowania rekreacyjno-wypoczynkowego nad zbiornikiem Pogoria I, by nie prowadził do ingerencji w obszar objęty użytkiem ekologicznym „Młaki nad Pogorią I”.

3.1.7. Użytek ekologiczny „Pogoria II”

Użytek ekologiczny o powierzchni 39,25 ha utworzony na podstawie uchwały nr LVI/990/2002 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z 22.05.2002 r. (Dz. Urz. Woj. Śl. nr 47/02, poz. 1577 z dnia 1.07.2002) (ryc. 6). Przedmiotem ochrony jest zbiornik wodny Pogoria II wraz z otoczeniem jako siedlisko ptactwa wodnego oraz miejsce występowania rzadkich i chronionych gatunków roślin i zwierząt.

Ryc. 6. Położenie i granice użytku ekologicznego „Pogoria II”.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Utworzony na obszarach po eksploatacji piasku płytki (max. 2,5 m głębokości) zbiornik z wodą przepływową stanowi ważny element ekosystemów wodnych „Pojezierza Dąbrowskiego”. Wschodnia i południowa część dawnego wyrobiska została zasypana żyznymi utworami nawierzchniowymi przywiezionymi z kopalni odkrywkowej węgla kamiennego „Brzozowica”. Okalające południowe i wschodnie pobraża zbiornika rozległe okazałe szuwały trzcinowe, pośród których na lądzie wyrastają drzewiaste i krzewiaste wierzby, w tym bardzo dorodne grupy wierzby kruchej. Stanowią one dogodne siedlisko dla wielu ptaków. Strefa południowego i wschodniego obrzeżenia niewielkiego zbiornika Pogoria II (ok. 25 ha), wraz z zarastającą zatoką w części południowej stanowi ostoję lęgową ptaków,

w tym dla bączka *Ixobrychus minutus*, rybitwy rzecznej *Sterna hirundo* (kilka par w 2020 r.), mewy śmieszki *Chroicocephalus ridibundus*, łabędzia niemego *Cygnus olor* czy perkoza dwuczubego *Podiceps cristatus*. Stałym bywalcem na zbiorniku jest zimorodek *Alcedo atthis*. Zarówno bączek, zimorodek, jak i rybitwa rzeczna są wymienione w zał. I Dyrektywy Ptasiej (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE).

Ten płytki zbiornik jest siedliskiem masowo występującego grążela żółtego *Nuphar lutea* i włosienicznika wodnego *Ranunculus aquatilis* oraz dużo mniej licznego grzybienia białego *Nymphaea alba*. Rośliny te stanowią ważny element krajobrazowy użytku ekologicznego „Pogoria II”, które wraz z możliwością obserwacji ptaków, stały się podstawą utworzenia w zachodniej części zbiornika pomostu widokowego na ścieżce dydaktycznej.

Stwierdzone zagrożenia

Jednym z najbardziej istotnych zagrożeń dla walorów przyrodniczych użytku ekologicznego „Pogoria II” jest rekreacja wędkarska, a szczególnie penetracja przez wędkarzy siedlisk lęgowych ptaków (poza niedostępną częścią wschodnią i południową). Ważne byłoby ograniczenie stanowisk wędkarskich w części północnej, które zaczęły się rozprzestrzeniać na siedlisko lęgowe bączka i rybitwy rzecznej. W wyniku zarybiania na potrzeby wędkarzy został zaburzony skład gatunkowy ryb, a co za tym idzie uruchomione procesy w ekosystemie zbiornika Pogoria II. Jednym z gatunków, który znalazł dogodne dla siebie warunki jest sum pospolity *Silurus glanis*. Stał się on w ostatnich latach zagrożeniem dla szeroko pojętej równowagi w zbiorniku, a nawet dla gniazdujących na tym obszarze ptaków wodnych. Zbiornik jest przepływowy i zasila biogenami kolejny akwen położony na tym samym cieku – Pogoria III, gdzie obserwuje się lokalnie warunki beztlenowe i obumieranie roślinności dennej, tak ważnej dla równowagi w zbiorniku.

Wskazania do MPZP

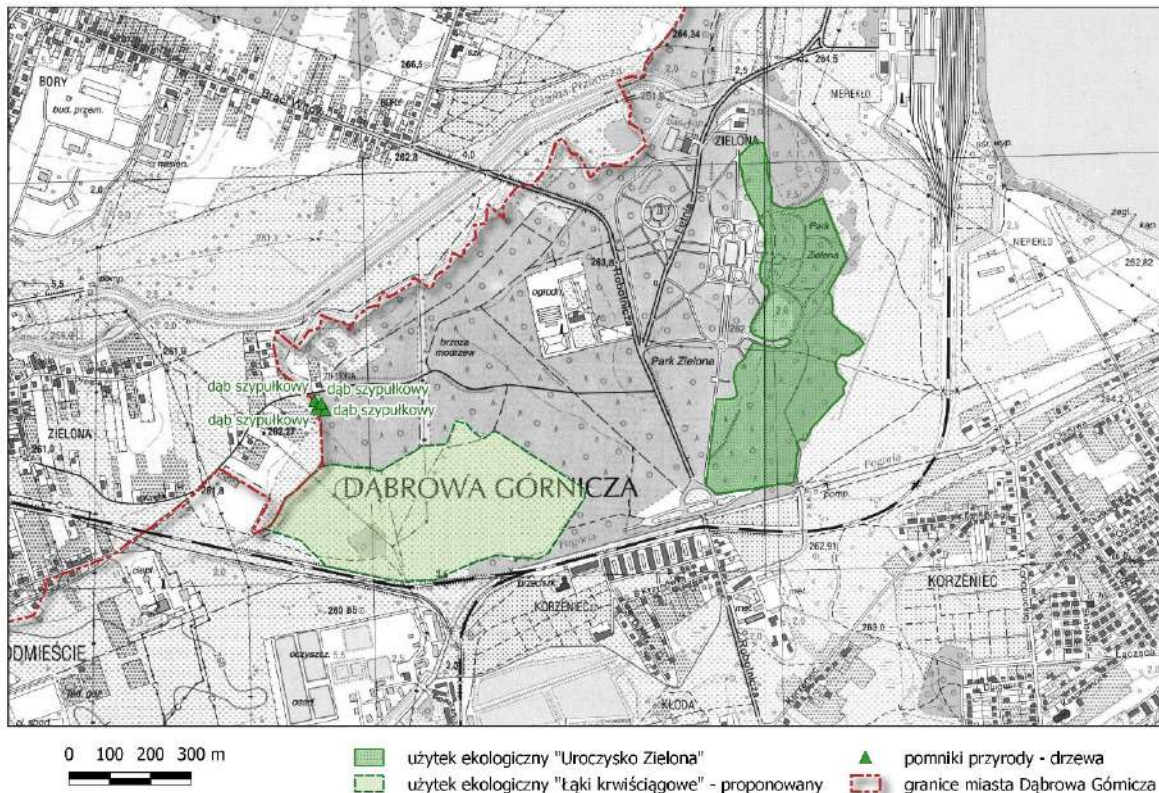
W planowaniu przestrzennym należy utrzymać dotychczasowy kierunek zagospodarowania, który został zapisany w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla miasta Dąbrowa Górnicza (Studium ...), przy jednoczesnym kontrolowaniu rozwoju zagospodarowania rekreacyjno-turystycznego nad zbiornikiem Pogoria II, by nie prowadził do ingerencji w obszar wschodniej i południowej części użytku ekologicznego „Pogoria II”.

3.1.8. Użytek ekologiczny „Uroczysko Zielona”

Użytek ekologiczny o powierzchni 17,5 ha utworzony na podstawie uchwały nr XXXI/538/08 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z 29.10.2008 r. (Dz. Urz. Woj. Śl. nr 214 poz. 4327 z dnia 12.12.2008 r.) (ryc. 7). Przedmiotem ochrony jest zachowanie różnorodności biologicznej – zbiorowisk łąkowych, łągów oraz zmiennowilgotnej łąki trzęślicowej z chronionymi gatunkami roślin i zwierząt.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Park Zielona, w którego wschodniej części utworzony został w 2008 r. użytek ekologiczny „Uroczysko Zielona” istnieje od 1932 roku. Od początku jest własnością komunalną, co daje wyjątkową okazję do kształtowania jego funkcji i przeznaczenia. Został on założony na terenie naturalnego lasu łąkowego i łąkowego poprzez wytyczenie alejek, klombów oraz dosadzenie drzew.

Ryc. 7. Położenie i granice użytku ekologicznego „Uroczysko Zielona” oraz proponowanego użytku ekologicznego „Łąki krwiściągowe”. Zaznaczono lokalizację istniejących pomników przyrody.

Najbardziej naturalny charakter ma wschodnia część parku, gdzie zachowały się prawie naturalne fragmenty lasów łąkowych z dobrze zachowanym, bogatym runem. Na terenie użytku ekologicznego występuje dobrze wykształcone siedlisko przyrodnicze 9170 – łąka środkowoeuropejska i subkontynentalna *Tilio-Carpinetum*, jak również fragmenty zachowanych 91F0 – łąkowych lasów dębowo-wiązowo-jesionowych *Ficario-Ulmetum*. Płaty tych siedlisk przenikają się tu wzajemnie.

W runie tych lasów występuje powszechnie czosnek niedźwiedzi *Allium ursinum*, który w aspekcie wiosennym Parku Zielona tworzy charakterystyczne intensywnie pachnące kobierce. Miejscami występują tu niewielkie kępy śnieżyczki przebiśniega *Galanthus nivalis*. Ponadto, wśród cennych gatunków roślin naczyniowych wymienić należy lilię złotogłów *Lilium martagon*, orlika pospolitego *Aquilegia vulgaris* oraz tojadę dziobatego *Aconitum variegatum*. W „Uroczysku Zielona” gniazduje wiele gatunków ptaków wykorzystujących dziuple, w tym dzięcioły, kowaliki i sikory.

Stwierdzone zagrożenia

W ostatnich latach przeprowadzono gruntowną rewaloryzację parkowych założeń Parku Zielona, która objęła również obszar użytku ekologicznego. W ramach prac rewaloryzacyjnych wyremontowany został niewielki staw, który stanowi element zagospodarowania Parku. Do stawu zostały wprowadzone gatunki ryb i roślin obcego pochodzenia. Pewnym zagrożeniem są obce inwazyjne gatunki roślin, które przypadkowo wprowadzono na obrzeża stawu w trakcie prac ziemnych. Niewielkie kępy tych roślin powinno się jak najszybciej usunąć z terenu użytku ekologicznego, zanim rozpowszechnią się na większych powierzchniach.

Zagrożeniem dla walorów przyrodniczych użytku ekologicznego są rośliny inwazyjne, głównie nawłóć kanadyjska *Solidago canadensis* oraz rdestowiec ostrokończysty *Reynoutria japonica* występujące na terenach bezpośrednio sąsiadujących od wschodu z obszarem objętym ochroną.

Wskazania do MPZP

W planowaniu przestrzennym należy utrzymać dotychczasowy kierunek zagospodarowania, który został zapisany w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla miasta Dąbrowa Górnicza (Studium ...), przy jednoczesnym ścisłym egzekwowaniu w MPZP stref wyłączonych z zabudowy – chodzi o wschodnie obrzeżenie użytku ekologicznego „Uroczysko Zielona”, a jednocześnie kontrolowaniu rozwoju zagospodarowania rekreacyjno-turystycznego w Parku Zielona.

3.1.9. Użytek ekologiczny „Źródlika w Zakawiu”

Użytek ekologiczny o powierzchni 1,69 ha utworzony na podstawie uchwały nr XXX/574/2004 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z 25.08.2004 r. (Dz. Urz. Woj. Śl. nr 94 poz. 2635 z dnia 29.09.2004 r.) (ryc. 8). Przedmiotem ochrony jest zachowanie zespołu źródeł wraz z cennymi ekosystemami towarzyszącymi strefie wysięku wód, w tym stanowiska chronionych gatunków roślin i zwierząt.

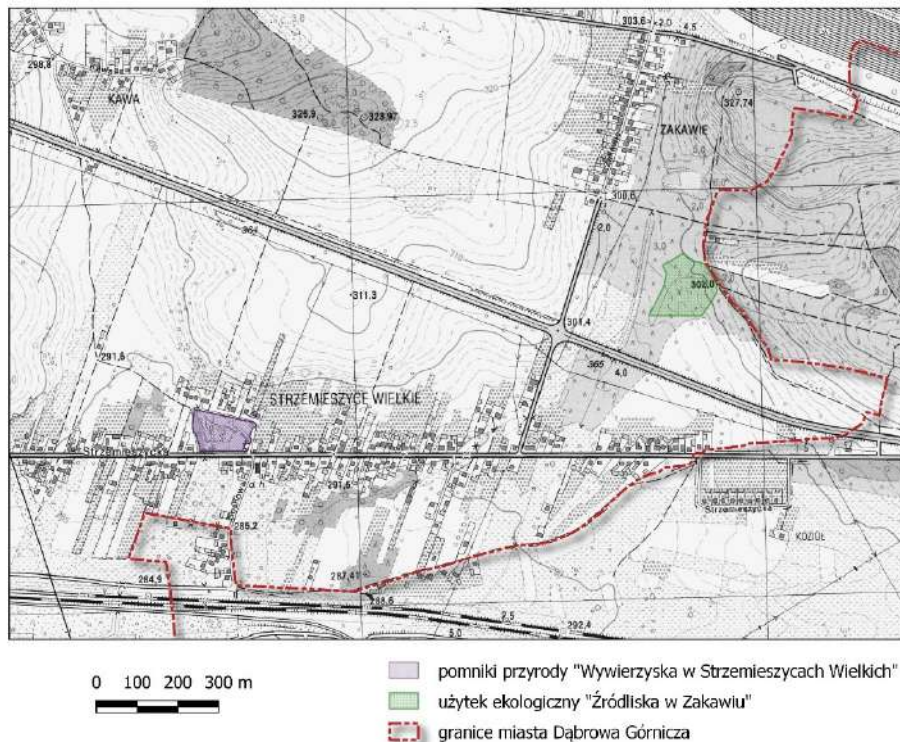
Ten niewielki obszar jest położony w strefie źródłkowej rzeki Bobrek, gdzie w XIX w. wykorzystano duży i stały (w tym czasie) wypływ wód do utworzenia tu płuczki rud metali. Obiekt ten nie był wskazywany w waloryzacji wykonanej w 1994 roku. W 1998 roku przeprowadzona została szczegółowa waloryzacja obszaru opracowana przez zespół: A. Czyłok, A. Szymczyk, J. Stanek, na podstawie której utworzono tu użytek ekologiczny „Źródlika w Zakawiu”. W wyniku tej szczegółowej waloryzacji stwierdzone tu zostały cenne ekosystemy związane ze źródłami i ich otoczeniem, w postaci wilgotnych, a miejscami suchych łąk.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji oraz stwierdzone zagrożenia

W czasie wykonywania waloryzacji przyrodniczej w latach 2007-2008 stwierdzono brak wypływu ze źródeł w Zakawiu. Suchy był wtedy również niewielki zbiornik w ich sąsiedztwie. Z obserwacji wypływów wykonanych w ostatnich latach można wnioskować, iż w okresach niżówek źródło w Zakawiu daje jedynie krótkotrwały wypływ o małej wydajności. Jest to efekt płytkiej strefy zasilania źródła, która reaguje na sezonowe zmiany warunków hydrometeorologicznych. Ponadto źródlika znalazło się prawdopodobnie w zasięgu oddziaływania ujęć wód podziemnych. W czasie prac inwentaryzacyjnych do aktualnej waloryzacji, przeprowadzonych wiosną 2021 r. aktywny był niewielki wypływ wód i przepływ w potoku.

W związku z dłuższymi okresami posuszy w strefie źródeł w Zakawiu już w 2008 r. nie odnotowano na tym terenie kwitnących okazów roślin występujących na terenie użytku ekologicznego – goryczki wąskolistnej *Gentiana pneumonanthe*, kosaćca syberyjskiego *Iris sibirica*, mieczyka dachówkowatego *Gladiolus imbricatus*, kruszczyka błotnego *Epipactis palustris*. Siedliska tych roślin są obecnie zarośnięte nawłocią kanadyjską i trzciną pospolitą. W źródłach stwierdzono jednak obecność, notowanego tu wcześniej kielża zdrojowego *Gammarus pulex* i wypławka kątogłowego *Dugesia goonocephapala*. Świadczy to o potencjale tego obiektu, w którym fauna bezkręgowców utrzymuje się pomimo okresowego braku wypływu. Zachowały się kępki mchów wodnych. Walory utraciły murawy

kserotermiczne na piaskach i nawapienne, rozwijające się na hałdach odpadów po działającej tu w XIX w. płuczce rud. Miejsca te zarosły tarniną i szakłakiem.

Ryc. 8. Położenie i granice obszaru użytku ekologicznego „Źródlika w Zakawiu” oraz pomnika przyrody „Wywierzyska w Strzemieszycach Wielkich”.

Stwierdzone zagrożenia i zalecane metody ochrony

Pomimo istotnego pogorszenia się walorów przyrodniczych użytku ekologicznego „Źródlika w Zakawiu” powinno się nadal utrzymać tę formę ochrony. Z uwagi na naturalny charakter wypływów i okresowe pojawianie się nawet znacznych wydajności źródeł należy podjąć działania ochrony czynnej tego terenu. Miałyby one na celu przynajmniej częściowe odsłonięcie niszy źródłiskowej oraz odtworzenie otwartego lustra wody w miejscu dawnego niewielkiego zbiornika. Należy też zmienić lub przynajmniej usunąć nieaktualną w treści tablicę informacyjną.

Wskazania do MPZP

Z uwagi na istotny element hydrologiczny w zlewni Bobrka teren ten nie powinien zostać zabudowany lub przeznaczony pod inwestycje. W sąsiedztwie przebiega nitka nowego gazociągu.

3.1.10. Użytek ekologiczny „Pustynia Błędowska”

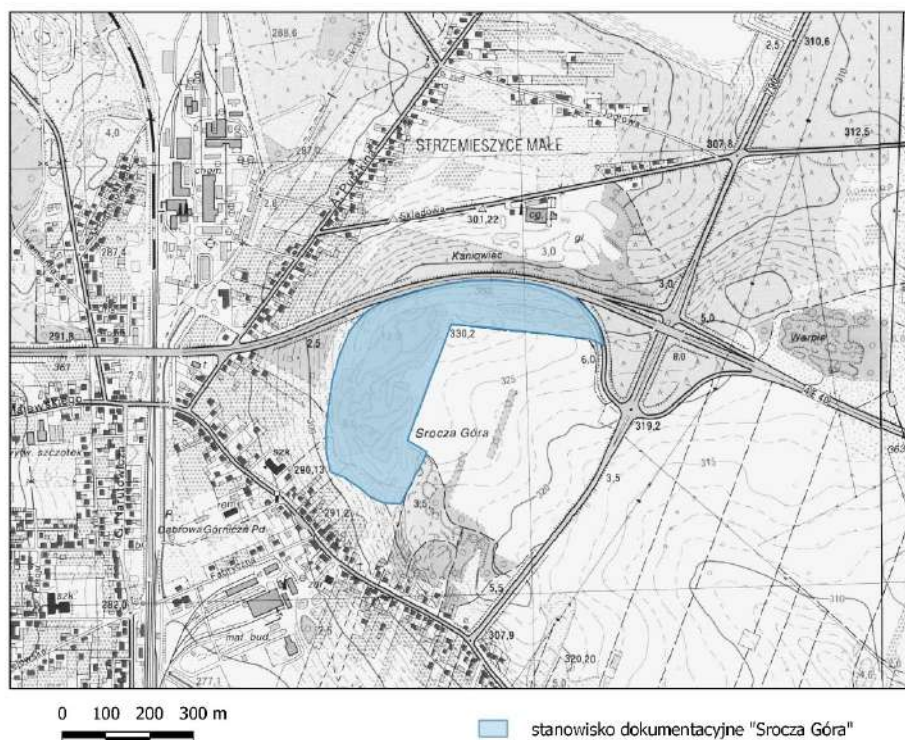
Użytek ekologiczny o powierzchni 529 ha, w tym 14,54 ha na terenie miasta Dąbrowa Górnicza, utworzony na podstawie Rozporządzenia nr 100/95 wojewody katowickiego z 24.07.1995 r. (Dz. Urz. Woj. Kat. nr 9 poz. 93 z 1995 r.) (zob. ryc. 3). Na terenie miasta znajduje się niewielki wschodni fragment tego chronionego obszaru.

Celem ochrony tego obszaru jest zachowanie, ze względów naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych pozostałości po największym w Polsce obszarze śródlądowych piasków wydmych z interesującymi formami rzeźby, licznymi rzadkimi i chronionymi gatunkami flory i fauny oraz zbiorowiskami muraw napiaskowych. Niewielki fragment tego użytku ekologicznego znajdujący się w granicach administracyjnych Dąbrowy Górniczej, jest to zarastający skraj pozostałego po Pustyni Błędowskiej obszaru piaszczystego. Obszar użytku ekologicznego „Pustynia Błędowska” stał się podstawą utworzenia obszaru Natura 2000 o tej samej nazwie (PLH120014). W granicach administracyjnych Dąbrowy Górniczej znajduje się niewielki zachodni kraniec ostoju. Walory przyrodnicze oraz główne zagrożenia zostały przedstawione w części 3.1.3. tego opracowania.

Obszar użytku ekologicznego „Pustynia Błędowska” znajduje się w granicach Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”. Mały fragment tego parku znajduje się w granicach administracyjnych Dąbrowy Górniczej.

3.1.11. Stanowisko dokumentacyjne „Srocza Góra”

Stanowisko dokumentacyjne obejmujące wzgórze rozcięte dawnym wyrobiskiem kamieniołomu, o powierzchni 12,81 ha utworzony na podstawie uchwały nr XXI/339/07 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z 19.12.2007 r. (Dz. Urz. Woj. Śl. nr 23 poz. 537 z 2008 r.) (ryc. 9).

Ryc. 9. Położenie i granice stanowiska dokumentacyjnego „Srocza Góra”.

Celem ochrony jest zachowanie dla celów naukowych i dydaktycznych odsłonięcia wapieni triasowych oraz śladów ich dawnej eksploatacji, w tym podziemnej. Szczegółowa waloryzacja tego terenu została wykonana w 2006 roku przez zespół geologów z Uniwersytetu Śląskiego – G. Racki, W. Bardziński, M. Lewandowski. W 2008 roku obiekt ten został udostępniony dla celów dydaktycznych poprzez wytyczenie ścieżki dydaktycznej i umieszczenie tablic informacyjnych.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Ściana odsłonięcia skał triasowych w kamieniołomie na Sroczej Górze ma niemal 600 m długości. Stwarza to możliwość prześledzenia na dużym odcinku zmienności sedimentologicznej i paleontologicznej dolnej części profilu warstw gogolińskich. W wapieniach występuje dużo skamieniałości, w tym fragmenty liliowców oraz małże i ślimaki. W ścianach kamieniołomu widoczne są również różne struktury sedimentacyjne powstałe w morzu w środkowym triasie, w tym m.in. podmorskie osuwiska i struktury faliste charakterystyczne dla fal tsunami. W niektórych częściach odsłonięcia widoczne są ponadto uskoki i towarzyszące im struktury tektoniczne czy formy kominów krasowych wypełnionych osadami. W obrębie stanowiska dokumentacyjnego zachowane są również pustki podziemne stanowiące fragmenty dawnych podziemnych wyrobisk po eksploatacji wapienia. Ten typ eksploatacji jest charakterystyczny dla obszarów występowania grubszych ławic wapieni gogolińskich w całym regionie śląsko-krakowskim. Głód ziemi powodował, że eksploatację prowadzono z niewielkich odkrywek w głąb masywu, idąc za tymi grubymi ławicami skał. Pustki na ścieżce dydaktycznej są błędnie nazwane jaskiniami (np. Jaskinia w Triasowej Górze). Są to formy antropogeniczne, a jaskinie to pustki naturalne. Z uwagi na fakt, że są to elementy ścieżki dydaktycznej, niniejszą uwagę należałoby uwzględnić przy okazji odnawiania tablic umieszczonych w pobliżu owych pustek poeksploatacyjnych.

W północnej części stanowiska dokumentacyjnego występują dość rozległe płyty czosnku niedźwiedziego *Allium ursinum*, które dodają obszarowi kolorytu w aspekcie wiosennym. Okres ten z wielu względów jest najlepszym momentem do odwiedzenia stanowiska dokumentacyjnego „Srocza Góra”.

Stwierdzone zagrożenia i zalecane metody ochrony

Obszar jest utrzymywany w dobrym stanie dzięki corocznym akcjom sprzątania oraz okresowym zabiegom usuwania podrostu drzew w pobliżu odsłonięcia. W bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska dokumentacyjnego, a na drodze dojścia do ścieżki dydaktycznej występuje bardzo duże zaśmiecenie odpadami – częściami samochodowymi, zepsutymi urządzeniami elektronicznymi i plastikami, wyrzucanymi tu od lat. Uprzątnięcie tego wymaga zaangażowania służb miejskich, nie wystarczy akcja społeczna. Na terenie samego stanowiska dokumentacyjnego należy utrzymać dotychczasowe zabiegi, by odsłonięcia w ścianach kamieniołomu były nadal widoczne. W związku z udostępnieniem obiektu dla turystów należałoby zadbać o odpowiednie miejsce parkingowe i odpowiednią informację o jego lokalizacji. Aktualnie jest to słaby element udostępnienia.

Wskazania do MPZP

Położenie stanowiska dokumentacyjnego „Srocza Góra” w sąsiedztwie ważnych linii komunikacyjnych i węzła drogowego powoduje, że nie jest to teren atrakcyjny dla zabudowy mieszkaniowej. Należy jednak zachować niezainwestowaną pozostałą powierzchnię Sroczej Góry, stanowiącą dziś zarastające tarniną i nawłocią nieużytki.

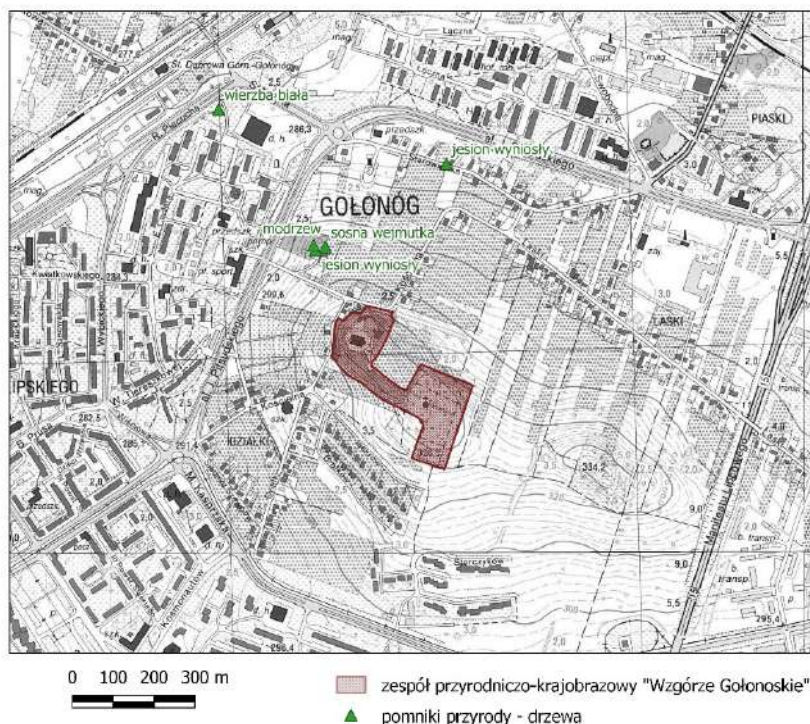
3.1.12. Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Wzgórze Gołonoskie”

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy o powierzchni 5,20 ha utworzony na podstawie uchwały nr LVI/991/2002 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z 22.05.2002 r. (Dz. Urz. Woj. Śl. nr 47 poz. 1578 z 2002 r.) (ryc. 10). Celem wyznaczenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego jest ochrona

obszaru Wzgórza Gołonoskiego jako wyjątkowo cennego fragmentu krajobrazu naturalnego i kulturowego, dla zachowania jego wartości estetycznych.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Głównym przedmiotem ochrony na tym obszarze jest kompleks starodrzewu rosnący w obrębie terenu Rzymsko-Katolickiej Parafii Św. Antoniego w Gołonogu. W skład tego obszaru wchodzi: stara część cmentarza parafialnego o powierzchni oraz obszar leżący w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła i klasztoru oo. franciszkanów (ryc. 10). Powierzchnia objęta ochroną w formie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego wynosi 5,2 ha. Obiekt znajduje się pod opieką konserwatorską.

Ryc. 10. Położenie i granice zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Wzgórze Gołonoskie”. Zaznaczono istniejące pomniki przyrody.

Wzgórze Gołonoskie (334 m n.p.m.) jest jednym z wybitnych, izolowanych wzniesień na przedpolu Garbu Ząbkowickiego. Góruje nad zurbanizowaną częścią miasta i stanowi wyraźną dominantę w krajobrazie Dąbrowy Górniczej. Wielogatunkowy starodrzew otaczający zabudowania klasztorne i północną część cmentarza wzmacnia ten ważny krajobrazowy aspekt Wzgórza Gołonoskiego. Jest to również ostoja zieleni w coraz bardziej zabudowywanej dzielnicy miasta. W sąsiedztwie, na północno-zachodnich stokach wzgórza występuje jeszcze jeden zachowany starodrzew, którego elementem są pomnikowe drzewa – sosna wejmutka, jesion wyniosły i modrzew europejski, rosnące na prywatnej posesji.

Stwierdzone zagrożenia i zalecane metody ochrony

Zagrożeniem dla zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Wzgórze Gołonoskie” jest zbliżanie się zabudowy mieszkaniowej do grzbietowej partii wzgórza, co może doprowadzić do utraty walorów krajobrazowych tej dominanty w mieście. Należałoby ponadto zadbać o stan sanitarny drzew wchodzących w skład starodrzewu wokół kościoła i klasztoru, by nie doszło do konieczności ich wycinki. Jest to szczególnie istotne z uwagi na coraz częstsze zjawiska ekstremalnych wiatrów

nawiedzających region i coraz częstsze oddolne naciski na wycinkę starych drzew w obszarach gęstej zabudowy czy sąsiedztwa obiektów sakralnych.

Wskazania do MPZP

Należy utrzymać zapisy aktualnego *Studium uwarunkowań* ... w celu zapobieżenia zmianom w sposobie zagospodarowania Wzgórza Gołonoskiego. Zachowanie walorów tego obszaru nie koliduje z możliwością rozwoju zabudowy jego wschodniego krańca (na wschód od cmentarza). Dla zachowania walorów krajobrazowych zabudowa powinna być niska i nie wchodzić w najwyższe części wzgórza.

3.1.13. Pomniki przyrody

3.1.13.1. „Wywierzyska w Strzemieszycach Wielkich”

Pomnik przyrody o nazwie „Wywierzyska w Strzemieszycach Wielkich”, o powierzchni 1,17 ha został utworzony na podstawie uchwały nr XXV/316/96 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z 22.05.1996 r., zmienionej uchwałą nr XXXIX/815/14 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z 3.09.2014 r. (Dz. Urz. Woj. Śl. poz. 4633 z 2014 r.) (ryc. 8).

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Celem ochrony jest obszar wydajnych źródeł wraz z towarzyszącą fauną źródliskową. Jest to interesujący obiekt wodny obejmujący strefę zagospodarowanych źródeł u podnóża południowego progu Garbu Ząbkowickiego. W XIX w., w okresie rozwoju górnictwa rud ołowiu i żelaza w Strzemieszycach, źródła ze stałą i sporą wydajnością wykorzystano do płukania rud w procesie ich przygotowania do wytopu metali. W 2020 r. została tu postawiona tablica informacyjna szlaku pokazującego krajobrazy przemysłowe Dąbrowy Górniczej, omawiająca w szczególności aspekty antropogeniczne „Wywierzysk w Strzemieszycach Wielkich”. Aktualnie, woda ze źródeł zasila dwa stawy wkomponowane w niewielkie założenie parkowe – parku miejskiego w Strzemieszycach Wielkich.

Wody źródeł wypływających bezpośrednio w misie górnego stawu (wschodniego) były siedliskiem bezkręgowców, charakterystycznych dla wód chłodnych i czystych – kielż zdrojowy *Gammarus pulex*, wypławek kątogłowy *Dugesia gonocephala* i źródlarka karpacka *Bithynella austriaca*. W efekcie eutrofizacji górnego stawu, przejawiającej się m.in. zakwitami glonów w bezpośrednim sąsiedztwie wypływów bezkręgowce te wyginęły. W obu stawach żyła spora populacja pstrąga potokowego *Salmo trutta fario*. W roku 2007 i 2008 obserwowano również okazy tej ryby w potoku odprowadzającym wody ze stawów i źródła położonego wśród zabudowań na zachód od głównego wypływu. Potoki te stwarzają dobre warunki tarliskowe dla pstrąga potokowego, żyjącego tu dziko (w stawach populacja jest izolowana z uwagi na barierę jaką stanowi dla ryb przepust wody). Aktualnie, nie obserwuje się tych ryb, ani w górnym, ani w dolnym zbiorniku. Z informacji mieszkańców wynika, że mogły one zostać odłowione przez czapkę siwą, którą obserwowano tu kilkakrotnie w kilka lat temu. Obecnie w dolnym zbiorniku żyją wzdreği *Scardinius erythrophthalmus*, co może mieć korzystny wpływ na możliwość ograniczenia zarastania zbiorników przez roślinność wodną, głównie przez rdestnicę pływającą *Potamogeton natans*. Od kilku lat zwiększyła się też liczba bytujących tu kaczek krzyżówek *Anas platyrhynchos*. Niezamarzające i coraz żyźniejsze wody „Wywierzysk w Strzemieszycach Wielkich” gromadzą ich coraz więcej, nie tylko zimą.

Stwierdzone zagrożenia i zalecane metody ochrony

W związku z nieuregulowaną gospodarką ściekową wokół strefy źródłiskowej w Strzemieszycach Wielkich następuje eutrofizacja wód obu zbiorników wodnych założonych na źródłach. Przejawia się to zakwitami glonów właściwie przez cały rok. Powoduje to również intensywny wzrost roślin wodnych, w tym wspomnianych rdestnic. Dodatkową ilość biogenów do wód w zbiornikach dostarczają wspomniane liczne ptaki bytujące na górnym stawie oraz opad liści z drzew w okresie jesiennym. Dla ustabilizowania się zaburzonych nadmierną ilością biogenów ekosystemów obu stawów kluczowe jest zatrzymanie dopływu nieczystości do niszy źródłiskowej. Nieskuteczne jest powtarzane co jakiś czas usuwanie nadmiaru roślinności i czyszczenie zbiorników. Po uregulowaniu gospodarki ściekowej powinno się dokonać gruntownego oczyszczenia obu stawów (rozpoczynając od górnego i wykonując działania niejednocześnie) z nagromadzonych na dnie dużych pokładów osadów biogenicznych. Kolejnym krokiem winno być wprowadzenie odpowiedniej liczby ryb roślinożernych, a dopiero w końcowym etapie rewaloryzacji tego obiektu można będzie go zarybić pstrągiem potokowym. Cały obszar źródłiskowy jest też silnie zaśmiecony.

Wskazania do MPZP

Obszar objęty ochroną prawną w formie powierzchniowego pomnika przyrody jest położony na terenie parku i otoczony zabudową jednorodziną. Jego status w układzie przestrzennym Strzemieszyc Wielkich jest ugruntowany i nie wymaga korekty w dokumentach planistycznych.

3.1.13.2. Drzewa pomnikowe

Na obszarze miasta Dąbrowa Górnicza znajdują się 22 pomniki przyrody stanowiących pojedyncze drzewa lub ich grupy drzew. Uwzględniając fakt zniesienia lub konieczności zniesienia statusu ochrony dla dwóch zamarłych drzew (bożodrzew w Sikorce i kasztanowiec biały w Gołonogu) ochroną w formie pomnika przyrody objętych jest w sumie 30 drzew, które zostały zestawione w wykazie w tabeli 1.

Dąbrowa Górnicza jest miastem, na którego terenie zachowało się szereg okazałych drzew o rozmiarach pomnikowych, charakterystycznych dla poszczególnych gatunków. Są to w szczególności dorodne dęby szypułkowe rosnące w różnych częściach obszaru miasta, najczęściej pojedynczo lub w grupach poza terenami leśnymi oraz buki, których szczególnie duże nagromadzenie występuje na obszarze proponowanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Trzebieszawickie Wzgórze”. Lokalnie zachowały się również okazałe jesiony i lipy drobnolistne. W Lesie Bienia zachował się dorodny okaz reliktovej sosny zwyczajnej, natomiast przy ul. 11 Listopada (przy Domu Działkowca) okazały wiąz szypułkowy.

Poza wymienionymi w tabeli 1 drzewami objętymi ochroną prawną, na terenie miasta rośnie jeszcze sporo drzew osiągających wymiary upoważniające do ustanowienia ochrony pomnikowej. Dotyczy to w szczególności dorodnych dębów szypułkowych w Mariankach i Ratanicach, buków pospolitych na obrzeżach Lasów Trzebieszawickich czy lip drobnolistnych w dzielnicy Okradzionów. W kontekście zwiększającej się częstotliwości zdarzeń ekstremalnych związanych ze zmianami klimatu, w tym bardzo silnych wiatrów, decyzja o objęciu kolejnych drzew ochroną prawną w formie pomników przyrody wymaga jednak szczegółowej analizy, wykraczającej poza ramy tej waloryzacji.

OGÓLNA WALORYZACJA PRZYRODNICZA MIASTA DĄBROWY GÓRNICZEJ

Tabela 1. Wykaz pomników przyrody na obszarze miasta Dąbrowa Górnicza

Lp.	Nazwa	Data utworzenia	Podstawa prawna utworzenia	Lokalizacja - adres	Położenie geograficzne*
1.	Lipa drobnolistna – 2 sztuki	30.06.1954	Orzeczenie nr 00050 PWRN w Stalinogrodzie R.L.13b/19/54	ul. Jałowcowa 15 w dzielnicy Bugaj	N50° 23' 29.9" E19° 18' 30.8" N50° 23' 29.9" E19° 18' 30.5"
2.	Lipa drobnolistna – 2 sztuki	23.10.1958	Orzeczenie nr 00143 PWRN w Katowicach L.O.13b/25/58	przed mostem na Białej Przemysłowej przy drodze do Łazów Błędownskich w dzielnicy Kuźniczka Nowa („Lipy Dobieckich”)	N50° 20' 03.0" E19° 24' 41.5" N50° 20' 02.8" E19° 24' 41.6"
3.	Jesion wyniosły	29.11.1995	Uchwała nr XVIII/203/95 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej	na terenie niezabudowanej działki, przy ul. Łaskowej, za posesją nr 60	N50° 21' 05.8" E19° 20' 42.7"
4.	Buk pospolity – 2 sztuki	25.08.2004	Uchwała nr XXX/573/2004 z dnia 25.08.2004r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj.. Śl. Nr 94, poz.2634)	przy ul. Podbuczyny w Ujejscu	N50° 24' 39.1" E19° 15' 34.1"
5.	Dąb szypułkowy	25.08.2004	Uchwała nr XXX/572/2004 z dnia 25.08.2004r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj.. Śl. Nr 94, poz. 2633)	na skwerze, w rejonie pomnika Stanisława Staszica przy ul. Legionów Polskich („Dąb Wolności”)	N50° 19' 07.5" E19° 10' 59.1"
6.	Ajlant gruczołkowy (bożodrzew) – 1 sztuka	10.08.2007	Uchwała nr XV/217/2007 z dnia 10.08.2007 r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj.. Śl. Nr 172, poz. 3216)	przy ul. Hallerczyków przed posesją nr 165 w dzielnicy Sikorka	N50° 23' 22.2" E19° 17' 50.3"
7.	Grupa wielogatunkowa – 2 sztuki	27.08.2008	Uchwała nr XXIX/490/2008 z dnia 27.08.2008 r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj.. Śl. Nr 184, poz. 3343)	przy ul. Krynicznej 2D, na terenie Parafii Rzym.-Kat. NMP Matki Kościoła w Ujejscu	N50° 23' 26.0" E19° 14' 27.2" (buk pospolity) N50° 23' 25.9" E19° 14' 24.7" (lipa drobnolistna)

OGÓLNA WALORYZACJA PRZYRODNICZA MIASTA DĄBROWY GÓRNICZEJ

Lp.	Nazwa	Data utworzenia	Podstawa prawna utworzenia	Lokalizacja - adres	Położenie geograficzne*
8.	Dąb szypułkowy	27.08.2008	Uchwała nr XXIX/491/2008 z dnia 27.08.2008 r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj. Śl. Nr 184, poz. 3344)	na terenie prywatnej posesji położonej przy ul. Pustynnej 31 w dzielnicy Błędów	N50° 20' 43.0" E19° 27' 47.5"
9.	Wiąz szypułkowy	26.11.2008	Uchwała nr XXXII/566/2008 z dnia 26.11.2008 r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj. Śl. Nr 8, poz. 251 z 2009 r.)	przy ul. 11 Listopada, w narożu działki obok Domu Działkowca	N50° 19' 06.0" E19° 13' 00.8"
10.	Jesion wyniosły	26.11.2008	Uchwała nr XXXII/568/08 z dnia 26.11.2008 r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj. Śl. Nr 8, poz. 253 z 2009 r.)	przy ul. Gwardii Ludowej obok posesji nr 69 (w ramach pomnika przyrody – grupa wielogatunkowa – 2 sztuki – zniesiono ochronę kasztanowca białego)	N50° 20' 29.8" E19° 14' 09.5"
11.	Wierzba biała	26.11.2008	Uchwała nr XXXII/569/08 z dnia 26.11.2008 r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj. Śl. Nr 8, poz. 254 z 2009 r.)	przy ul. Piecucha, w sąsiedztwie przystanku autobusowego – kierunek z centrum do ArcelorMittal Poland S.A.	N50° 20' 34.1" E19° 13' 41.3"
12.	Dąb szypułkowy	26.08.2009	Uchwała nr XLI/741/09 z dnia 26.08.2009 r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj. Śl. Nr 180, poz. 3284)	przy ścieżce rowerowej biegnącej w rejonie ul. Unruga, w sąsiedztwie zbiornika Kuźnica Warężyńska	N50° 22' 28.8" E19° 11' 31.7"
13.	Sosna zwyczajna	26.08.2009	Uchwała nr XLI/740/09 z dnia 26.08.2009 r. Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz. Woj. Śl. Nr 180, poz. 3285)	na terenie Lasów Państwowych Nadleśnictwa Siewierz w oddziale 77g, na	N50° 21' 43.5" E19° 18' 21.5"

OGÓLNA WALORYZACJA PRZYRODNICZA MIASTA DĄBROWY GÓRNICZEJ

Lp.	Nazwa	Data utworzenia	Podstawa prawna utworzenia	Lokalizacja - adres	Położenie geograficzne*
				północny-zachód od zbiornika wodnego Łosień	
14.	Dąb szypułkowy	24.10.2012	Uchwała nr XX/388/12 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 24.10.2012 (Dz. Urz z 2012r poz. 4726)	Starorzecze Czarnej Przemszy w Ratanicach	N50° 22' 28.8" E19° 11' 31.7"
15.	Buk pospolity	24.10.2012	Uchwała nr XX/389/12 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 24.10.2012 (Dz. Urz z 2012r poz. 4727)	na terenie Lasów Państwowych Nadleśnictwa Siewierz – oddział 38a	N50° 24' 40.2" E19° 15' 32.0"
16.	Buk pospolity	24.10.2012	Uchwała nr XX/390/12 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 24.10.2012 (Dz. Urz z 2012r poz. 4728)	na terenie Lasów Państwowych Nadleśnictwa Siewierz – oddział 40h	N50° 24' 21.8" E19° 16' 37.5"
17.	Grupa 4 dębów szypułkowych	24.10.2012	Uchwała nr XX/386/12 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 24.10.2012 (Dz. Urz z 2012r poz. 4725)	w lesie przy ul. Zielonej	N50° 20' 25.5" E19° 10' 12.8" N50° 20' 25.0" E19° 10' 13.1" N50° 20' 24.8" E19° 10' 14.1" N50° 20' 25.3" E19° 10' 13.7"
18.	Grupa dwóch dębów szypułkowych	24.10.2012	Uchwała nr XX/387/12 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz z 2012r poz. 4757)	przy ul. Gołonoskiej obok przystanku autobusowego obok szkoły	N50° 20' 59.7" E19° 19' 50.8" N50° 20' 59.6" E19° 19' 50.4"
19.	Głóg jednoszyjkowy	21.12.2015	Uchwała nr XIII/283/15 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz z 2015r poz. 7412)	przy ul. Gołonoskiej, na placu szkolnym	N50° 20' 56.4" E19° 19' 48.1"
20.	Jesion wyniosły	21.12.2015	Uchwała nr XIII/284/15 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz z 2015r poz. 7413)	Wzgórze Gołonoskie – prywatna posesja	N50° 20' 22.9" E19° 13' 53.3"

OGÓLNA WALORYZACJA PRZYRODNICZA MIASTA DĄBROWY GÓRNICZEJ

Lp.	Nazwa	Data utworzenia	Podstawa prawna utworzenia	Lokalizacja - adres	Położenie geograficzne*
21.	Sosna wejmutka	21.12.2015	Uchwała nr XIII/284/15 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz z 2015r poz. 7413)	Wzgórze Gołonoskie – prywatna posesja	N50° 20' 23.1" E19° 13' 54.5"
22.	Modrzew europejski	21.12.2015	Uchwała nr XIII/284/15 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej (Dz. Urz z 2015r poz. 7413)	Wzgórze Gołonoskie – prywatna posesja	N50° 20' 23.2" E19° 13' 53.1"

* współrzędne geograficzne wyznaczone w terenie w trakcie prowadzenia prac inwentaryzacyjnych w latach 2020-2021

3.1.14. Park Krajobrazowy „Orlich Gniazd”

Wschodni fragment obszaru miasta Dąbrowa Górnicza leży w granicach Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”. Został on utworzony na podstawie uchwały nr III/11/80 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach z 20.06.1980 w sprawie utworzenia Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych w granicach województwa katowickiego, z późniejszymi uregulowaniami prawnymi na drodze rozporządzeń wojewody śląskiego (zob. *Mapa obszarów o wysokich walorach przyrodniczych* w załączniku). W granicach miasta znajduje się 412,01 ha z ogólnej powierzchni parku wynoszącej 60 807,20 ha. Obejmuje on fragment doliny Białej Przemszy od ujścia Centurii do Bagien Błędownskich oraz zachodni kraniec Pustyni Błędownskiej w obrębie obszaru Natura 2000 „Pustynia Błędownska”.

3.1.15. Obszar chronionego krajobrazu – otulina Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” i Parku Krajobrazowego „Stawki”

Duży, bo liczący 3 452,01 ha obszar wschodniej części miasta Dąbrowa Górnicza znajduje się w granicach otuliny Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” i Parku Krajobrazowego „Stawki” utworzonej dla ochrony krajobrazowej w otulinie parków (zob. *Mapa obszarów o wysokich walorach przyrodniczych* w załączniku). Została ona utworzona na podstawie tej samej uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach, która powołała do życia Zespół Jurajskich Parków Krajobrazowych w granicach województwa katowickiego w 1980 r. Stanowi ona obecnie obszar chronionego krajobrazu.

Zasięg PK „Orlich Gniazd” i obszaru chronionego krajobrazu – otuliny tego parku w granicach miasta Dąbrowy Górniczej pokrywa się z wyróżnianym we wcześniejszych waloryzacjach Kompleksem „Kotlina Błędownska”. Walory przyrodnicze tego prawnie chronionego obszaru zostały przedstawione w części dotyczącej ostoji Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” PLH240041, „Pustynia Błędownska” PLH120014 oraz „Dolina Białej Przemszy” PLH240038.

3.2. Obszary o wysokich wartościach przyrodniczych proponowanych do ochrony prawnej

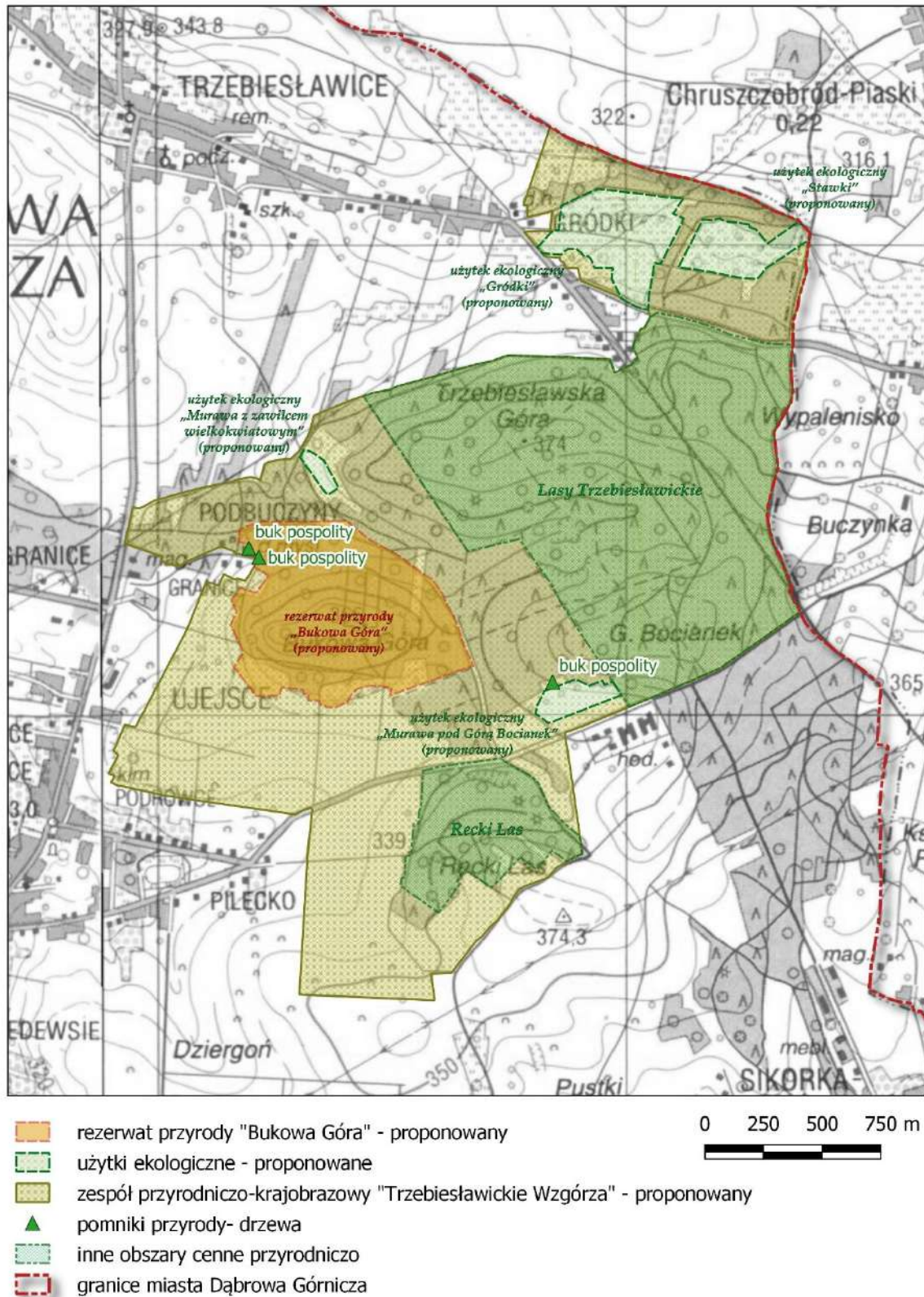
W efekcie ogólnej waloryzacji północno-zachodniej części miasta Dąbrowa Górnicza w 2007 r. (Czyłok i in. 2007a) zostało wyróżnionych szereg obszarów o wysokich walorach przyrodniczych, które zaproponowano objąć ochroną prawną. Z tych propozycji ochroną w formie użytku ekologicznego został objęty teren „Uroczyska Zielona” (2008). Wskazane w 2007 r. propozycje dla tej części miasta zostały ujęte w ramy trzech kompleksów przyrodniczo cennych obszarów: Kompleks Trzebieślawickie Wzgórza, Kompleks Pogoria oraz Kompleks Kuźnica Warężyńska. Dwa pierwsze z nich zostały już zaproponowane w trakcie waloryzacji w 1994 roku (Celiński i in. 1994), natomiast ostatni wyróżniono w trakcie prac nad szczegółową waloryzacją obszarów położonych nad zbiornikiem Kuźnica Warężyńska w 2007 r. (Czyłok i in. 2007b). Zaproponowano wtedy by wszystkie wyróżnione kompleksy przyrodnicze objąć w przyszłości ochroną prawną w formie obszarów chronionego krajobrazu. Bazując na tych wcześniejszych propozycjach zorganizowania sieci ekologicznej miasta

Dąbrowa Górnicza oraz na własnych studiach terenowych przeprowadzonych w 2020 r. autorzy proponują modyfikację tej propozycji. Dla waloryzowanego fragmentu miasta Dąbrowa Górnicza proponujemy wyróżnić dwa obszary chronionego krajobrazu stanowiące mozaikę terenów o dużych wartościach przyrodniczych wykształconych na terenach pogórnicych: „Trzebiesławickie Wzgórza” oraz „Pojezierze Dąbrowskie”.

3.2.1. „Trzebiesławickie Wzgórza” – proponowany zespół przyrodniczo-krajobrazowy

W północnej części obszaru administracyjnego miasta, między Ujejsem, Sikorką i Trzebiesławicami, rozciąga się zespół porośniętych lasami wzgórz z enklawami pól uprawnych i suchych zbiorowisk murawowych. Wzgórza zbudowane są ze skał węglanowych triasu środkowego, a otoczone są czwartorzędowymi utworami polodowcowymi (piaszczysto-żwirowymi, często z gruzem węglanowym). Obserwuje się tu znaczne zróżnicowanie ekosystemów wynikające m.in. z odkształcenia tego terenu przez górnictwo kruszcowe, głównie dziewiętnastowieczne. Na wzgórzach – Trzebiesławska Góra (374 m n.p.m.), Bocianek (ok. 380 m n.p.m.), Bukowa Góra (366 m n.p.m.) i bezimienna góra (374 m n.p.m.) z Reckim Lasem na NW stoku oraz długim stokiem SE w kierunku Sikorki występują pola warpi, czyli form rzeźby pozostałych po płytkiej eksploatacji kruszców. Cały ten obszar wzgórz węglanowych jest pozbawiony stałych cieków wodnych i naturalnych wypływów. Jest on odwadniany na obrzeżach – na północny w rejonie Gródek i Stawków, a na południu w przełomowym odcinku Trzebyczki w okolicach Tucznawy i Sikorki. Można tu wyodrębnić kilka terenów o dużych walorach przyrodniczych, które proponujemy objąć ochroną rezerwatową („Bukowa Góra”) oraz w formie użytków ekologicznych („Gródki”, „Stawki”, „Murawa pod Górą Bocianek” i „Murawa z zawilcem wielkokwiatowym”). W wielu miejscach tego obszaru występują stanowiska wilczomleczka pstrego *Euphorbia epithymoides*, z największym z nich zlokalizowanym na zachodnich stokach Bukowej Góry. Ponadto wydzielono najciekawszy fragment Lasów Trzebiesławskich oraz Las Recki, jako las o dużych walorach przyrodniczych. Oba obszary są położone na terenach dawnego górnictwa kruszcowego, którego ślady (warpi) stanowią ciekawy element krajobrazu kulturowego tej części Dąbrowy Górniczej. W lasach tych rosną liczne okazy buków o rozmiarach pomnikowych i rozłożystym pokroju, wskazujących, że rosły one początkowo na terenach otwartych. Całość omawianego obszaru zasługuje na ochronę prawną jako obszar chronionego krajobrazu „Trzebiesławickie Wzgórza” (ryc. 11). Powierzchnia proponowanego do ochrony obszaru wynosi 514 ha.

OGÓLNA WALORYZACJA PRZYRODNICZA MIASTA DĄBROWY GÓRNICZEJ

Ryc. 11. Położenie i granice proponowanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Trzebiesławickie Wzgórza” oraz terenów o szczególnych walorach przyrodniczych, w tym proponowanych do ochrony prawnej. Zaznaczono istniejące pomniki przyrody.

3.2.1.1. „Bukowa Góra” – proponowany rezerwat przyrody

Obszarem o najwyższych wartościach przyrodniczych na terenie proponowanego obszaru chronionego krajobrazu „Trzebiesławskie Wzgórza” jest zachodni fragment tego kompleksu wzniesień – Bukowa Góra. Pierwsza propozycja objęcia tego terenu ochroną w formie rezerwatu przyrody pojawiła się w 1957 r. (Kuc 1959). Przedmiotem ochrony w tamtym czasie miały być przede wszystkim wyjątkowe walory flory mszaków w lesie bukowym. W 1993 r. pojawiła się propozycja utworzenia na tym terenie użytku ekologicznego „Buczyny” (Błaski i in. 1993). Autorzy waloryzacji z 1994 r. (Celiński i in. 1994) i jej aktualizacji z 2007 r. (Czyłok i in. 2007a) przedstawili propozycję objęcia Bukowej Góry ochroną prawną w formie rezerwatu przyrody dla ochrony cennych zbiorowisk roślinnych i gatunków roślin naczyniowych. Propozycja ta nie doczekała się do tej pory realizacji. Na podstawie przeprowadzonej aktualnej waloryzacji w 2020 r. autorzy proponują podtrzymać tę propozycję. Bazując na aktualnych badaniach terenowych, jak również na podstawie analiz danych ewidencyjnych (<https://mapy.geoportal.gov.pl/>) oraz leśnych (<https://www.bdl.lasy.gov.pl/>) propozycja obejmuje obszar 58,03 ha (ryc. 11).

Na terenie Bukowej Góry wydzielenie z buczyną obejmuje powierzchnię ponad 20 ha, jest własnością Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych (Nadleśnictwo Siewierz), we wschodniej części wkraczają pasy lasu będące w rękach prywatnych właścicieli.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Na Bukowej Górze zachował się naturalny drzewostan bukowy z dominującym zbiorowiskiem buczyny storczykowej, które stanowią w pełni wykształcone siedlisko przyrodnicze 9150 – ciepłolubne buczyny storczykowe *Cephalanthero-Fagion*, wymienione w zał. I Dyrektywy Siedliskowej. Obejmuje ono południowe i zachodnie stoki Bukowej Góry. W siedlisku tym stwierdzone zostały w 2020 r. licznie kwitnące okazy buławnika czerwonego *Cephalanthera rubra*, b. mieczolistnego *Cephalanthera longifolia* i b. wielkokwiatowego *Cephalanthera damasonium*. Storczyki były tu reprezentowane ponadto przez liczne stanowiska żłobika koralowego *Corallorhiza trifida*, kruszczyka rdzawoczerwonego *Epipactis atrorubens*, k. szerokolistnego *Epipactis helleborine* i gnieźnika leśnego *Neottia nidus-avis*. Buławnik czerwony należy do gatunków zagrożonych wymarciem w Polsce (Zarzycki i in. 2014). Nowym w stosunku do wcześniejszych waloryzacji, ściśle chronionym gatunkiem stwierdzonym na tym terenie jest miodownik melisowaty *Melittis melissophyllum*. Należy wymienić ponadto stanowiska lilii złotogłów *Lilium martagon* i orlika pospolitego *Aquilegia vulgaris*.

W buczynie gniazdują dzięcioły, w tym dzięcioł czarny *Dryocopus martius*, który jest wymieniony w zał. I Dyrektywy Ptasiej oraz inne cenne gatunki ptaków wykorzystujące dziuple dzięciołów. Gniazduje tu również coraz rzadszy, a charakterystyczny dla dojrzałych lasów bukowych siniak *Columba oenas*. Utrzymanie starych drzewostanów z dziuplastymi drzewami jest podstawą zachowania tego gatunku gołębia.

Dodatkowym walorem Bukowej Góry są liczne ślady dawnego górnictwa kruszcowego – pola warpi oraz odkryte w 2021 r. ważne stanowisko archeologiczne na szczycie wzgórza. Zachodni kraniec proponowanego rezerwatu przyrody ma istotne walory widokowe na Kotlinę Dąbrowską ze zbiornikiem Kuźnica Warężyńska oraz wzgórze Góry Dorotki. Stanowiąc zachodni kraniec wzgórz węglanowych górujących nad obniżeniem Kotliny Dąbrowskiej, Bukowa Góra i Trzebiesławickie Wzgórza mają wyjątkowe walory krajobrazowe i stanowią dominantę w krajobrazie Dąbrowy Górniczej.

Ważną przesłanką do objęcia ochroną rezerwatową Bukowej Góry i wyznaczenia obszaru chronionego krajobrazu „Trzebiesławickie Wzgórza”, którego część spełniałaby rolę otuliny rezerwatu

przyrody, jest konieczność zachowania stanowisk ściśle chronionego i wymienianego w *Polskiej czerwonej księdze roślin* (Zarzycki i in. 2014) wilczomleczka pstrego *Euphorbia epithymoides*. Największa populacja tego gatunku, obejmująca kilkaset okazów znajduje się na obrzeżu lasu bezpośrednio na zachodnim przedpołu proponowanego rezerwatu. Trzebiesławickie Wzgórza są największym i jednym z dwóch (drugie jest w sąsiednim Podwarpiu) stanowisk tej rośliny w Polsce.

Stwierdzone zagrożenia

Dla obszaru buczyn storczykowych największym zagrożeniem byłaby wycinka starych drzewostanów bukowych, zagrożenie to jest najbardziej prawdopodobne na terenach prywatnych, ale niewykluczone również na terenach Skarbu Państwa. Zarówno na Bukowej Górze, jak i w Reckim Lesie zagrożeniem dla wartości przyrodniczych jest rozjeżdżanie stanowisk cennych gatunków roślin na rowerach i motorach crossowych. W obu kompleksach leśnych są coraz bardziej widoczne ślady takiej działalności. W szczytowej partii Bukowej Góry rozwija się również uprawianie gier terenowych typu paintball oraz geocaching.

Wskazania do MPZP

Uzgadniając miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla Ujejscy należy utrzymać bezwzględnie ustalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) dotyczące terenów wyłączonych z zabudowy. W przypadku realizacji dalszych etapów rozbudowy linii gazociągu należy uwzględnić występowanie na omawianym terenie stanowisk wilczomleczka pstrego, w tym największą populację na stokach Bukowej Góry.

3.2.1.2. „Murawa pod Górą Bocianek” – proponowany użytek ekologiczny

Obszar został wskazany w poprzednich waloryzacjach jako „Ciepłolubne murawy pod Górą Bocianek”. Zmodyfikowana propozycja obejmuje kosmetyczną zmianę nazwy, ale również zawężenie obszaru proponowanego do ochrony prawnej (ryc. 11). Zachowany płat muraw o powierzchni ok. 4 ha położony jest na południowych, niezalesionych stokach Góry Bocianek w kompleksie Trzebiesławickich Wzgórz.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Pomimo, że od czasu kiedy walory tych muraw zostały wskazane w ostatniej aktualizacji waloryzacji w 2007 r. (Czyłok i in. 2007a) nie zostały podjęte działania ochrony czynnej zachowały się tu fragmenty ciepłych muraw z zespołem gatunków charakterystycznych dla zbiorowisk z klasy *Festuco-Brometea*. Odpowiadają swoim składem gatunkowym i cechami ekosystemowymi siedliskom przyrodniczym 6210 - murawy kserotermiczne *Festuco-Brometea* (zał. I Dyrektywy Siedliskowej). Mają one postać barwnych muraw o bogatej i zróżnicowanej florze z udziałem gatunków reliktowych i rzadkich. W przypadku omawianych fragmentów znaczący udział ma oleśnik górski *Libanotis pyrenaica*, który na znacznym obszarze zdominował florę muraw. Zbiorowiska te powstały dzięki prowadzonemu tu wypasowi owiec (sąsiedztwo dawnej owczarni). Obecnie, po zaprzestaniu wypasu, przekształcają się w drodze sukcesji wtórnej w zarośla, a nawet w las. W granicach omawianego terenu występują również fragmenty z zespołem gatunków charakterystycznych dla zbiorowisk okrajkowych z klasy *Trifolio-Geranieta sanguinei* (wśród nich znaczący udział ma oleśnik górski *Libanotis pyrenaica*, który zdominował część obszaru). Na obrzeżach wkracza nawłóć kanadyjska. Wśród roślin objętych ścisłą ochroną i zagrożonych w Polsce, które występują na terenie proponowanego użytku ekologicznego należy wymienić zawilec wielkokwiatowy *Anemone sylvestris* (kilkadziesiąt kwitnących okazów) i leniec alpejski *Thesium alpinum*.

Stwierdzone zagrożenia i zalecane metody ochrony

W warunkach polskich zbiorowiska murawowe utrzymują się wyłącznie dzięki specyficznym warunkom siedliskowym oraz działalności człowieka. Istnieje zatem potrzeba działań ochrony czynnej, polegającej na hamowaniu procesów sukcesji wtórnej, co zapewnia dostęp światła do zbiorowiska i zmniejsza wilgotność podłoża. Należałoby przede wszystkim zapewnić wypas muraw oraz mechaniczne usuwanie obsiewających się drzew i krzewów (ewentualnie wprowadzić wypas kóz). Korzystne byłoby również koszenie co 2-3 lata w okresie sierpnia-września.

Wskazania do MPZP

Uzgadniając miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla omawianego obszaru należy utrzymać bezwzględnie ustalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) dotyczące terenów wyłączonych z zabudowy.

3.2.1.3. „Murawa z zawilcem wielokwiatowym” – proponowany użytek ekologiczny

W trakcie terenowej inwentaryzacji obszaru „Trzebieszawickich Wzgórz” wyodrębniono ciekawy fragment bezleśny położony na północ od Podbuczyn (ryc. 11). Występuje tu płat ciepłolubnej murawy kserotermicznej o podobnym charakterze, jak opisany wyżej obszar proponowanego użytku ekologicznego „Murawa pod Górą Bocianek”. Płat ten posiada uboższy zespół gatunków charakterystycznych dla zbiorowisk z klasy *Festuco-Brometea* i dla zbiorowisk okrajkowych z klasy *Trifolio-Geranietea sanguinei*, dominowany przez wspomniany oleśnik górski. Największym walorem proponowanego użytku ekologicznego jest zawilec wielokwiatowy *Anemone sylvestris*, który rośnie tu w dwóch płatach. Większy występuje wśród wyrosłych na murawie sosen – ponad 100 kwitnących okazów, natomiast mniejszy – kilkadziesiąt okazów, na kopcu, którego szczyt zajmuje okazały krzew kłokoczki południowej *Staphylea pinnata*. Stanowisko kłokoczki jest antropogeniczne (jest to ponadto kenofit w polskiej florze), natomiast jest to roślina podlegająca w Polsce ścisłej ochronie gatunkowej. Jakkolwiek, stanowisko znalezione w trakcie niniejszej waloryzacji nie było wcześniej znane, na omawianym terenie rosną jeszcze dwa inne, znane wcześniej, ale dużo mniejsze okazy kłokoczki południowej (informacja ustna Łukasz Płachno).

W bezpośrednim sąsiedztwie proponowanego użytku ekologicznego znane jest stanowisko dyptama jesionolistnego *Dictamnus albus*. Według naszej wiedzy jest to gatunek sztucznie wprowadzony na północne stoki Trzebieszawickich Wzgórz, dlatego nie wymieniamy go wśród walorów tego obszaru.

Stwierdzone zagrożenia i zalecane metody ochrony

W warunkach polskich zbiorowiska murawowe utrzymują się wyłącznie dzięki specyficznym warunkom siedliskowym oraz działalności człowieka. Istnieje zatem potrzeba działań ochrony czynnej, polegającej na hamowaniu procesów sukcesji wtórnej, co zapewnia dostęp światła do zbiorowiska i zmniejsza wilgotność podłoża. Należałoby przede wszystkim zapewnić wypas muraw oraz mechaniczne usuwanie obsiewających się drzew i krzewów. Korzystne byłoby również koszenie co 2-3 lata w okresie sierpnia-września.

Wskazania do MPZP

Uzgadniając miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla omawianego obszaru należy utrzymać bezwzględnie ustalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) dotyczące terenów wyłączonych z zabudowy.

3.2.1.4. „Gródki” – proponowany użytek ekologiczny

W 2020 r. przeprowadzono aktualizację waloryzacji obszaru nazwanego w poprzednich jej wersjach „Gródki-Stawki” i wskazanego jako obszar cenny przyrodniczo bez określenia formy ochrony prawnej. W efekcie obecnej waloryzacji stwierdzono, że dla zachowania walorów przyrodniczych tego obszaru istnieje konieczność objęcia go ochroną prawną. Z uwagi na różny typ siedlisk w Gródkach i Stawkach zaproponowano oddzielne obszary chronione w formie użytków ekologicznych, odpowiednio „Gródki” i „Stawki” (ryc. 11).

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

W pobliżu przysiółka Gródki, we wschodniej części Trzebieszawic, zachowały się fragmenty podmokłych łąk z udziałem gatunków typowych dla zbiorowiska wymienionego w Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej – siedlisko przyrodnicze 6410 zmiennowilgotne łąki trzęślicowe *Molinion*. Zgodnie z prawem winno ono być objęte szczególną ochroną. Są to łąki bogate w gatunki, których fizjonomię kształtuje wysoka trawa trzęślica modra *Molinia caerulea*. Łąki te należą do najcenniejszych półnaturalnych zbiorowisk roślinnych Polski i Europy Środkowej, mających ważne znaczenie w zachowaniu bioróżnorodności. Ich rozwój bywa najczęściej efektem melioracji torfowisk przejściowych lub niskich. Ważnym czynnikiem wpływającym na wykształcenie się zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych jest ich ekstensywne użytkowanie. Na omawianym obszarze jedynie wschodni pas łąk jest w ostatnich latach użytkowany kośnie, pozostały teren jest od dłuższego czasu nieużytkowany i dodatkowo przesuszony. Dla zachowania walorów przyrodniczych łąk trzęślicowych w Gródkach modyfikacji musi ulec zarówno termin i intensywność koszenia (zbyt wczesne i zbyt częste koszenie w części wschodniej) oraz wznowienie koszenia pozostałej części przynajmniej w cyklu co kilka (3-4) lat.

Na obszarze wskazanym do ochrony jako użytek ekologiczny występują dobrze zachowane płaty wspomnianego siedliska przyrodniczego z cennymi gatunkami roślin i zwierząt. Wśród roślin naczyniowych na uwagę zasługuje liczna jeszcze w Gródkach populacja irysa syberyjskiego *Iris sibirica* i goryczki wąskolistnej *Gentiana pneumonanthe*. W 2020 r. nie obserwowano kwitnienia mieczyka dachówkowatego *Gladiolus imbricatus* ani pełnika europejskiego *Trollius europaeus*, które były notowane w trakcie waloryzacji w 2007 r. (Czyłok i in. 2007a). Z kolei w trakcie bieżącej waloryzacji na łące w południowo-wschodniej części obszaru stwierdzony został duży płat (kilkadziesiąt okazów) nasięzrzała pospolitego *Ophioglossum vulgatum*, rośliny pod ścisłą ochroną gatunkową i narażonej na wyginiecie (Kaźmierczakowa i in. 2016). Wśród łąk zachowały się fragmenty torfowiska przejściowego, porośniętego m.in. wełnianką wąskolistną *Erioporum angustifolium*.

Istotnym walorem zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych w Gródkach są motyle, w tym również gatunki wymienione w II załączniku Dyrektywy Siedliskowej. Na łąkach notowany był w 2020 r. zarówno modraszka telejus *Phengaris teleius*, m. nausitous *Phengaris nausithous* (kilkanaście okazów obu gatunków). Na kwitnących okazach goryczki wąskolistnej obserwowane były z kolei jaja motyli, najprawdopodobniej modraszka alkona *Phengaris alcon*. W północnej części obszaru występują odpowiednie siedliska (z dużym udziałem szczawiu lancetowatym *Rumex hydrolapathum*) dla czerwonończyka nieparka *Lycaena dispar*, jednak nie obserwowano w 2020 r. dorosłych okazów tego motyla. Niewielkie, płytkie zbiorniki wodne w północnej części obszaru są miejscem rozrodu płazów – żab zielonych i brunatnych oraz ropuchy szarej *Bufo bufo*.

Stwierdzone zagrożenia i zalecane metody ochrony

W celu utrzymania siedlisk łąk trzęślicowych konieczne jest prowadzenie czynnej ochrony, polegającej na wykaszaniu powierzchni późnym latem lub wczesną jesienią w odstępach co 3-4 lata. Łąka powinna być koszona stosunkowo wysoko – ok. 10 cm od powierzchni gruntu. Należy dbać o utrzymanie odpowiedniego reżimu wodnego, polegającego na niedopuszczeniu do wtórnego zabagnienia terenu, jak i jego odwodnienia wskutek nowych melioracji.

Wskazania do MPZP

Zachowane fragmenty łąk należy zabezpieczyć przed zalesieniem i zamianą na grunty orne. Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar proponowany do ochrony prawnej jest wyłączony z zabudowy.

3.2.1.5. „Stawki” – proponowany użytek ekologiczny

Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe przechodzą w kierunku wschodnim w las mieszany, który otacza zarastający i wysychający obszar podmokły, nazywany lokalnie „stawki”. Z dużego terenu, najprawdopodobniej zagłębienia między wydumą a stokami wzgórza zbudowanego ze skał węglanowych, tworzącego płytki zbiornik pozostało tylko niewielkie oczko wodne otoczone szuwarem turzycowym i pałkowym. Teren został w znacznej mierze odwodniony, z widocznymi próbami przekształcenia go na tereny wykorzystywane rolniczo – łąki kośne lub leśne (widoczne pasy sadzonych sosen odzwierciedlających strukturę działek ewidencyjnych). W wielu miejscach zachowały się fragmenty zarastającego torfowiska przejściowego z borówką bagienną *Vaccinium uliginosum* i płatami mchów torfowców *Sphagnum*. Teren jest otoczony od północy łożowiskami. Okresowe zalewiska oraz stały niewielki zbiornik występuje też we wschodniej części tego obszaru.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Najważniejszym walorem przyrodniczym proponowanego użytku ekologicznego „Stawki” jest jego rola jako miejsca rozrodu bardzo licznej populacji płazów. Wiosną, przy wysokim stanie wód, kiedy cały obszar stanowi zalewisko swoje gody odbywają tu bardzo liczne żaby zielone i brunatne (tysiące osobników), w tym bardzo liczna populacja żaby moczarowej *Rana arvalis*. Gatunek tej żaby jest objęty ścisłą ochroną gatunkową, a zgodnie z Dyrektywą Siedliskową UE powinno się zapewnić ochronę miejsc jej rozrodu i odpoczynku. W 2020 r. stwierdzono tu ponadto larwy grzebiuszki ziemnej *Pelobates fuscus*, gatunku podlegającego ścisłej ochronie i wymienionego w zał. II Dyrektywy Siedliskowej UE.

Stwierdzone zagrożenia i zalecane metody ochrony

Należy dbać o utrzymanie odpowiedniego reżimu wodnego, polegającego na niedopuszczeniu do odwodnienia obszaru wskutek melioracji. Ważnym aspektem jest również niedopuszczenie do zalesiania terenów podmokłych, będących istotnym w skali regionalnej siedliskiem płazów. Należałoby również zrezygnować z utrzymywania na tym terenie nęciska dla zwierząt łownych (na obrzeżach znajduje się ambona myśliwska). W celu dostarczenia karmy na nęcisko myśliwi rozjeżdżają teren samochodami terenowymi, również w okresie rozrodu płazów, a dostarczana masa organiczna sprzyja eutrofizacji.

Wskazania do MPZP

Zachowane otwarte tereny podmokłe należy zabezpieczyć przed zalesieniem. Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar proponowany do ochrony prawnej jest wyłączony z zabudowy.

3.2.2. „Pojezierze Dąbrowskie” – proponowany obszar chronionego krajobrazu

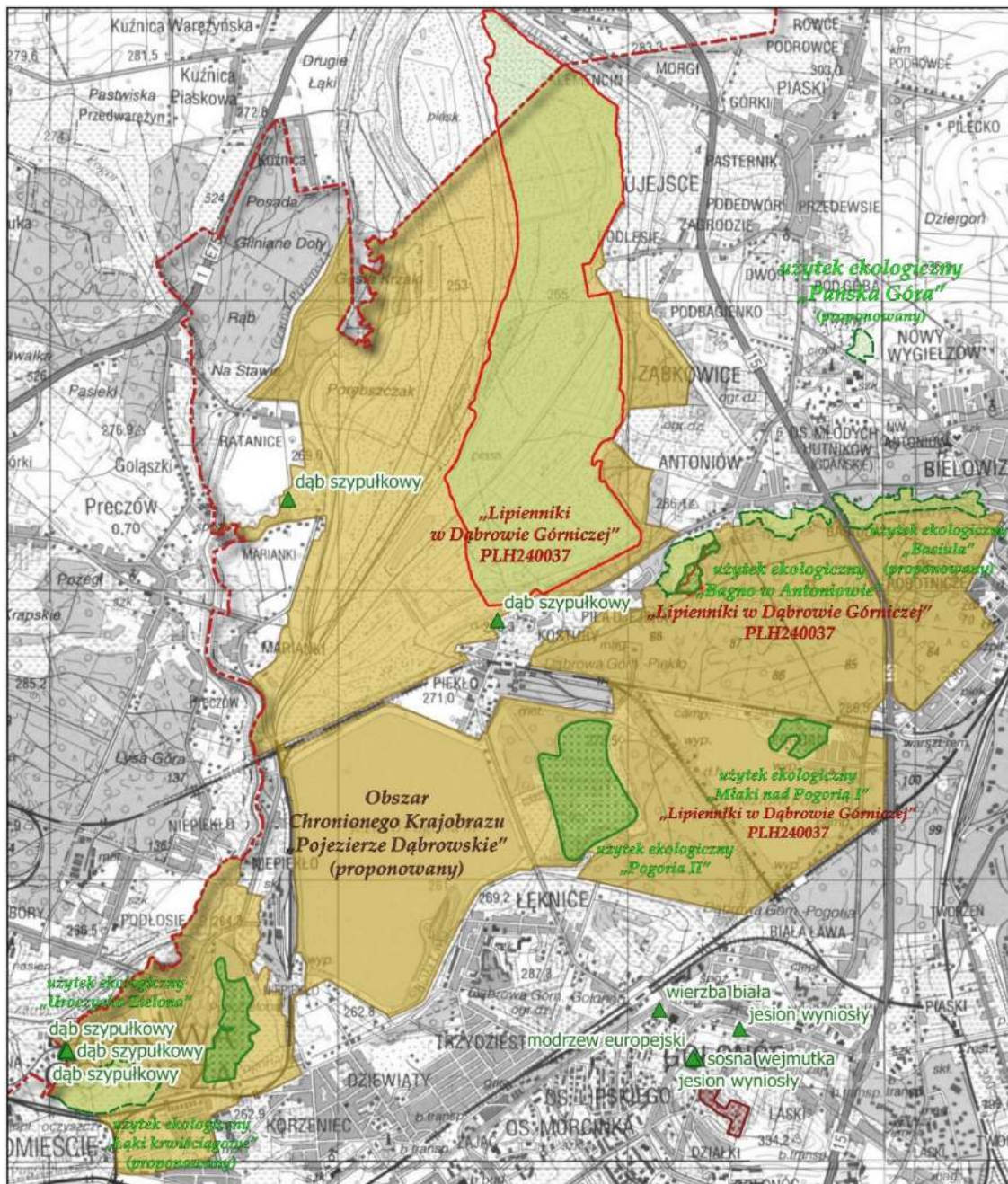
Jedną z charakterystycznych cech środowiska przyrodniczego północnej części miasta Dąbrowy Górniczej jest występowanie dużych wyrobisk po eksploatacji pisaków podsadzkowych – Pogoria I, II, III oraz Kuźnica Warężyńska (dla której używana jest też czasem nazwa Pogoria IV). Wyjątkowy charakter tych obiektów polega na pozostawieniu tych wyrobisk samoistnej sukcesji, w tym również częściowemu zalaniu wodami gruntowymi, a nie zasypianie ich odpadami pogórnymi lub pyłami dymnicowymi z elektrociepłowni.

W aktualizacji waloryzacji przyrodniczej z 2007 r. (Czyłok i in. 2007a) zaproponowane zostały dwa osobne, duże kompleksy obszarów przyrodniczo cennych: Kompleks „Kuźnica Warężyńska” i Kompleks „Pogoria”. Biorąc jednak pod uwagę ugruntowaną mentalnie w przestrzeni miasta Dąbrowa Górnicza nazwę „Pojezierze Dąbrowskie”, które dobrze oddaje istotę zespołu dużych zbiorników w wyrobiskach poeksploatacyjnych, jako części tzw. „pojezierza antropogenicznego” na Wyżynie Śląskiej, proponujemy przyjęcie tej nazwy dla obszaru chronionego krajobrazu. Nazwa „Pojezierze Dąbrowskie” została już usankcjonowana w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbrowa Górnicza (II edycja)* z 2008 r. jako obszar o wysokich walorach przyrodniczych i rekreacyjno-sportowych na skalę regionalną. Na terenie proponowanego obszaru chronionego krajobrazu „Pojezierze Dąbrowskie” występuje już szereg obiektów objętych ochroną prawną, a kolejne są proponowane do ochrony (ryc. 12).

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Proponowany obszar chronionego krajobrazu „Pojezierze Dąbrowskie” (ryc. 12) stanowi dość jednolity kompleks przyrodniczy, który pełni ważną rolę w strukturze przestrzennej miasta i regionu. Jest to obszar szczególnie istotny dla lęgów, odpoczynku, żerowania i migracji wielu gatunków ptaków, w tym ważnych dla Wspólnoty Europejskiej. Od kilku lat projektowane jest utworzenie na tym obszarze ostoi ptasiej Natura 2000 (m.in. Kmieciak 2009; Kmieciak i in. 2010, 2014). Jakkolwiek, propozycja dotyczy głównie zbiornika Kuźnica Warężyńska, to ważną ostoją dla ptaków są również zbiorniki Pogoria I-III. Zgodnie z wymienionymi opracowaniami ornitologicznymi na zbiorniku Kuźnica Warężyńska w latach 1994–2014 stwierdzono występowanie 202 gatunków ptaków, z czego 104 stanowiły gatunki lęgowe. Zbiornik i jego bezpośrednie otoczenie jest istotnym obszarem lęgowym w regionie, m.in. dla zausznika *Podiceps nigricollis*, krwawodzioba *Tringa totanus*, śmieszki *Chroicocephalus ridibundus*, rybitwy rzecznej *Sterna hirundo*, a także dla podróżniczka *Luscinia svecica*. W okresie migracji notuje się tu duże stada grążyc. Zagrożeniem dla występujących tu ptaków jest sukcesja roślinności drzewiastej na wyspach, a także działalność rekreacyjna na całym obszarze zbiornika. Te czynniki spowodowały, że nie obserwuje się tu w ostatnich latach lęgów mewy czarnogłowej *Larus melanocephalus*, czy brzegówki *Riparia riparia*. Zimuje tu liczna populacja łyski *Fulica atra*, a wczesną wiosną obserwuje się tu bardzo liczne stada ptaków migrujących na swoje siedliska lęgowe. Pomimo rekreacyjnego charakteru zbiornika Pogoria III gnieźdzą się tu powszechnie perkozy dwuczube *Podiceps cristatus*, łyski i krzyżówki. Od kilku lat swoje lęgi wyprowadza nurogęś *Mergus merganser*. Obserwowany był również wodnik *Rallus aquaticus*. Na wszystkich trzech zbiornikach Pogoria był w 2020 r. obserwowany bączek *Ixobrychus minutus*, który ma tu swój areał lęgowy. Porządkowanie zieleni wokół zbiornika (odkraczanie i wycinka drzew) oraz licznie gniazdujące tu krukowate (sroka i wrona siwa) powodują, że swoje miejsca lęgowe tracą takie gatunki

jak remiz *Remiz pendulinus*, jeszcze do niedawna często gnieźdzący się w swoich charakterystycznych wiszących, misternie konstruowanych gniazdach, czy słowik rdzawy *Luscinia megarhynchos*.

- obszar Natura 2000 "Lipienniki w Dąbrowie Górniczej" PLH240037
- użytki ekologiczne
- zespół przyrodniczo-krajobrazowy "Wzgórze Gołonoskie"
- pomniki przyrody - drzewa
- obszar chronionego krajobrazu "Pojezierze Dąbrowskie" - proponowany
- użytki ekologiczne - proponowane
- granice miasta Dąbrowa Górnicza

0 500 1 000 1 500 m

Ryc. 12. Położenie i granice proponowanego obszaru chronionego krajobrazu „Pojezierze Dąbrowskie” oraz rozmieszczenie w jego granicach istniejących i proponowanych form ochrony prawnej. Zaznaczono istniejące pomniki przyrody.

Proponowany obszar chronionego krajobrazu to również fragmenty uregulowanego koryta Czarnej Przemszy i Trzebyczki, liczne odcinki potoków i kanałów łączących poszczególne zbiorniki „Pojezierza Dąbrowskiego”. Są one siedliskiem wielu innych gatunków ptaków, w tym zimorodka *Alcedo atthis* czy pliszki górskiej *Motacilla cinerea*. Natomiast w nadrzecznych zadrzewieniach występują dzięcioły – zielonosiwy *Picus canus* i zielony *Picus viridis*.

Mozaika łąk i muraw pomiędzy Parkiem Zielona a zbiornikiem Pogoria III jest siedliskiem cennych gatunków owadów, w tym modraszków – telejusa *Phengaris teleius* i nausitousa *Phengaris nausitous*. W wilgotniejszych miejscach rośnie tu duży płat rdestu wężownika *Polygonum bistorta*, który jest rośliną żywicielską czerwończyka fioletka *Lycaena helle*, który jednak nie był obserwowany w trakcie prac inwentaryzacyjnych do niniejszej waloryzacji przyrodniczej. Zarośnięte roślinnością wodno-błotną potoki i kanały są również siedliskiem licznych ważek, w tym m.in. szablak przepasany *Sympetrum pedemontanum*.

Propozycja utworzenia obszaru chronionego krajobrazu obejmuje swym zasięgiem również dawne koryto Czarnej Przemszy pomiędzy Mariankami i Ratanicami. Zachowały się tu fragmenty dawnych zadrzewień nadrzecznych, w tym okazałych dębów szypułkowych (jeden z nich jest objęty ochroną prawną jako pomnik przyrody). Wzdłuż dawnego przebiegu rzeki zachowały się również starorzecza, które stanowią ważną funkcję biocenotyczną w obszarze, który stał się w ostatnich latach modnym miejscem do zamieszkania. Wyznaczony w granicach obszaru chronionego krajobrazu łącznik pomiędzy zbiornikiem Kuźnica Warężyńska a aktualnym korytem Czarnej Przemszy stanowi ważną oazę zieleni między gęsto zabudowanymi terenami Marianki i Ratanic. Jest to też ważny korytarz ekologiczny pomiędzy tymi akwenami wodnymi.

W związku z dużą i rosnącą fragmentacją siedlisk, którą obserwuje się nie tylko na terenie miasta Dąbrowa Górnicza tworzenie rozległych obszarów chronionych, w których łączy się funkcje ochronne z rekreacyjnymi, sportowymi lub mieszkaniowymi jest ważnym czynnikiem wzmacniającym również adaptację miast do zachodzących zmian klimatu. Obszar chronionego krajobrazu „Pojezierze Dąbrowskie” w pełni oddaje realizację tej idei.

Stwierdzone zagrożenia i zalecane metody ochrony

Głównym zagrożeniem jest rosnąca presja związana z rozwojem zabudowy mieszkaniowej. Atrakcyjne tereny rekreacyjne przyciągają deweloperów. Pozostałe zagrożenia i metody ochrony zostały wyartykułowane w częściach dotyczących istniejących obiektów chronionych w granicach proponowanego obszaru chronionego krajobrazu „Pojezierze Dąbrowskie”.

Wskazania do MPZP

Większość obszaru posiada Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego, którego zapisy określają możliwości dalszego zainwestowania terenu. Dla zachowania funkcji przyrodniczo-rekreacyjnych obszaru proponowanego do ochrony niezbędne jest ograniczenie presji budowlanej na nowe tereny.

3.2.2.1. „Basiuła” – proponowany użytek ekologiczny

Proponowany użytek ekologiczny o nazwie „Basiuła” odpowiada propozycji objęcia ochroną prawną fragmentu doliny Trzebyczki o nazwie „Bielowizna”, zawartej w poprzednich waloryzacjach przyrodniczych miasta Dąbrowa Górnicza (Celiński i in. 1994; Czyłok i in. 2007a). Na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji terenowej w 2020 r. proponuje się objęcie tą formą ochrony całego

odcinka doliny Trzebyczki od osiedla Bielowizna w Ząbkowicach do niewielkich zbiorników po obu stronach rzeki przy drodze ekspresowej – obszar cenny przyrodniczo „Basiuła” w poprzednich waloryzacjach (ryc. 4, 12). Obszar ten został zaproponowany do objęcia ochroną w efekcie szczegółowej waloryzacji przyrodniczej w 1999 r., co zostało podtrzymane w 2007 r. (Czyłok i in. 2007a). Propozycja porządkuje dotychczasowe informacje i koncepcje ochrony tej części miasta i ma na celu zachowanie ciągłości ważnego korytarza ekologicznego na terenie Dąbrowy Górniczej. Nazwa „Basiuła” dla użytku ekologicznego w proponowanym kształcie ma uzasadnienie historyczne i nawiązuje do uzdrowiskowego charakteru tego fragmentu Ząbkowic w przeszłości. Funkcjonujący tu zakład ziołoleczniczy został zlokalizowany w części doliny Trzebyczki ze źródłami przy korycie rzeki. Źródła są aktywne do dziś i cieszą się dużą popularnością wśród mieszkańców miasta.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Proponowany użytek ekologiczny obejmuje fragment stosunkowo mało zmienionej doliny Trzebyczki w rejonie osiedla Bielowizna w Ząbkowicach. Wzdłuż naturalnie meandrującego koryta rzeki zachowały się fragmenty olsów i łągów, mających miejscami charakter dobrze wykształconych siedlisk przyrodniczych (91E0 – łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe *Alnenion glutinoso-incanae* i olsy źródliskowe), rozwijających się w strefach wysięków wód i źródeł przy południowej krawędzi doliny Trzebyczki. Miejscami utrzymują się tu typowe dla olsów płytkie rozlewiska. Nad potokiem rozwijają się spore płyty objętej ochroną gatunkową rukwi wodnej *Nasturtium officinale*. Tereny sąsiadujące ze zbiornikiem wodnym „Basiuła” są wykorzystywane przez bobry *Castor fiber*, a niewielki zbiornik po południowej stronie uregulowanego fragmentu koryta przy drodze ekspresowej jest miejscem rozrodu płazów, głównie żab z grupy brunatnych – żaby trawnej *Rana temporaria*. W środkowej części proponowanego użytku ekologicznego znajdują się wychodnie utworów ilastych triasu górnego, przez które przelamuje się koryto rzeki, tworząc lokalnie niewielkie wodospady. W rzece żyje stosunkowo liczny ciernik *Gasterosteus aculeatus*, ryba mająca małe wymagania odnośnie jakości wody w rzece, ale mająca istotne znaczenie dla ograniczania rozwoju larw owadów uciążliwych dla człowieka – meszek i komarów. Dużym walorem proponowanego użytku ekologicznego „Basiuła” są źródła zasilające rzekę przy południowej krawędzi doliny.

Stwierdzone zagrożenia

Nadal pozostają aktualne zagrożenia stwierdzone w trakcie poprzedniej waloryzacji: zasypywanie doliny odpadami i śmieciami, zrzuty ścieków, zmiana sposobu użytkowania, usuwanie starych dziuplastych drzew.

Wskazania do MPZP

Powinno się utrzymać odpowiedni przebieg linii zabudowy w stosunku meandrującej rzeki – nie dopuścić do zasypywania i niwelowania terenu doliny pod zabudowę. Proponowany użytek ekologiczny stanowi istotny element sieci ekologicznej miasta – dolina Trzebyczki stanowi istotny lokalny korytarz ekologiczny.

3.2.2.2. „Łąki krwiściągowe” – proponowany użytek ekologiczny

Proponuje się utrzymać koncepcję ochrony wartości przyrodniczych obszaru położonego na zachód od Parku Zielona jako użytek ekologiczny „Łąki krwiściągowe” (ryc. 12). Są to łąki wykształcone w sąsiedztwie meandrującego tu w przeszłości potoku Pogoria. Dawniej były one użytkowane jako łąki kośne. Obecnie są rzadko użytkowane.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Pomimo braku prowadzenia zabiegów koszenia wilgotnych łąk z krwiściągiem lekarskim *Sanguisorba officinalis*, kształtującym fizjonomię całego obszaru, nadal zasługuje on na ochronę jako użytek ekologiczny zaproponowany w wyniku szczegółowej waloryzacji przeprowadzonej w 1999 roku. Stanowi on istotny, możliwy do odtworzenia złożony ekosystem łąkowy na wilgotnym siedlisku w dolinie rzecznej. W trakcie waloryzacji w 2020 r. obserwowano tu pojedyncze osobniki modraszka nausitousa *Phengaris nausitous*. Odnotowano również obecność derkacza *Crex crex*. Pośród roślin dominują tu aktualnie – wiązówka błotna *Filipendula ulmaria*, bodziszek błotny *Geranium palustre*. Jest to siedlisko lęgowe gąsiora *Lanius collurio* i pokląskwy *Saxicola rubicola*.

Stwierdzone zagrożenia

W pobliżu ściany Parku Zielona obserwuje się wkraczanie na łąki takich drzew jak: topola osika *Populus tremula*, brzoza brodawkowata *Betula pendula* oraz krzewów tarniny *Prunus spinosa*. Wkraczanie na te tereny drzew i krzewów ma związek z brakiem koszenia łąk. Pewne niekorzystne zmiany zaszły w zachodniej części obszaru sąsiadującego z zabudowaniami osiedla Zielona. Obserwuje się tu powszechne wkraczanie nawłoci kanadyjskiej *Solidago canadensis* i trzcinnika piaskowego *Calamagrostis epigejos*. Obserwuje się też postępujące przesuszenie terenu proponowanego użytku ekologicznego.

Wskazania do MPZP

Powinno się utrzymać rolniczy charakter obszaru. Pewną nadzieję na brak zainteresowania zamianą prawie 8 ha łąk na tereny pod zabudowę są przebiegające przez ich obszar linie energetyczne wysokiego napięcia. Częściowo obszar ten objęty jest zagrożeniem powodziowym od Czarnej Przemszy.

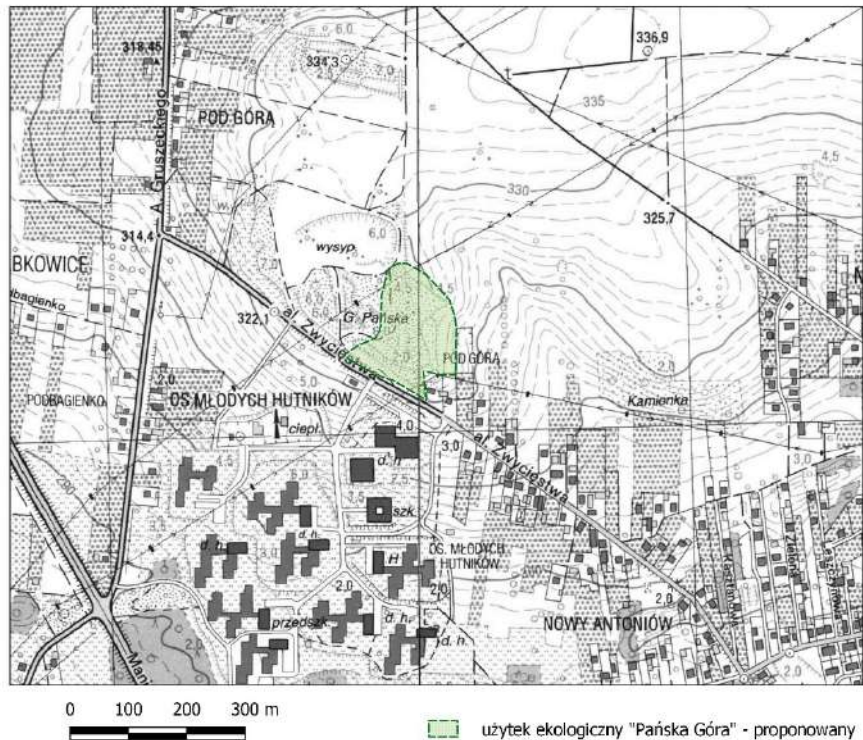
3.2.3. „Pańska Góra” – proponowany użytek ekologiczny

Proponowany od pierwszej waloryzacji w 1994 r. (Celiński i in. 1994) do ochrony w formie użytku ekologicznego fragment Pańskiej Góry w Wygielzowie stanowi skrawek dawnych muraw na południowych stokach wzgórza wapiennego. Jest on zlokalizowany w dawnym kamieniołomie wapienia, którego znaczna część została zasypana odpadami komunalnymi i zrehabilitowana. Zachowany fragment obejmuje obszar ok. 4 ha (ryc. 13). Obecna propozycja dotyczy mniejszego, urealnionego obszaru do ochrony prawnej w stosunku do waloryzacji z 2007 r.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Teren tego dawnego kamieniołomu porośnięty jest dobrze wykształconymi i zachowanymi murawami ciepłolubnymi. Występuje tu bogaty zespół gatunków charakterystycznych dla zbiorowiska z klasy *Festuco-Brometea*, które stanowi siedlisko przyrodnicze 6210 – murawy kserotermiczne *Festuco-Brometea* wymienione w Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej. W 2020 r. odnotowano tu nadal bogaty zespół roślin charakterystycznych dla tego siedliska, m.in. dąbrówka kosmata *Ajuga genevensis*, marzanka barwierska *Asperula tinctoria*, ożanka pierzastosieczna *Teucrium botrys*, przetacznik kłosowy *Veronica spicata*, goździk kartuzek *Dianthus carthusianorum* czy wiązówka bulwkowa *Filipendula vulgaris*. W granicach omawianego terenu występują również fragmenty z zespołem gatunków charakterystycznych dla zbiorowisk okrajkowych z klasy *Trifolio-Geranietea sanguinei*. Wśród licznych gatunków roślin muraw kserotermicznych i okrajków na Pańskiej Górze

występują zarazy *Orobanhe sp.* oraz dziewięciśl bezłodygowy *Carlina acaulis*, które są objęte ochroną prawną, odpowiednio ściśłą i częściową.

Ryc. 13. Położenie i granice proponowanego użytku ekologicznego „Pańska Góra”.

Stwierdzone zagrożenia

Jednym z poważnych zagrożeń muraw kserotermicznych jest ich zarastanie, głównie krzewami i drzewami, które później ocieniają siedlisko. Zbiorowiska te są również narażone na wkraczanie roślin inwazyjnych, np. nawłoci kanadyjskiej. W przypadku Pańskiej Góry dodatkowym zagrożeniem jest zaśmiecanie terenu – zasypywanie zagłębień dawnego wyrobiska oraz porzucanie skoszonej trawy oraz śmieci w sąsiedztwie zabudowań.

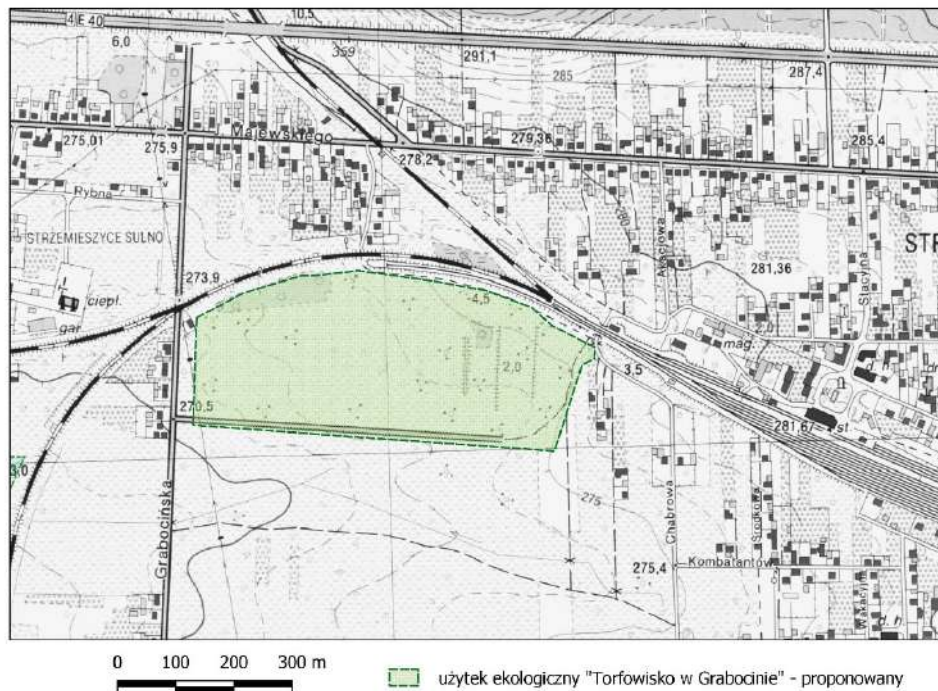
Wskazania do MPZP

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar proponowanego użytku ekologicznego przeznaczony jest do działalności rolniczej. Ze względu na cel ochrony proponuje się utrzymanie tego kierunku zagospodarowania.

3.2.4. „Torfowiska w Grabocinie” – proponowany użytek ekologiczny

Obszar ten nie był wymieniany we wcześniejszych waloryzacjach przyrodniczych Dąbrowy Górniczej. Informację o występowaniu dwóch niewielkich płatów torfowisk alkalicznych na terenach dawnej strzelnicy w dzielnicy Strzemieszyce Wielkie uzyskaliśmy dzięki uprzejmości Łukasza Krajewskiego. Obszar proponowany do ochrony prawnej w formie użytku ekologicznego ma powierzchnię ok. 26 ha i jest położony między łukiem torów kolejowych linii Katowice-Kielce na

północy, ul. Grabocińską na zachodzie oraz drogą łączącą tę ulicę z ul. Chabrową na południu i wschodzie.

Ryc. 14. Położenie i granice proponowanego użytku ekologicznego „Torfowiska w Grabocinie”.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych

Najważniejszym walorem przyrodniczym tego obszaru są dwa niewielkie płyty torfowisk węglanowych, wykształconych w obniżeniach terenu w północnej części proponowanego użytku ekologicznego. Występują tu rzadkie i chronione gatunki mchów charakterystycznych dla eutroficznych młak niskoturzycowych ze związku *Caricion davalianae*, m.in. sierpowiec moczarowy *Drepanocladus sendtneri* czy limprichtia pośrednia *Limprichtia cossoni* (Stebel, Krajewski 2020). Zachodni płat charakteryzuje się występowaniem ciekawego zespołu roślin naczyniowych z licznymi kruszczykami błotnymi *Epipactis palustris* i gólką długoostrogową *Gymnadenia conopsea*. Z kolei wschodni płat zlokalizowany w sąsiedztwie rowu z szuwarem pałki szerokolistnej *Typha latifolia* mającej również charakter młaki niskoturzycowej stanowi siedlisko stosunkowo licznej kosatki kielichowej *Tofieldia calyculata* i tłustosza dwubarwnego *Pinguicula vulgaris* ssp. *bicolor*. Wokół torfowiska we wschodniej części obszaru zachowały się fragmenty łąk wilgotnych z krwiściągami lekarskim *Sanguisorba officinalis* i żerującymi na nich pojedynczych osobnikami modraszka nausitousa *Phengaris nausitous*. W obszarze występują też żaby z grupy zielonych *Rana esculenta* complex.

Stwierdzone zagrożenia

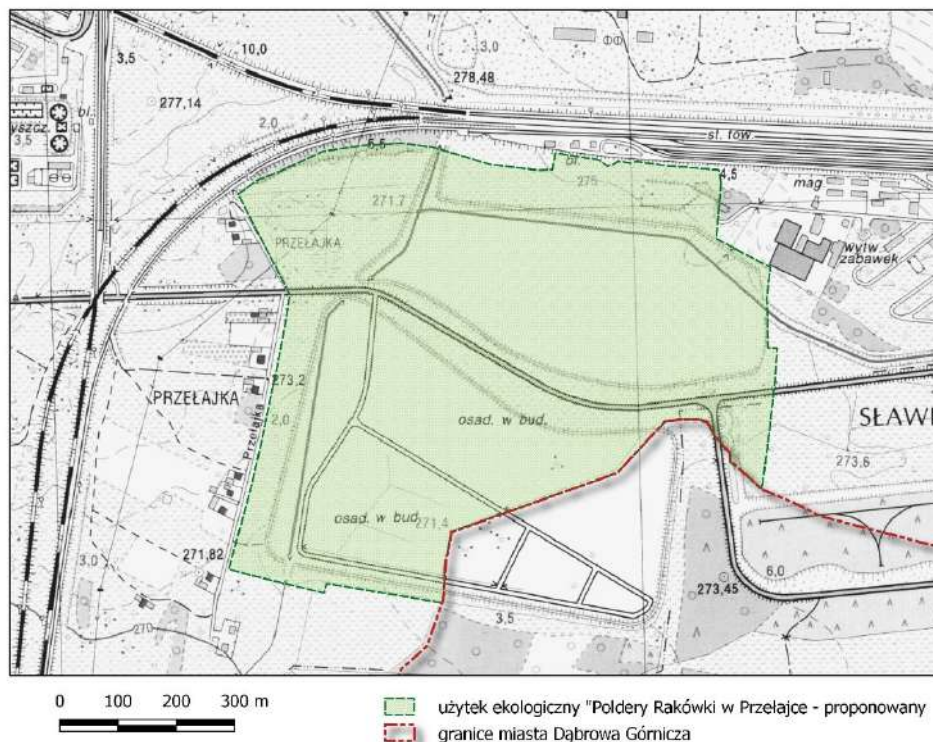
Podstawowym zagrożeniem dla siedlisk torfowisk alkalicznych jest ich eutrofizacja i wkraczanie krzewów i drzew. W przypadku proponowanego użytku ekologicznego zagrożeniem jest również zmiana stosunków wodnych, zarówno osuszenie, jak i zalanie terenu ich występowania. Problemem jest również wykopywanie cennych gatunków roślin na terenie torfowiska, co odnotowano w trakcie inwentaryzacji na potrzeby niniejszej waloryzacji w lipcu 2021 r.

Wskazania do MPZP

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar proponowanego użytku ekologicznego przeznaczony jest jako tereny ogrodów działkowych. Były również próby przekształcenia tego obszaru na teren parkowy z infrastrukturą rekreacyjną w ramach budżetu obywatelskiego. Ze względu na cel ochrony, jakim jest zachowanie dwóch płatów torfowisk węglanowych z szerokim buforem ograniczającym oddziaływanie zewnętrzne na te wrażliwe obiekty proponuje się zmianę kierunku zagospodarowania – zachować jako tereny zielone z zadrzewieniami. Jednocześnie, by ograniczyć antropopresję proponuje się by tereny dostępne dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej były jedynie po południowej stronie równoleżnikowej drogi prowadzącej od ul. Grabocińskiej.

3.2.5. „Poldery Rakówki w Przełajce” – proponowany użytek ekologiczny

Obszar o nazwie „Poldery Rakówki w Przełajce”, położony przy granicy ze Sławkowem, został zaproponowany w poprzedniej waloryzacji przyrodniczej w 2008 r. jak zespół dwóch odrębnych powierzchni – proponowany użytek ekologiczny „Kumaki w Przełajce” oraz cenne przyrodniczo „Poldery Rakówki w Przełajce”. Aktualna propozycja obejmuje oba te tereny wspólnie jako jeden użytek ekologiczny, nastąpiła też korekta granic (ryc. 15).

Ryc. 15. Położenie i granice proponowanego użytku ekologicznego „Poldery Rakówki w Przełajce”.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

W ciągu 13 lat, jakie upłynęły od ostatniej waloryzacji przyrodniczej nastąpiła wyraźna zmiana warunków siedliskowych na terenie sztucznie utworzonych powierzchni na potrzeby awaryjnego zrzutu wód z huty ArcelorMittal korytem Rakówki. Przede wszystkim zniknęły otwarte, podmokłe tereny w

północnym polderze, które ustąpiły miejsca trzcinowiskom. Stanowiły one dogodne siedlisko lęgowe ptaków wodno-błotnych, m.in. bekasa kszczyka *Gallinago gallinago* oraz stosunkowo licznej ropuchy paskówki *Bufo calamita*. Ta ostatnia wyraźnie zmniejszyła tu swoją liczebność. Wśród trzcinowisk są zalewiska. Południowy polder również zmienił swój charakter powiększając obszar trzcinowisk. Obszar zmienił swój charakter m.in. za sprawą działalności bobrów, które podpiętrzały wodę dopływu Rakówki na północnym polderze, zalewając znaczną powierzchnię dotychczasowych podmokłości. Nie bez znaczenia były zatykające się z powodu wyrzucanych tu różnych odpadów przepusty na Rakówce. Teren proponowany wcześniej do ochrony jako „Kumaki w Przełajce” w obrębie zbiornika wody pod słupem linii energetycznej został częściowo zasypany odpadami i gruzem, w efekcie na większości swojej powierzchni zarósł trzciną. Stracił walory jako siedlisko kumaka nizinnego *Bombina bombina*. Aktualnie płazy te wykorzystują zalewisko w południowym polderze. Południowy polder jest ponadto miejscem lęgowym żab wodnych *Rana esculenta*, żaby trawnej *Rana temporaria* i rzekotki drzewnej *Hyla arborea*. Zmieniła się też fauna ptaków lęgowych i żerujących na obu polderach. Powstałe akweny wodne wykorzystują stosunkowo liczne ptaki wodne, m.in. perkozek *Tachybaptus ruficollis*, cyranka *Spatula querquedula*, czy łabędź niemy *Cygnus olor*. Trzcinowiska stały się dogodnym siedliskiem podrózniczka *Luscinia svecica*, brzęczki *Locustella luscinioides*, trzcinniczka *Acrocephalus scirpaceus*. Areał lęgowy ma tu również błotniak stawowy *Circus aeruginosus*.

Na pozostałych, choć zarastających podmokłych łąkach między torami kolejowymi a północnym polderem zachowały się fragmenty z roślinnością wilgotnych łąk i młak. Rośnie tu m.in. gółka długoostrogowa *Gymnadenia conopsea*, wiązówka błotna *Filipendula ulmaria*, krwiściąg lekarski *Sanguisorba officinalis*, trzęślica modra *Molinia caerulea*. Wkraczają tu jednak rośliny dla suchszych siedlisk i krzewy.

Stwierdzone zagrożenia

Obszar jest cenny przyrodniczo i godny ochrony prawnej, wymaga jednak uregulowania kwestii związanych z czyszczeniem przepustów na Rakówce pomiędzy polderami i utrzymywania niezmiennego poziomu zalewisk poza okresami ewentualnych wezbrań lub awarii, do których poldery zostały zaprojektowane. Należy w tym zakresie dojść do porozumienia z zarządcą terenu, jakim jest ArcelorMittal Poland.

Wskazania do MPZP

Ze względu na cel ochrony proponuje się utrzymanie dotychczasowego kierunku zagospodarowania, z uwzględnieniem potrzeby ochrony siedlisk ptaków i płazów.

3.2.6. „Świetlista dąbrowa” – proponowany użytek ekologiczny

Proponowany do ochrony prawnej w formie użytku ekologicznego fragment zadrzewień dębowych przy granicy z gminą Łazy, na północny zachód od ul. Łaskowej stanowi wyodrębnioną część obszaru o nazwie Łąki Łęka z poprzedniej waloryzacji w 2008 r. Z uwagi na swój charakter nie został on włączony do obszaru Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie”.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Zróznicowanie podłoża geologicznego i wykształcających się gleb w porastających je naturalnych lasach dominowały różne gatunki drzewa. Na glinach i iłach pokrywających lekkie wyniesienia dominowały dąbrowy, które stanowiły też atrakcyjne sąsiedztwo we wczesnym okresie osadnictwa. Aktualnie, w związku z innymi priorytetami fragmenty te zostały wyłączone z osadnictwa.

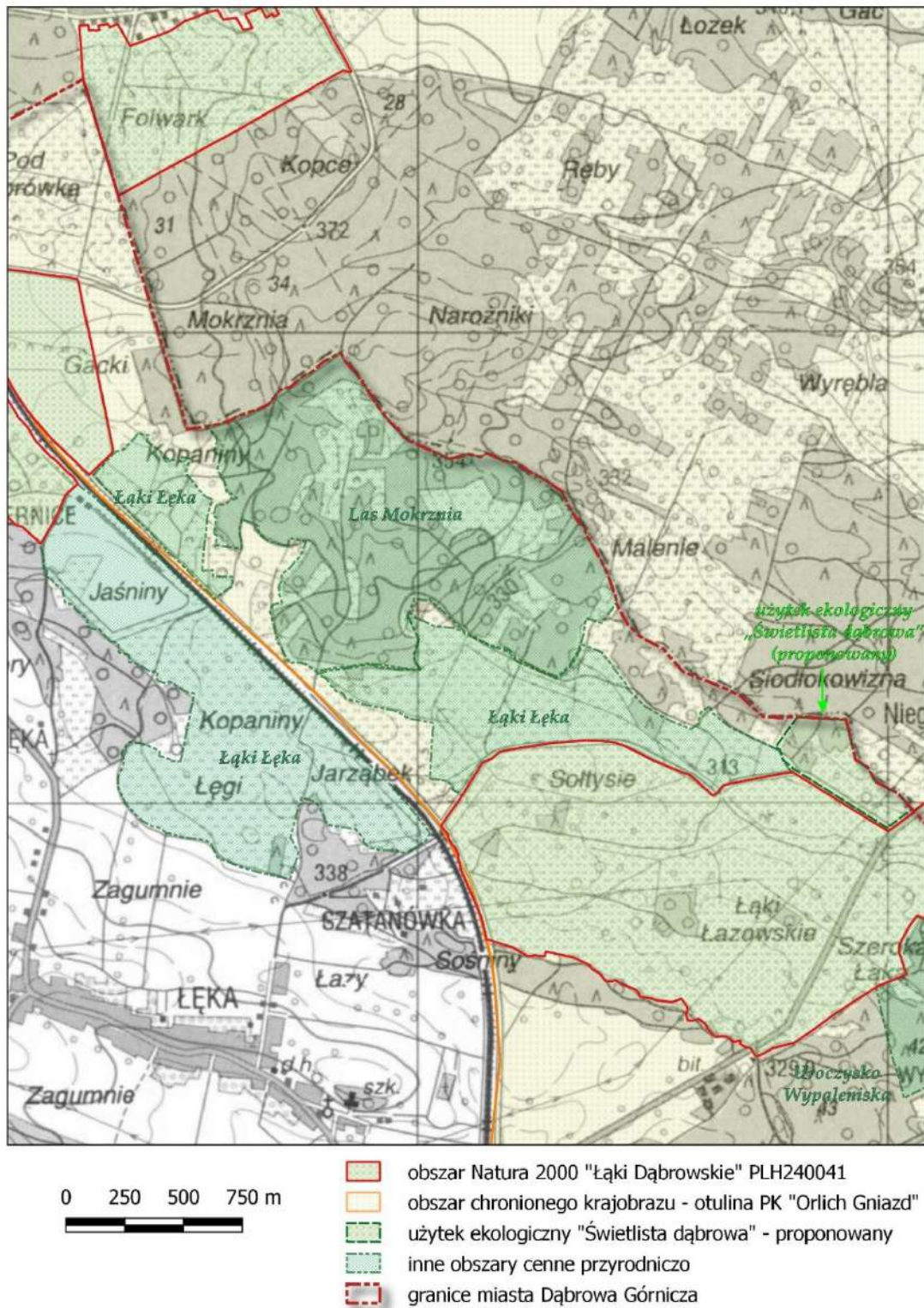
Jeszcze do niedawna prowadzone tu były jednak specyficzne tradycyjne metody użytkowania, mimo że właściciele gruntów zamieszkiwali w znacznym oddaleniu. Ślady takiego gospodarowania zachowały się przy granicy z gminą Łazy. Szczególnie atrakcyjnym fragmentem z punktu widzenia przyrodniczo-krajobrazowego były porożrzucane zadrzewienia dębowe porastające użytkowane kośnie łąki. Takie dąbrowy zostały opisane w literaturze przyrodniczej w latach 30. XX wieku jako „światliste dąbrowy” *Potentillo albae -Quercetum*. Słynęły one jako niezwykle atrakcyjne krajobrazowo. Pośród z rzadka rosnących okazałych dębów rozpościerały się pastwiska i łąki kośnie z bogactwem roślin zielnych o składzie gatunkowym preferującym taki tradycyjny typ użytkowania. Jeszcze kilka lat temu dąbrowa na obszarze proponowanym do ochrony prawnej słynęła z łąnów zimowitów jesiennych *Colchicum autumnale*, pojawiających się tu na wykoszonej łące późnym latem. Wczesnym latem, pośród nieskoszonych łąk, liczne zakwitały mieczyki dachówkowate *Gladiolus imbricatus*, sierpik barwierski *Serratula tinctoria*, czarcikęs łąkowy *Succisa pratensis*, przytulia północna *Galium boreale*, krwiściąg lekarski *Sanguisorba officinalis*. W maju można tu spotkać jeszcze kępki atrakcyjnych pełników europejskich *Trolius europaeus* czy irysów syberyjskich *Iris sibirica*.

Nowi właściciele przedmiotowego gruntu nie kontynuują wykaszania runa. Szybkie przywrócenie tradycyjnego użytkowania kośnego mogłoby uratować ten atrakcyjny zakątek, stanowiący dziedzictwo kulturowo-krajobrazowe Dąbrowy Górniczej, ale i szerzej Polski. Jest to możliwe do realizacji bo sąsiednie łąki są wykaszane w ramach obszaru Natura 2000.

Między zadrzewieniami dębów szypułkowych *Quercus robur* a ul. Łaskową znajduje się utrzymywana kośnie wilgotna łąka z krwiściągiem lekarskim. Jest ona siedliskiem modraszków – telejusza *Phengaris teleius* i nausitousa *Phengaris nausitous*.

Stwierdzone zagrożenia

Głównym zagrożeniem dla walorów tego obszaru jest odnotowane zaprzestanie użytkowania – koszenia łąki między dębami. Potencjalnym zagrożeniem jest również wycięcie okazałych dębów.

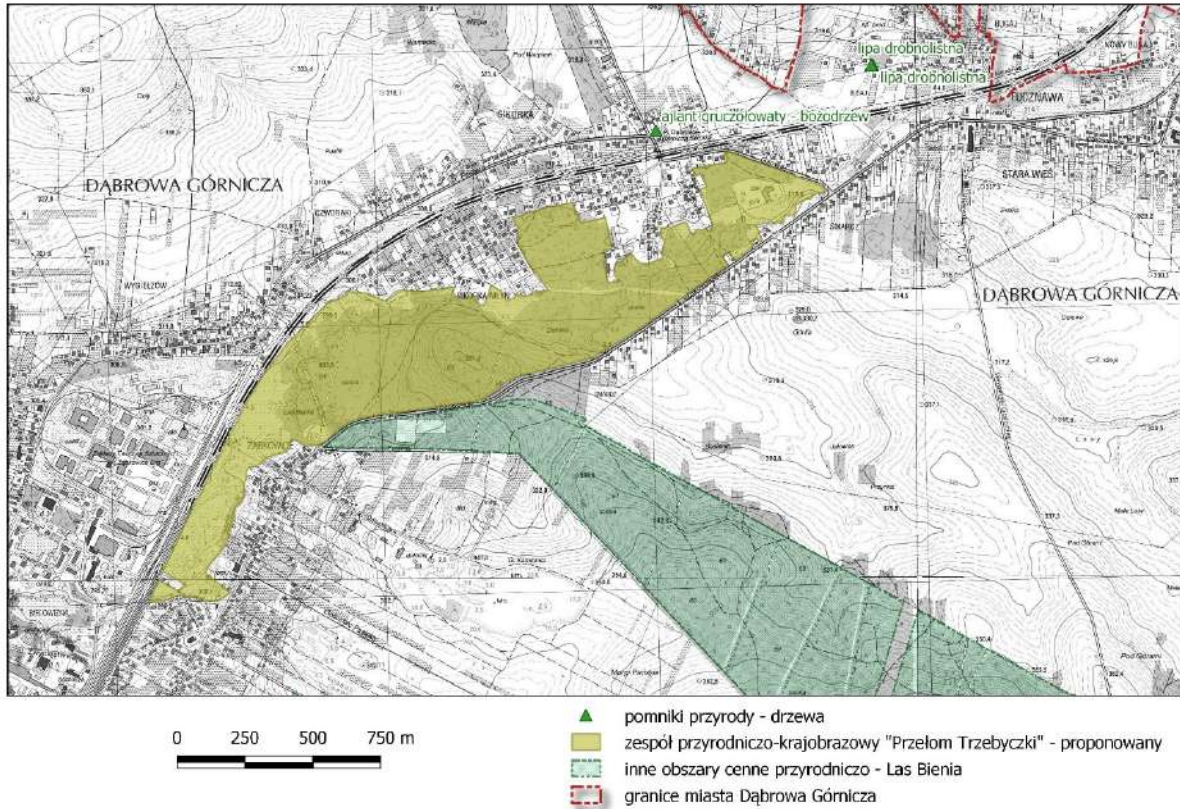
Ryc. 16. Położenie i granice proponowanego użytku ekologicznego „Świetlista dąbrowa”.

Wskazania do MPZP

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar proponowanego użytku ekologicznego przeznaczony jest do działalności rolniczej. Ze względu na cel ochrony proponuje się utrzymanie tego kierunku zagospodarowania.

3.2.7. „Przełom Trzebyczki” – proponowany zespół przyrodniczo-krajobrazowy

Proponowany zespół przyrodniczo-krajobrazowy stanowi fragment przełomowej doliny Trzebyczki między Sikorką a Ząbkowicami (ryc. 17). Swymi granicami obejmuje propozycje z poprzedniej waloryzacji przyrodniczej z 2008 r. – północny fragment Lasu Bienia oraz proponowanego użytku ekologicznego „Źródłiska nad Trzebyczką”. Wydaje się, że aktualna propozycja jest bardziej spójna, gdyż dotyczy dużego odcinka doliny wraz z zespołem źródeł w Ząbkowicach.

Ryc. 17. Położenie i granice proponowanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Przełom Trzebyczki”.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Jest to znaczny fragment doliny Trzebyczki, którego górny odcinek jest najczęściej suchy i kończy się strefą ponorów, środkowy obejmuje rozlewiska powstałe poniżej najwyższego źródła (przy torach, przy prawej krawędzi doliny) w wyniku spiętrzenia potoku przez bobry, natomiast dolny strefę wydajnych źródeł. Kończy się on na terenie Parku Tysiąclecia w Ząbkowicach. Do największych wartości tego terenu należy zaliczyć strefy wypływów czystych, chłodnych wód węglanowych w dnie doliny Trzebyczki, które zasilają naturalny jeszcze fragment rzeki. Występują tu trzy wyraźne źródła, które były w przeszłości ujęte dla zaopatrywania się ludzi w wodę, czwarte jest powyżej wspomnianego rozlewiska. Aktualnie ujęcia te nie są wykorzystywane i ulegają destrukcji. Należałoby usunąć elementy betonowe ze źródeł (głównie źródła w rejonie Parku Tysiąclecia, powyżej płytkiego stawu). Inną opcją byłaby odbudowa tych ujęć, ale z uwzględnieniem konieczności poprawy ich estetyki i zachowania wartości przyrodniczych tych wypływów – fauny bezkręgowców i flory roślinności zanurzonej. Niestety, stan tych źródeł pogorszył się od poprzedniej waloryzacji, dotyczy to zarówno zaśmiecenia otoczenia źródeł, dalszej degradacji budowli ujęć, jak i przede wszystkim degradacji siedliska fauny

bezkęgowców w źródle przy Parku Tysiąclecia. W strefie wypływów i w strumieniu Trzebyczki rośnie masowo potoczny wąskolistny *Berula erecta*. W środkowej części proponowanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego występuje stanowisko pióropusznika strusiego *Matteuccia struthiopteris*. W strefie, gdzie Trzebyczka gubi swoje wody w ponorach rośnie duży płat skrzypu zimowego *Equisetum hyemale*. Rozlewiska Trzebyczki otoczone szuwarem pałkowym są dobrym miejscem rozrodu płazów oraz lęgów ptaków, głównie kaczki krzyżówki. Ochrona stref źródliskowych z wypływami czystych wód, takich jak te omawiane w dolinie Trzebyczki ma istotne znaczenie dla procesów renaturyzacji i rewitalizacji dolin rzecznych w obszarach zmienionych antropogenicznie.

Wzdłuż koryta Trzebyczki rozciąga się szpaler zadrzewień olszowych formujących zbiorowisko zbliżone do lęgów. Jest to siedlisko dzięcioła zielonego *Picus viridis*. Na przedłużeniu Lasu Bienia do doliny dochodzi buczyna.

Stwierdzone zagrożenia

Dużym zagrożeniem dla walorów przyrodniczych i krajobrazowych doliny Trzebyczki jest duża presja antropogeniczna. Dolina jest położona wśród zabudowań Ząbkowic, co ma bezpośrednie przełożenie na postępującą degradację tych walorów. Do rzeki zrzucają się ścieki, również w strefie źródeł, na krawędzi doliny na zapleczu domów przy ul. Szosowej i Zdrojowej jest wysypisko śmieci.

Wskazania do MPZP

Dolina powinna być utrzymywana jako korytarz ekologiczny.

3.3. Inne obszary o dużych walorach przyrodniczych

3.3.1. Lasy Trzebiesławickie

Północno-wschodnia część proponowanego obszaru chronionego krajobrazu „Trzebiesławickie Wzgórza” zajmują lasy gospodarcze porastające dawny obszar płytkiego górnictwa kruszcowego. Mimo przekształconych drzewostanów, z dużym udziałem sosny zwyczajnej *Pinus silvestris*, a nawet s. czarnej *Pinus nigra* na siedliskach żyznych buczyn, prezentują one stosunkowo wysokie wartości przyrodnicze. Teren ten winien stanowić jeden z ważnych elementów zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Trzebiesławickie Wzgórza” (ryc. 11).

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

W kompleksie Lasy Trzebiesławickie występują liczne buki o rozmiarach lub zbliżone rozmiarami do pomników przyrody. Stanowią one duży walor tego lasu. Ciekawym elementem krajobrazu są liczne pola warpi. Ta część Trzebiesławickiej Góry jest najcenniejszym fragmentem Lasów.

Rosną tu gatunki objęte w Polsce ścisłą ochroną prawną: buławnik mieczolistny *Cephalanthera longifolia*, kruszczyk rdzawoczerwony *Epipactis atrorubens*, k. szerokolistny *E. helleborine*, miodownik melisowaty *Melittis melissophyllum*, lilia złotogłów *Lilium martagon* oraz orlik pospolity *Aquilegia vulgaris*. Na szczególną uwagę zasługują rosnący w wielu miejscach wilczomlec pstry *Euphorbia epithymoides*, który jest rośliną ściśle chronioną i zagrożoną wyginięciem (Zarzycki i in. 2016).

Obszar ten jest również cennym siedliskiem ptaków, m.in. dzięcioła czarnego *Dryocopus martius*. Gnieździ się tu również puszczyk zwyczajny *Strix aluco*.

Stwierdzone zagrożenia

Podstawowym zagrożeniem obszaru jest wycinka cennych drzewostanów bukowych, w tym dużych drzew dziuplastych.

Wskazania do MPZP

Obszar jest w zarządzie Nadleśnictwa Siewierz i ma aktualny Plan urządzania lasu.

3.3.2. Recki Las

Cennym przyrodniczo leśnym terenem na obszarze proponowanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Wzgórza Trzebieszawickie” jest Recki Las (ryc. 11).

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Jest to obszar w głównej mierze lasów prywatnych, obejmujących buczynę z okazami buków starszych niż 100 lat. Na większości jest to zregenerowany teren pogórnicy po eksploatacji rud srebra i ołowiu – pola warpi. Na części Reckiego Lasu las bukowy ma charakter ciepłolubnej buczyny storczykowej, która jest siedliskiem przyrodniczym Natura 2000 (9150). Nie jest to tak bogata w gatunki buczyna jak na Bukowej Górze, ale pozostaje nadal cennym obiektem przyrodniczym. W runie lasu spotyka się storczyki, m.in. żłobika koralowego *Corallorhiza trifida* (w 2020 r. był on bardzo liczny), kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine* i kruszczyk rdzawoczerwony *Epipactis atrorubens* oraz gnieźnik leśny *Neottia nidus-avis*. Ponadto lilia złotogłów *Lilium martagon*, orlik pospolity *Aquilegia vulgaris*, wawrzynek wilczętyko *Daphne mezereum*.

Recki las jest siedliskiem wielu gatunków ptaków, w tym dzięcioła czarnego *Dryocopus martius*, czy siniaka *Columba oenas*.

Stwierdzone zagrożenia

Zagrożeniem jest rozjeżdżanie stanowisk roślin rowerami i motocyklami krosowymi. W przyszłości zagrożeniem może być nadmierna wycinka drzew w siedlisku ciepłolubnej buczyny storczykowej i wkroczenie krzewów i ziołorośli.

Wskazania do MPZP

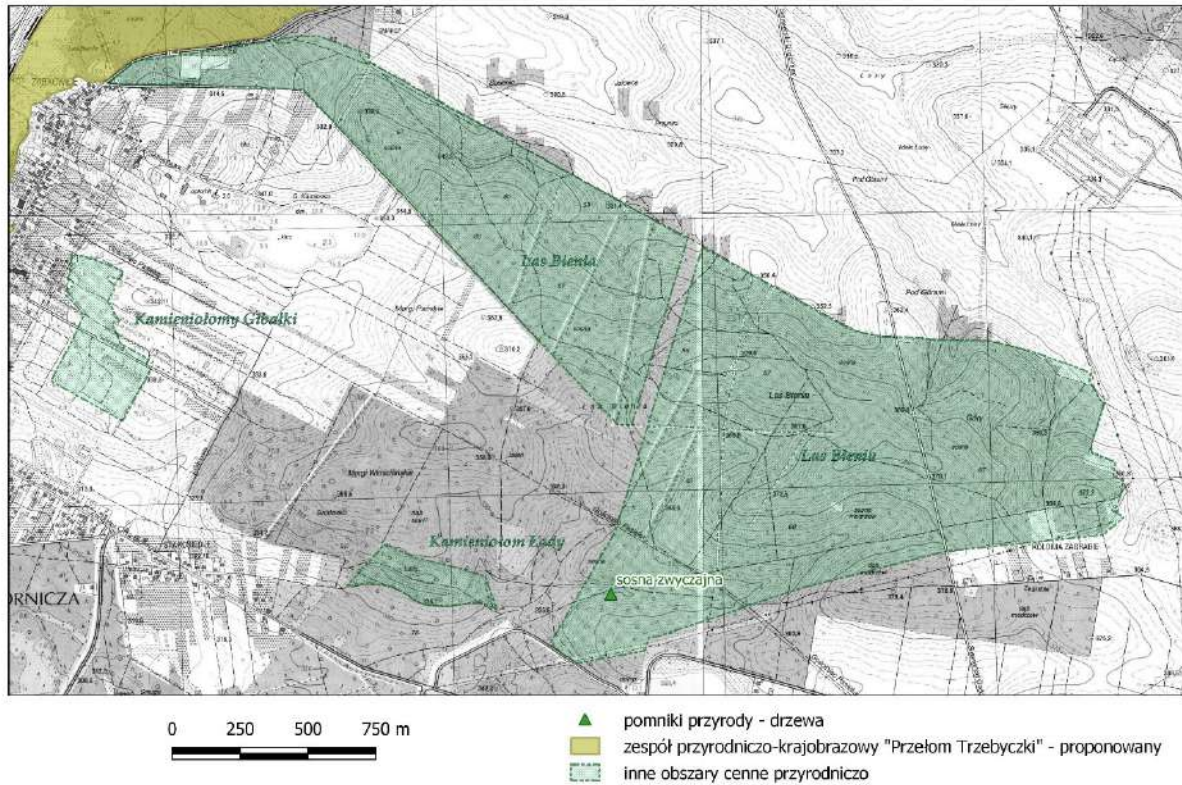
W ramach planowania przestrzennego należy stosować zapisy aktualnego Studium ...

3.3.3. Las Bienia

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Leżący w sąsiedztwie terenów przemysłowych związanych z hutą ArcelorMittal (dawna „Huta Katowice”) las gospodarczy zwany Lasem Bienia stanowi fragment dawnego dużego kompleksu leśnego tzw. Puszczy Łosińskiej. Pomimo stałego zmniejszania się jego powierzchni na rzecz odkrywki kopalni dolomitu, a w ostatnich latach przecięcia drogą dojazdową do obszaru Specjalnej Strefy Ekonomicznej w Tucznawie, jest to nadal obszar cenny przyrodniczo (ryc. 18). W buczynie, która dominuje w Lesie Bienia utrzymują się charakterystyczne gatunki runa takie jak: przylaszczka pospolita *Hepatica nobilis*, kopytnik *Asarum europaeum*, konwalia majowa *Convallaria majalis*. Brak jest jednak gatunków charakterystycznych dla lasów Wzgórz Trzebieszawickich, w tym gatunków storczyków.

Pozostały wąski pas leśny jest ważnym lokalnym korytarzem ekologicznym, łączącym poprzez dolinę Trzebyczki obszary leśne i wilgotne łąki na wschodzie miasta z obszarem „Pojezierza Dąbrowskiego”. We wschodniej enklawie Lasu Bienia rośnie okazała sosna zwyczajna *Pinus silvestris* objęta ochroną jako pomnik przyrody.

Ryc. 18. Położenie i granice cennych przyrodniczo obszarów: Las Bienia, Kamieniołomy Gibałki i Kamieniołom Łady.

Stwierdzone zagrożenia

Głównym zagrożeniem jest fragmentacja siedlisk i zmniejszanie się powierzchni leśnej na rzecz terenów przemysłowych.

Wskazania do MPZP

Obszar jest administrowany przez Nadleśnictwo Siewierz i ma aktualny plan urządzania lasu.

3.3.4. Kamieniołomy Gibałki

Obszar obejmuje tereny dawnej eksploatacji wapieni triasowych po obu stronach ul. Górzystej w Ząbkowicach, prowadzącej na cmentarz parafialny (ryc. 18). Nazwa została zaczerpnięta od nazwiska właściciela kamieniołomu i wapiennika zlokalizowanego po północnej stronie drogi – Franciszka Gibałki.

Ocena aktualnych walorów

Obszar nie był wcześniej wskazywany w waloryzacjach przyrodniczych. Główne walory związane są z regeneracją obszaru eksploatacji wapieni w kierunku muraw kserotermicznych *Festuco-*

Brometea, których płyty porastają południowe stoki hałd wokół kamieniołomu. Są tu też stanowiska różnych gatunków objętej ochroną zarazy *Orobanche* sp. W wilgotniejszych miejscach, głównie w południowej enklawie obszaru w granicach Kamieniołomu Gibałki rosną liczne listery jajowate *Listera ovata*. W głównym kamieniołomie przy ruinach wapiennika zachowało się odsłonięcie profilu wapieni gogolińskich środkowego triasu. Z uwagi na wysokość i stromość odsłonięcia nie podlega ono zarastaniu.

Stwierdzone zagrożenia

Główne zagrożenie dla wartości przyrodniczych tego obszaru stanowi zasypywanie obrzeży odkrywek śmieciami i odpadami budowlanymi, a w części położonej bliżej cmentarza, również śmieciami z jego utrzymania. Dodatkowym zagrożeniem jest rozjeżdżanie motocyklami i quadami muraw kserotermicznych w północnej enklawie obszaru.

Wskazania do MPZP

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar Kamieniołomu Gibałki przeznaczony jest do działalności rolniczej. Należy utrzymać ten teren niezabudowany.

3.3.5. Brzezina na Łosieńskim Zwale

Obszar obejmuje duże zwałowisko skał wapiennych i nadkładu powstałe przy budowie Huty Katowice (aktualnie ArcelorMittal) (ryc. 19). Nie był on wcześniej wymieniany w waloryzacjach przyrodniczych.

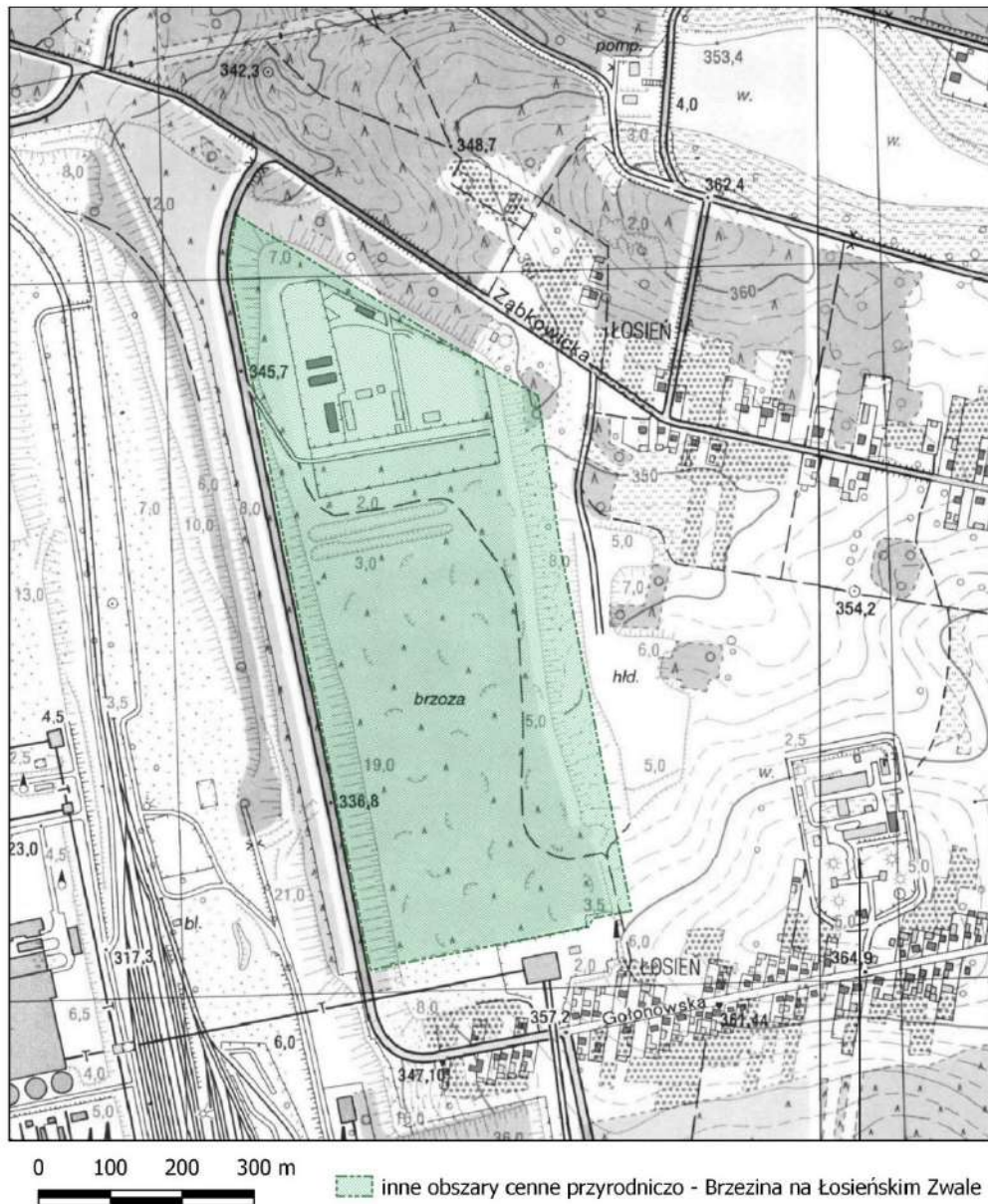
Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Obszar stanowi regenerujących się różnych zbiorowisk stanowiących mozaikę siedlisk związanych z podłożem węglanowym. Występują tu zarówno siedliska suche, zbliżone gatunkowo do muraw kserotermicznych (południowy fragment), wilgotne otwarte oraz regenerujące się w kierunku lasów. Zachowanie tego fragmentu cennego przyrodniczo, z obserwowanymi procesami regeneracji siedlisk naśladujących mozaikę skały macierzystej – mieszanina różnych okruców, czasem bloków skalnych wapieni i dolomitów, przykryta warstwą utworów ilasto-piaszczystych, ma istotne znaczenie, szczególnie w sąsiedztwie silnie przekształconych terenów huty. Może stanowić pewną równowagę w stosunku do zabieranych pod działalność przemysłowo-usługową terenów kurczącego się kompleksu Lasu Bienia w sąsiedztwie.

Z uwagi na ekspozycję terenu oraz pojawiające się w zbiorowiskach gatunków roślin kwiatowych jest on intensywnie wykorzystywany przez różne gatunki motyli, w tym masowo pojawiające się różne gatunki modraszków i kraśników. Jest to także siedlisko ptaków, m.in. gąsiorka *Lanius collurio*. Pomimo przemysłowego sąsiedztwa teren ten jest często odwiedzany przez łosie *Alces alces*. Wśród roślin należy wymienić listerę jajowatą *Listera ovata* i kruszczyka szerokolistnego *Epipactis helleborine* w bardziej zacienionych miejscach oraz kukułkę szerokolistną *Dactylorhiza majalis* w części bardziej wilgotnej i otwartej.

Stwierdzone zagrożenia

Zagrożeniem dla wartości przyrodniczych terenu jest potencjalne zagospodarowanie go na potrzeby magazynowo-usługowe przez właściciela.

Ryc. 19. Położenie i granice cennego przyrodniczo obszaru Brzezina na Łosieńskim Zwale.

Wskazania do MPZP

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar jest wskazany jako tereny wytwórczości, baz składów i magazynów oraz usług. Jest własnością ArcelorMittal Poland i dla zachowania wartości przyrodniczych tego regenerującego się terenu wymagana będzie zgoda na odstąpienie od ewentualnego zagospodarowania w kierunku magazynowo-usługowym.

3.3.6. Kamieniołom Łady

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Obszar nieczynnego kamieniołomu Łady był wskazywany jako cenny przyrodniczo w poprzednich waloryzacjach i zasadniczo nie zmieniły się jego walory. Jest położony w strefie dawnej eksploatacji wapieni na potrzeby wapienników tej części Garbu Ząbkowickiego (ryc. 18).

Aktualnie na dnie kamieniołomu rośnie posadzony w ramach rekultywacji las modrzewiowo-klonowo-bukowy. Wysokość drzew przewyższa wysokość ścian kamieniołomu. W wyniku odpadania fragmentów ścian kamieniołomu nadal widoczny jest profil odsłaniających się wapieni środkowego triasu. Kamieniołom ma walory naukowe i dydaktyczne. W przyszłości możliwe byłoby wykorzystanie nasypu dawnej kolejki wąskotorowej prowadzącej do kamieniołomu by poprowadzić tu ścieżkę rowerowo-edukacyjną i urządzić w kamieniołomie miejsce rekreacyjne i dydaktyczne.

Stwierdzone zagrożenia

Wartości przyrodnicze tego terenu nie są aktualnie zagrożone.

Wskazania do MPZP

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar jest lasem w administracji Nadleśnictwa Siewierz.

3.3.7. Uroczyska przy Staszicu

Obszar stanowi kompleks dawnych terenów płytkiego górnictwa węgla kamiennego, m.in. kopalni Stanisław. W ramach niniejszej waloryzacji przyrodniczej dokonano aktualizacji, w tym korekty granic tego cennego przyrodniczo obszaru przy granicy z Sosnowcem. Składa się on z czterech mniejszych fragmentów, ale stanowiących przyrodniczo pewną całość, rozdzieloną dużym węzłem komunikacyjnym (ryc. 20). Z uwagi na sąsiedztwo założeń parkowych i wyznaczonych ścieżek rowerowych p

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

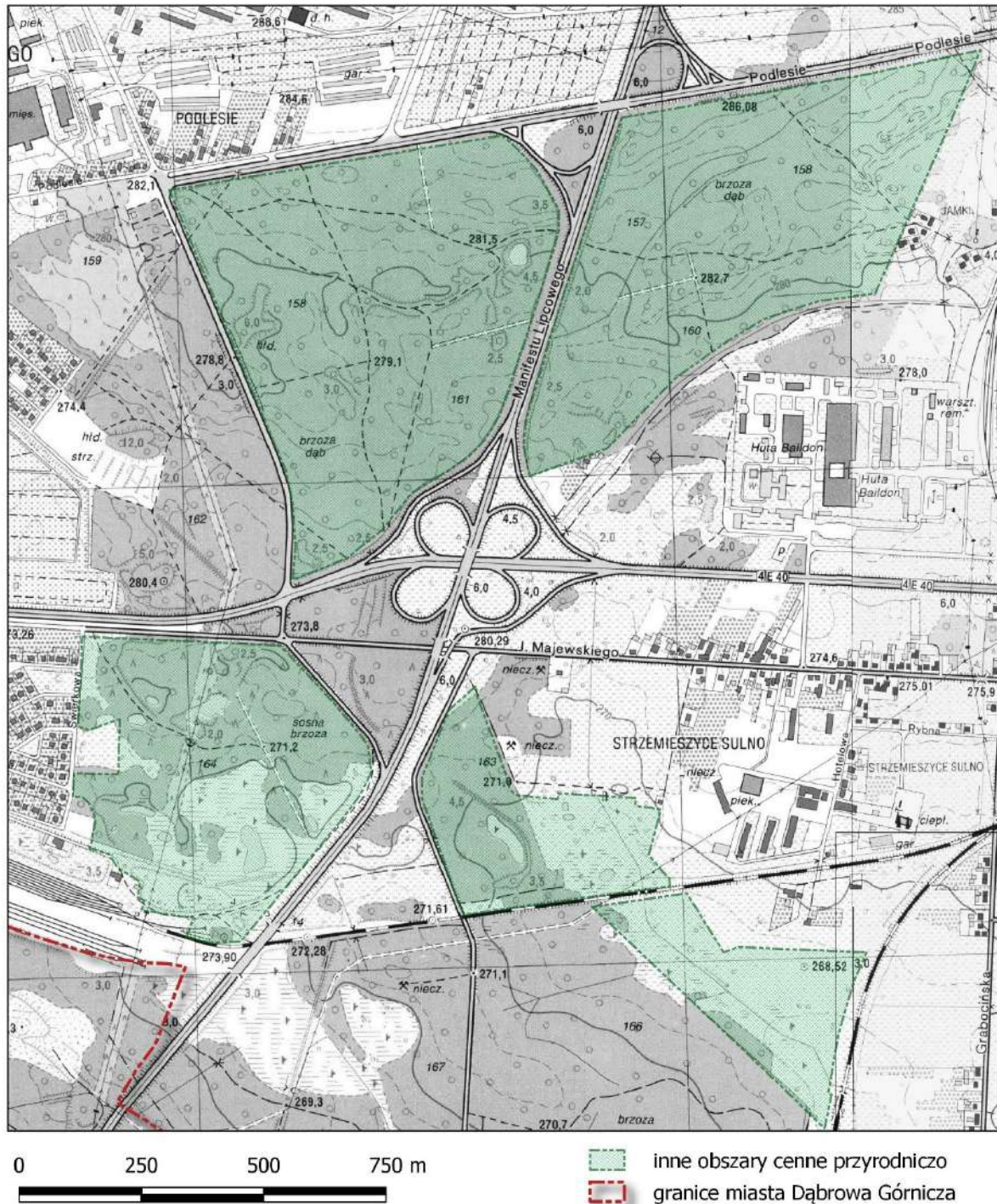
Teren zasadniczo nie zmienił swoich walorów. Nie stwierdzono obecności kumaka nizinnego *Bombina bombina*. Jest to nadal ważny obszar lęgowy płazów – w gliniance Rynas w Podlesiu oraz małych zbiorniczkach wodnych wśród w trzcinowisk w Sulnie znajdują się istotne miejsca rozrodu żaby moczarowej *Rana arvalis*, a ponadto we wszystkich enklawach również żaby trawnej *Rana temporaria*, żab z grupy zielonych *Rana esculenta complex* i ropuchy szarej *Bufo bufo*.

Wśród ptaków należy wymienić lęgowe gatunki ptaków wodnych, jak kokoszka wodna *Gallinula chloropus* czy perkozek *Tachybaptus ruficollis* (Staszic) oraz krogulec *Accipiter nisus* (Podlesie). W łęgach na Staszicu żeruje systematycznie para żurawi *Grus grus*.

Wśród zbiorowisk leśnych na uwagę zasługują liczne okazałe wiązy szypułkowe *Ulmus laevis* oraz płat łęgu wiązowo-olszowego w środkowej części obszaru Staszic.

Stwierdzone zagrożenia

Zagrożeniem dla obszaru jest prowadzona gospodarka leśna, która doprowadziła m.in. do obniżenia wartości terenów ciekawego zagłębienia międzywydmowego w Jamkach (północno-wschodnia enklawa obszaru).

Ryc. 20. Położenie i granice cennych przyrodniczo terenów pogórnich Uroczyska przy Staszicu (Sulno, Jamki, Podlesie i Staszica).

Wskazania do MPZP

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) tereny Uroczyska przy Staszicu są terenami leśnymi, w Sulnie fragment terenów otwartych jest objęty wskazaniem prowadzenia działalności rolniczej bez możliwości zabudowy.

Należy utrzymać te zapisy w przyszłości. Nie powinno się tych terenów przeznaczać pod zagospodarowanie magazynowo-usługowe, co jest obserwowane na sąsiednich, podobnych terenach pogórnich w granicach miasta Sosnowca.

3.3.8. Las Mokrznia

Obszar Łąki Łęka obejmuje fragmenty dobrze zachowanych, lecz będących w różnym stadium zarastania łąk zmiennowilgotnych, które nie zostały objęte ochroną w ramach ostoi Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” (ryc. 16). Jest to kilka płątów leżących po obu stronach linii kolejowej, na północ od ul. Łaskowej. Płąty te obejmują znacznie większy teren niż pierwotny, zaproponowany w poprzedniej waloryzacji w 2008 r. Ze względu na układ działek ewidencyjnych i zamieszkanie większości ich właścicieli w Łęce utrzymano nazwę z tego opracowania.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych

Choć w różnym stopniu zachowania występują tu płąty siedliska przyrodniczego 6410 – zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*) z licznymi gatunkami charakterystycznymi, m.in. sierpik barwierski *Serratula tinctoria*, bukwica lekarska *Betonica officinalis*, krwiściąg pospolity *Sanguisorba officinalis*, oman wierzbolistny *Inula salicina*, trzęślica modra *Molinia caerulea*, czarcikęs łąkowy *Succisa pratensis*. Podobnie jak w obszarze Natura 2000 rosną tu cenne gatunki roślin, takich jak goryczka wąskolistna *Gentiana pneumonanthe*, mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus* czy zimowit jesienny *Colchicum autumnale*. Łąki trzęślicowe z udziałem krwiściąga pospolitego są siedliskiem modraszka telejusza *Phengaris teleius* i m. nausitousa *Phengaris nausitous*.

Jest to ponadto miejsce lęgowe gąsiorka *Lanius collurio* i derkacza *Crex crex*, pokląskwy *Saxicola rubicola* oraz miejsce żerowania bociana białego *Ciconia ciconia* i błotniaka stawowego *Circus aeruginosus*.

Stwierdzone zagrożenia i wskazania do MPZP

Zagrożenia dla zachowania wartości przyrodniczych tego terenu są takie same jak dla łąk wilgotnych obszaru Natura 2000, przedstawione w części 3.1.2. Podobnie jest ze wskazaniami do planowania przestrzennego.

3.3.9. Łąki Łęka

Obszar Łąki Łęka obejmuje fragmenty dobrze zachowanych, lecz będących w różnym stadium zarastania łąk zmiennowilgotnych, które nie zostały objęte ochroną w ramach ostoi Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” (ryc. 16). Jest to kilka płątów leżących po obu stronach linii kolejowej, na północ od ul. Łaskowej. Płąty te obejmują znacznie większy teren niż pierwotny, zaproponowany w poprzedniej waloryzacji w 2008 r. Ze względu na układ działek ewidencyjnych i zamieszkanie większości ich właścicieli w Łęce utrzymano nazwę z tego opracowania.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych

Choć w różnym stopniu zachowania występują tu płąty siedliska przyrodniczego 6410 – zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*) z licznymi gatunkami charakterystycznymi, m.in. sierpik barwierski *Serratula tinctoria*, bukwica lekarska *Betonica officinalis*, krwiściąg pospolity *Sanguisorba officinalis*, oman wierzbolistny *Inula salicina*, trzęślica modra *Molinia caerulea*, czarcikęs łąkowy *Succisa pratensis*. Podobnie jak w obszarze Natura 2000 rosną tu cenne gatunki roślin, takich jak

goryczka wąskolistna *Gentiana pneumonanthe*, mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus* czy zimowit jesienny *Colchicum autumnale*. Łąki trzęślicowe z udziałem krwiściąga pospolitego są siedliskiem modraszka telejusa *Phengaris teleius* i m. nausitousa *Phengaris nausitous*.

Jest to ponadto miejsce lęgowe gąsiorka *Lanius collurio* i derkacza *Crex crex*, pokląskwy *Saxicola rubicola* oraz miejsce żerowania bociana białego *Ciconia ciconia* i błotniaka stawowego *Circus aeruginosus*.

Stwierdzone zagrożenia i wskazania do MPZP

Zagrożenia dla zachowania wartości przyrodniczych tego terenu są takie same jak dla łąk wilgotnych obszaru Natura 2000, przedstawione w części 3.1.2. Podobnie jest ze wskazaniami do planowania przestrzennego.

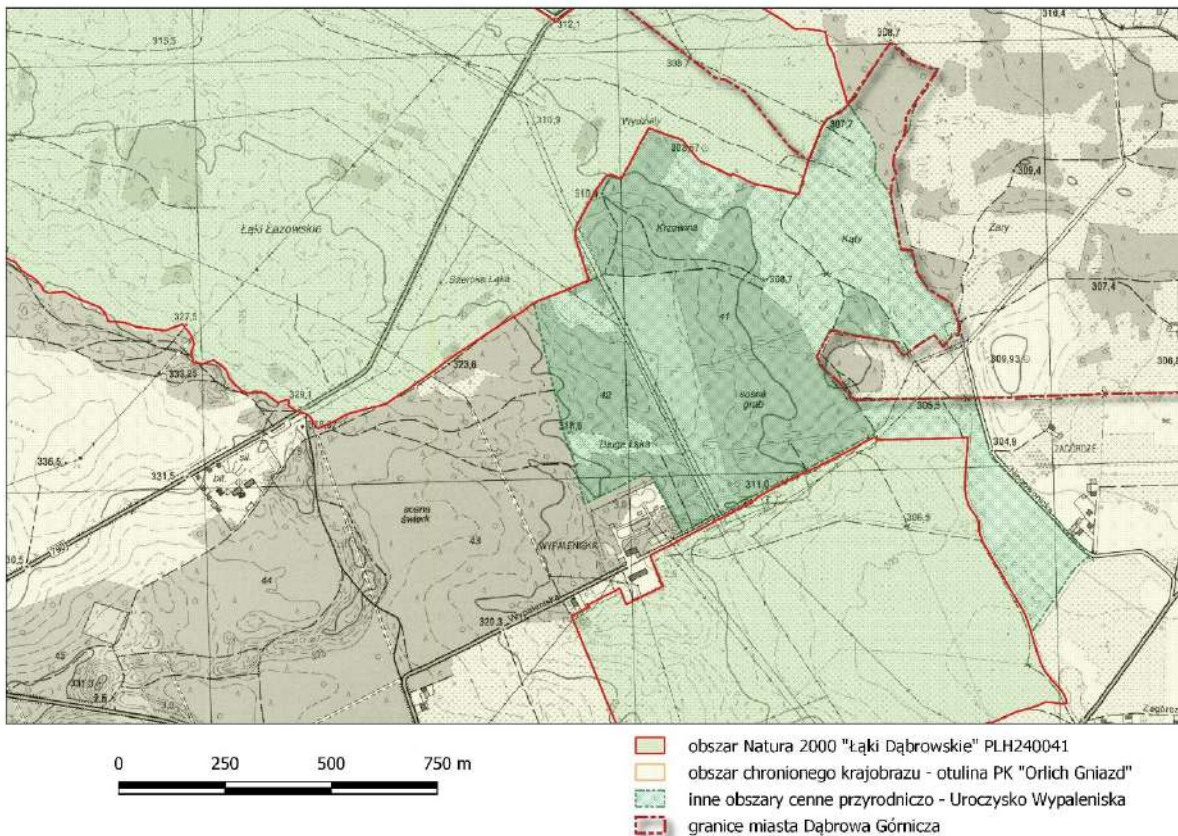
3.3.10. Uroczysko Wypaleniska

W związku z utworzeniem obszaru Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” z enklawą w Łazach Błędowskich oraz z uwagi na intensywną gospodarkę leśną w kompleksie lasów na zachód od ujęcia wód podziemnych, obecny kształt granic Uroczyska Wypaleniska jest zmieniony w stosunku do proponowanych w poprzedniej waloryzacji w 2008 r. Aktualnie proponowany obszar stanowi łącznik pomiędzy dwoma kompleksami łąk wilgotnych chronionymi w ramach ostoi Natura 2000 (ryc. 21). W całości leży w granicach obszaru chronionego krajobrazu – otuliny PK „Orlich Gniazd”.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Obszar nadal posiada wysokie walory przyrodnicze, choć w lasach prowadzona jest intensywna wycinka. Są to głównie grądy o różnym stopniu uwilgotnienia siedliska, z bogatym runem, w którym rosną m.in. przylaszczki *Hepatica nobilis*, groszek wiosenny *Lathyrus vernus*, jaskier różnolistny *Ranunculus auricomus* i jaskier kosmaty *Ranunculus lanuginosus*, kokoryczka wielokwiatowa *Polygonatum multiflorum*, wawrzynek wilczczyko *Daphne mezereum*. W wilgotniejszych miejscach w lesie występuje kukułka Fuchsa *Dactylorhiza fuchsi* i listera jajowata *Listera ovata*. Na śródleśnych łąkach są siedliska charakterystyczne dla zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych z zimowitem jesiennym *Colchicum autumnale*, pełnikiem europejskim *Trollius europaeus*, mieczykiem dachówkowatym *Gladiolus imbricatus* i kosańcem syberyjskim *Iris sibirica*. Ze względu na ich powierzchnię są to zazwyczaj pojedyncze kępy lub niewielkie grupy roślin. Zastoiska wody, w tym w głębokich koleinach po ciężkim sprzęcie wykorzystywanym w pracach leśnych oraz do utrzymywania powierzchni pod linią energetyczną, swoje siedlisko znalazły liczne płazy, w tym traszka zwyczajna *Lissotriton vulgaris*, rzekotka zielona *Hyla arborea* i żaba trawna *Rana temporaria*. W nagrzanym wodach tych zastoisk obserwowane były liczne kijanki tych płazów.

Na niewielkim strumieniu wzdłuż granicy między Uroczyskiem Wypaleniska a enklawą obszaru Natura 2000 w Łazach Błędowskich bobry zrobiły tamę i zbudowały rozległy staw bobrowy z żerem. Staw stał się miejscem rozrodu i bytowania licznych żab brunatnych – żaby trawnej *Rana temporaria* i moczarowej *Rana arvalis*, jak również żab z grupy zielonych *Rana esculenta complex*. Spiętrzenie strumienia ma też znaczenie dla utrzymywania wilgoci na sąsiadujących ze stawem bobrowym łąkach trzęślicowych.

Ryc. 21. Położenie i granice cennego przyrodniczo obszaru Uroczysko Wypaleniska łączącego dwie enklawy obszaru Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” PLH240041.

Stwierdzone zagrożenia

Zagrożeniem dla walorów przyrodniczych tego obszaru jest zbyt intensywna gospodarka leśna. Może nim być również zniszczenie kompleksu budowli piętrzących i stawu wykonanych i zasiedlonych przez bobry. Zaobserwowano ponadto wywożenie gruzu na tereny śródleśnej łąki przy granicy z gminą Łazy.

Wskazania do MPZP

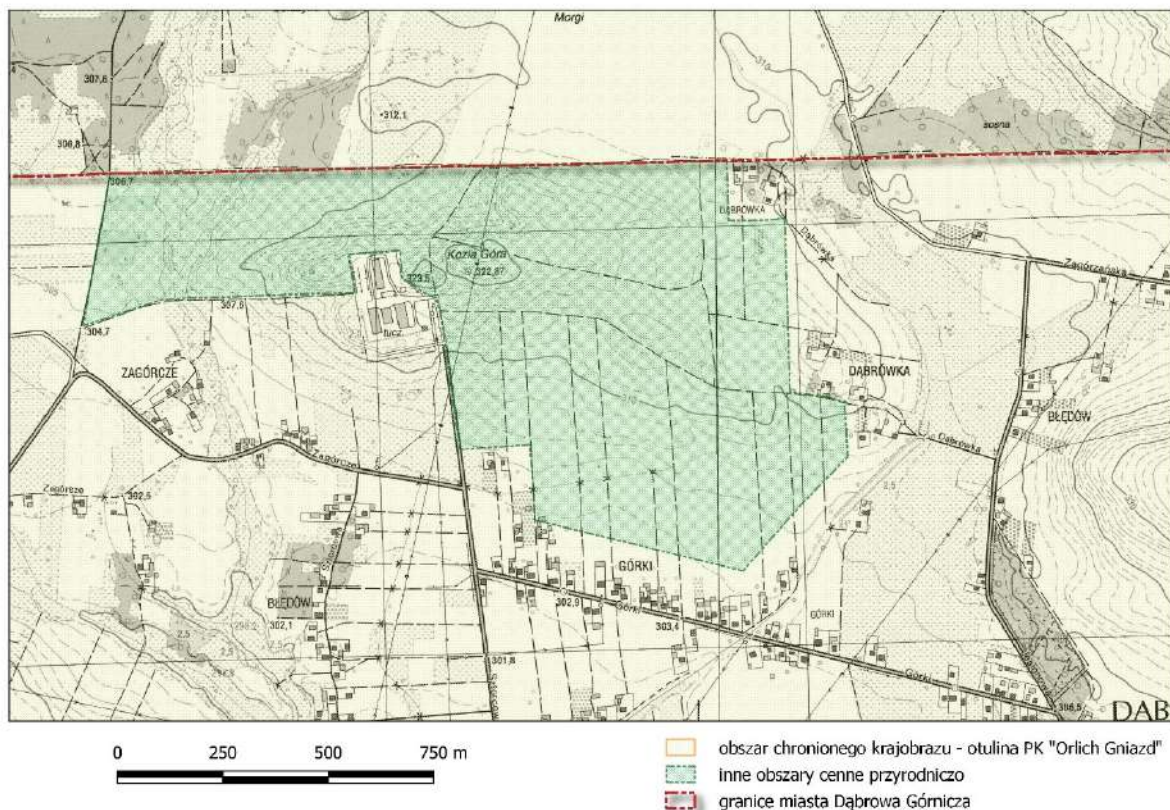
Część leśna Uroczyska Wypaleniska ma obowiązujący Plan urządzania lasu, natomiast tereny łąkowe są przeznaczone do działalności rolniczej bez możliwości zabudowy. Ze względu na cel ochrony proponuje się utrzymanie tego kierunku zagospodarowania.

3.3.11. Łąki Zagórczańskie

Obszar Łąki Zagórczańskie nie był wcześniej wskazywany jako osobny teren cenny przyrodniczo. Leży w omawianym w poprzedniej waloryzacji przyrodniczej w 2008 r. Kompleksie „Kotlina Błędowska”, w granicach obszaru chronionego krajobrazu, będącego otuliną PK „Orlich Gniazd”. Położony jest przy granicy z gminą Łązy (ryc. 22).

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych

Zasadniczym walorem przyrodniczym tego obszaru jest kompleks zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych (Molinion), będący siedliskiem przyrodniczym 6410 położony na północnym podnóżu Koziej Góry. Rozciągają się one od lewego brzegu doliny Strumienia Błędowskiego na zachodzie aż po wschodni kraniec wyznaczonego uroczyska Łąk Zagórczańskich. Jest to siedlisko charakterystycznych zespołów roślin i zwierząt. Wśród roślin występuje tu m.in. mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*, goryczka wąskolistna *Gentianum pneumonanthe*, zimowit jesienny *Colchicum autumnale*. Tym cennym, chronionym gatunkom towarzyszą inne charakterystyczne dla łąk trzęślicowych, jak bukwica zwyczajna *Betonica officinalis*, czarcikęs łąkowy *Succisa pratensis* czy krwiściąg lekarski *Sanguisorba officinalis*. Z łąkami tymi związane są cenne gatunki motyli: modraszaków – telejusa *Phengaris teleius*, nausitousa *Phengaris nausitous* i alkona *Phengaris alcon*.

Ryc. 22. Położenie i granice cennego przyrodniczo obszaru Łąki Zagórczańskie.

Południowe i wschodnie stoki Koziej Góry są zajęte przez użytkowane kośnie bardziej suche siedliska łąkowe i murawowe. W zaroślach rozdzielających poszczególne użytki gniazduje gąsiorek *Lanius collurio*.

Stwierdzone zagrożenia

Zasadniczym zagrożeniem dla walorów przyrodniczych Łąk Zagórczańskich byłoby porzucenie dotychczasowego użytkowania kośnego. Część łąk trzęślicowych jest koszona zbyt wcześnie, a na części obszaru wykonuje się koszenie z pozostawieniem pokosu na łące. Prowadzi to do protegowania gatunków traw i zubożenia gatunkowego łąk. Istotnym zagrożeniem jest również rozlewanie się zabudowy mieszkaniowej na tereny rolne.

Wskazania do MPZP

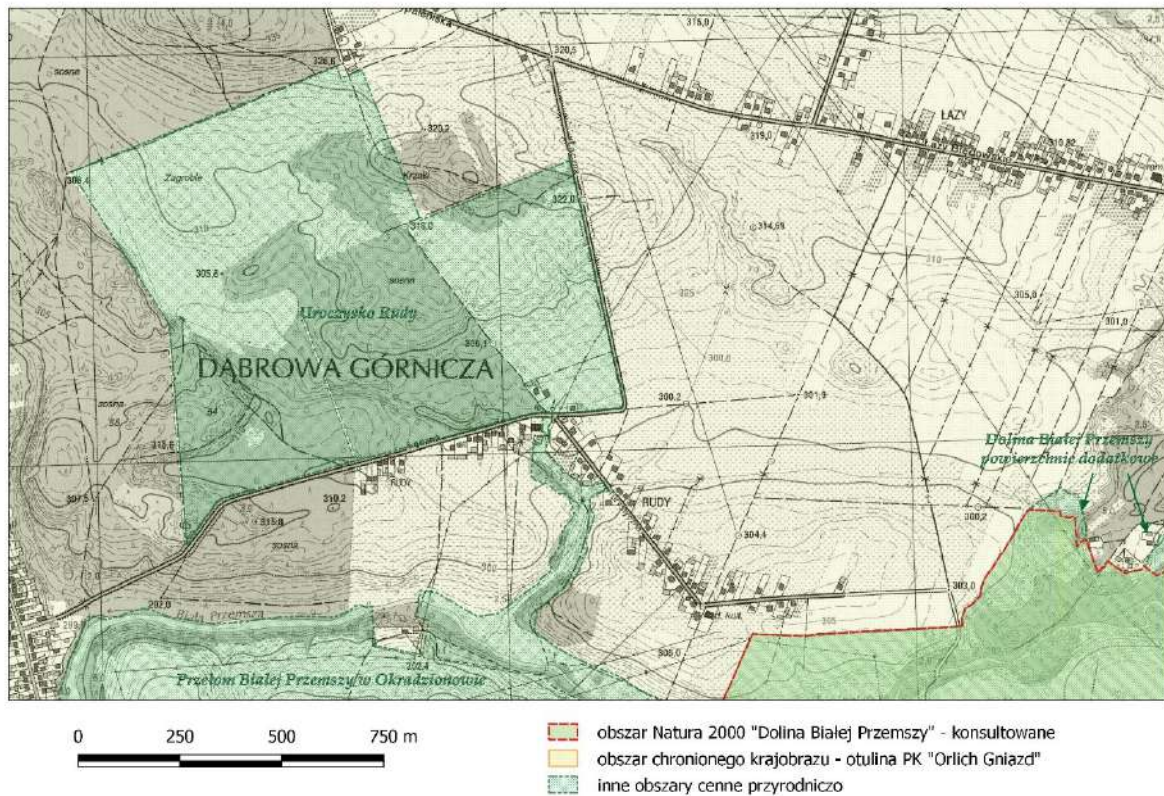
Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar obejmuje tereny rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyłączone z zabudowy. Ze względu na cel ochrony proponuje się utrzymanie tego kierunku zagospodarowania. W wierzchowinowej części Koziej Góry, na terenie dawnej spółdzielni rolniczej znajduje się zakład usługowy. Obszar usług nie powinien mieć możliwości rozwoju przestrzennego, szczególnie w kierunku północnym, gdzie znajduje się najcenniejszy fragment łąk trzęślicowych.

3.3.12. Uroczysko Rudy

Obszar Uroczyska Rudy był proponowany jako obszar cenny przyrodniczo w poprzedniej waloryzacji przyrodniczej w 2008 r. Zmienione zostały jednak jego szczegółowe granice. Zrezygnowano z terenów przy głównej drodze do Błędowa, które zostały w międzyczasie zabudowane, natomiast włączone zostały fragmenty w części południowo-zachodniej. W tej części Rud, od czasu poprzedniej waloryzacji zakończona została eksploatacja piasku i wykształciły się ciekawe układy biocenotyczne na świeżo odsłoniętych powierzchniach wilgotnego podłoża i niewielki zbiornik wodny. Sama eksploatacja przesunęła się bardziej na północny zachód i po jej zakończeniu tereny piaskowni mogą stać się również cenne przyrodniczo. Z uwagi na fakt, że „Uroczysko Rudy” leży w granicach obszaru chronionego krajobrazu – otuliny PK „Orlich Gniazd” nie proponuje się tu dodatkowej formy ochrony.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Na pagórkowatych powierzchniach występujących na zachodnim krańcu dzielnicy Błędów wykształciła się mozaika siedlisk terenów leśnych i otwartych. Mozaika tych siedlisk jest efektem nałożenia na siebie zróżnicowanej budowy geologicznej (występowania obok siebie utworów przepuszczalnych - piasków eolicznych i nieprzepuszczalnych ilów i glin) i ekstensywnej działalności gospodarczej człowieka. Na wzniesieniach rosną lasy grądowe – dębowo-grabowo-lipowe, zaś w obniżeniach przede wszystkim zmiennowilgotne łąki zbliżone składem gatunkowym do siedliska przyrodniczego 6410 - zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*). Z uwagi na brak odpowiedniego użytkowania kośnego łąki te ubożeją. Rosną tu jednak nadal charakterystyczne gatunki roślin, m.in. pełnik europejski *Trollius europeus*, mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*, zimowit jesienny *Colchicum autumnale*, wiaźówka błotna *Filipendula ulmaria*, wiaźówka bulwkowa *Filipendula vulgaris*. Te ostatnie dwie rośliny występują w zespole *Cirsietum rivularis* ze związku *Calthion palustris*, w południowo-wschodniej części obszaru, lecz z uwagi na zaprzestanie ich użytkowania są w dużo gorszym stanie niż w okresie poprzedniej waloryzacji. Na wyniesieniach zachowane są jeszcze łąki świeże ze związku *Arrhenatherion elatioris*. Rozległy zwarty obszar tych łąk obejmuje północną część Uroczyska. Są one użytkowane kośnie. Na łąkach tych bytuje derkacz *Crex crex*.

Ryc. 23. Położenie i granice cennego przyrodniczo obszaru Uroczysko Rudy.

W dużej kałuży na drodze między kompleksami łąk obserwowano kilka osobników traszki zwyczajnej *Lissotriton vulgaris*. Zapewne więcej osobników tego płaza, występuje w płytkim zbiorniku na terenie zakończonej eksploatacji piasku w zachodniej części uroczyska. Jest to siedlisko żab z grupy zielonych *Rana esculenta complex* i potencjalne miejsce rozrodu ropuchy szarej *Bufo bufo*. Zachodnia, nowa w stosunku do poprzedniej waloryzacji przyrodniczej powierzchnia „Uroczyska Rudy” jest miejscem występowania niewielkich płatów torfowisk – przejściowego (siedlisko 7410) w najstarszej części po eksploatacji piasku oraz węglanowego (siedlisko 7230) w młodszej części wyrobiska. Torfowisko przejściowe budują głównie mchy torfowce *Sphagnum* sp., a wśród roślin notuje się tu pojedyncze kępki rosziczki długolistnej *Drosera anglica* i widłaczka torfowego *Lycopodiella inundata* oraz płaty wełnianki wąskolistnej *Eriphorum angustifolium*. Torfowisko to zarasta przez drzewa i krzewy. Z kolei płat torfowiska węglanowego (alkalicznego) wykształconego na południowym obrzeżu niewielkiego zbiornika w piaskowni jest siedliskiem lipiennika Loesela *Liparis loeselii* i kruszczyka błotnego *Epipactis palustris*. Rosną one wśród turzyc i skrzypu błotnego *Equisetum palustre*. Jest to typowe siedlisko wczesnych stadiów sukcesyjnych na wyrobiskach po eksploatacji piasku, przy zasilaniu utworów pokrywowych przez wody alkaliczne, w tym przypadku z podłoża węglanowego, przykrytego piaskami eolicznymi.

Stwierdzone zagrożenia

Głównym zagrożeniem dla walorów przyrodniczych obszaru jest nieodpowiednie gospodarowanie, przynajmniej na części siedlisk zmiennowilgotnych łąk. Łąki te są koszone zbyt wcześnie, a ponadto materia organiczna pozostaje po koszeniu na łące. Istotnym zagrożeniem jest również duża presja na tereny otwarte w Rudach w poszukiwaniu działek pod zabudowę.

Wskazania do MPZP

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) obszar Uroczyska Rudy obejmuje tereny rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyłączone z zabudowy oraz tereny leśne. Pomimo dużej presji na tereny pod zabudowę w tej części miasta Dąbrowa Górnicza należy utrzymać bezwzględnie tego kierunku zagospodarowania. W związku z udokumentowanym złożem piasku i prowadzoną eksploatacją tego surowca, zachodni fragment Uroczyska posiada MPZP.

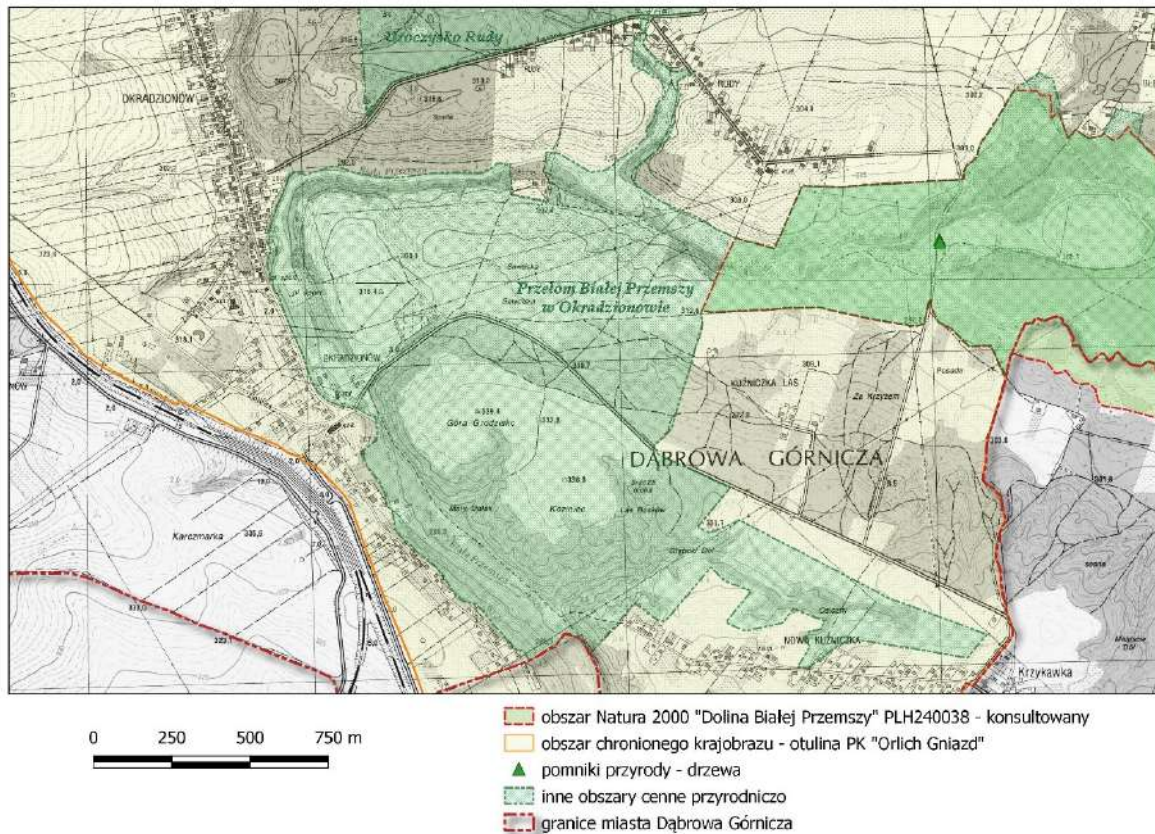
3.3.13. Przełom Białej Przemszy w Okradzionowie

Przełomowy odcinek Białej Przemszy w Okradzionowie był wskazywany jako obszar cenny przyrodniczo w poprzedniej waloryzacji przyrodniczej w 2008 r. Stanowi on kontynuację przestrzenną i jednocześnie uzupełnienie o cenne walory przyrody żywej i nieożywionej obszaru Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” PLH240038.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych i zaobserwowane zmiany w stosunku do wcześniejszych waloryzacji

Fenomenem przyrodniczym jest sam przełom epigenetyczny rzeki Białej Przemszy między Okradzionowem w Dąbrowie Górniczej a Chwaliboskim w Sławkowie. Przełomowy odcinek tej rzeki powstał w plejstocenie, kiedy wykorzystując strukturę geologiczną węglanowego podłoża skalnego rzeka zmieniła swój bieg z równoleżnikowego na południkowy. Przełomowi towarzyszą ciekawe zjawiska geomorfologiczne i hydrologiczne, m.in. ucieczki wód powierzchniowych w odcinku równoleżnikowym (na północ od Okradzionowa) i liczne źródła w odcinku południkowym. Wierzchowina w tym obszarze jest pokryta lessami oraz zwydmionymi piaskami.

Do ważnych walorów przyrodniczych przełomowego odcinka doliny Białej Przemszy są podboczowe źródła czystych i chłodnych wód węglanowych. Stanowią one dogodne siedlisko kilku gatunków bezkręgowców, takich jak: źródlarka karpacka *Bithynella austriaca*, wypławek kątogłowy *Dugesia gonocephala* oraz różne gatunki chruścików. Należy zaznaczyć, że na bazie dopływu czystych wód ze stref źródeł przy korycie Białej Przemszy w rzece funkcjonują pstrągi potokowe *Salmo trutta fario*. Strefy źródeł są miejscem odbywania tarła tej ryby. Źródła nabiorą jeszcze większego znaczenia po zaprzestaniu zrzutu do rzeki Białej wód z kopalni „Olkusz-Pomorzan”. Przy korycie rzeki znajdują się też miejscami dogodne warunki do rozrodu płazów, głównie żaby trawnej *Rana temporaria*. Odcinek przełomowy wykorzystują bobry *Castor fiber*.

Ryc. 24. Położenie i granice cennego przyrodniczo obszaru Przełom Białej Przemszy.

W waloryzacji przyrodniczej przeprowadzonej w 2008 r. stwierdzono istnienie niewielkiego torfowiska przejściowego w zagłębieniu międzywymowym, zlokalizowane na garbie w sąsiedztwie łuku przełomowej doliny Białej Przemszy. Torfowisko to można uznać za płat siedliska przyrodniczego 7140 torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio-Caricetea*). Dominują tu mchy torfowce *Sphagnum* sp., z kolei wśród roślin tego torfowiska należy podkreślić występowanie rosiczki okrągłolistnej *Drosera rotundifolia* oraz wełnianki wąskolistnej *Eriophorum angustifolium*. Wody z tego torfowiska odpływają do położonego w odległości kilkudziesięciu metrów ponoru usytuowanego na dnie rozległego leja.

W stosunku do poprzedniej propozycji do obszaru dodany został ciekawy przyrodniczo fragment dolinki dochodzącej do Białej Przemszy od północy z centrum Rud. Występuje tu szereg okazałych dębów szypułkowych *Quercus robur*, z których część posiada rozmiary pomnikowe. W dnie doliny płynie niewielki strumień, są tu również dawne stawy porośnięte rzęsą (niestety silnie zaśmiecone). W dolince występuje duży płat pióropusznika strusiego *Matteuccia struthiopteris* – paproci objętej częściową ochroną prawną.

Stwierdzone zagrożenia

Głównym zagrożeniem dla zachowania walorów przyrodniczych i krajobrazowych Przełomu Białej Przemszy w Okradzionowie jest gospodarka leśna prowadzona w sąsiedztwie torfowiska w zagłębieniu międzywymowym na wierzcholinie. Z uwagi na podmokłości wynikające ze słabej przepuszczalności podłoża utworów piaszczystych (najprawdopodobniej obecność relikwów gliny zwałowej zlodowacenia Sanu, która odsłania się rozcięciu erozyjnym odpływu wody z torfowiska do

leja krasowego) las jest sadzony na wałkach, co prowadzi do zmiany stosunków wodnych. Zagrożeniem byłoby również przekształcenie terenów wierzchołkowych w łuku przełomu pod zabudowę.

Dla przyrody ożywionej przełomowej doliny zagrożeniem jest zmniejszenie się przepływów w rzece po zaprzestaniu zrzutu wód kopalnianych. Dotyczy to przede wszystkim ograniczenia miejsc lęgowych płazów w rozlewiskach na terasie rzeki. Jest to zagrożenie przejściowe, do momentu wykształcenia się nowych stabilnych warunków hydrologicznych ekosystemów Białej Przemszy i Białej.

Wskazania do MPZP

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium ...) omawiany obszar zakwalifikowany jest do terenów rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyłączonych z zabudowy oraz terenów zalesionych lub zadrzewionych. Ze względu na cel ochrony proponuje się utrzymanie tego kierunku zagospodarowania i nie dopuścić do rozlania się zabudowy przysiółka Kuźniczka Las oraz rozwoju zabudowy w samym Okradzionowie i Kuźniczce poza już istniejącą.

3.3.14. Wydmy w Lasach Błędowskich

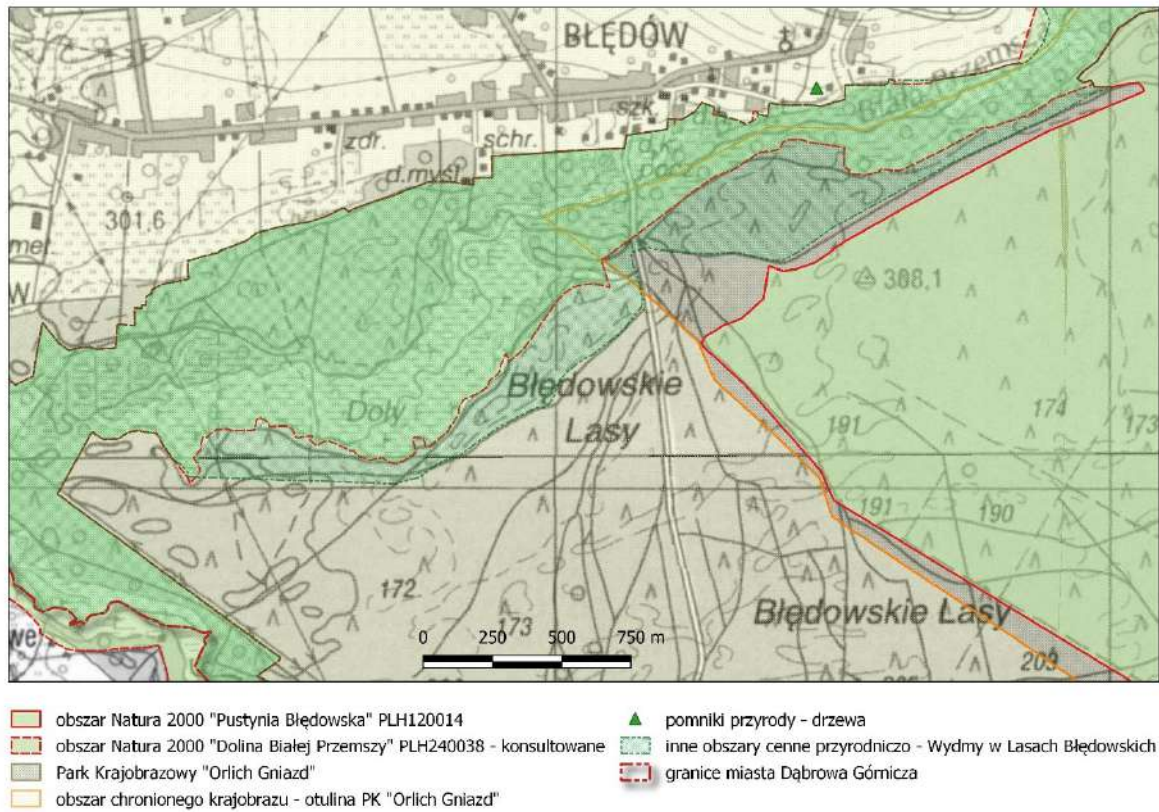
Na południe od fragmentu doliny Białej Przemszy w obszarze Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” PLH240038 ciągnie się pas wysokich wałów wydmych porośniętych borami sosnowymi należącymi do kompleksu Lasów Błędowskich. Od południowego wschodu graniczy z nim inny obszar Natura 2000 – „Pustynia Błędowska” PLH120014. Mają one duże walory przyrodnicze, a nie zostały włączone do żadnego z tych obszarów, a w ostatnich latach stały się obiektem intensywnej wycinki prowadzonej przez Lasy Państwowe.

Ocena aktualnych walorów przyrodniczych

Walory przyrodnicze pasa wydmy w Lasach Błędowskich są zbliżone do tych w uroczysku „Kozłowski Róg” znajdującego się w granicach obszaru Natura 2000 „Pustynia Błędowska”. Występują tu bory zbliżone do subkontynentalnych sosnowych borów świeżych *Peucedano-Pinetum*, miejscami do śródłądowych borów suchych *Cladonio-Pinetum*. W runie borów rośnie pomocnik baldaszkowy *Chimaphila umbellata*, widłak goździsty *Lycopodium clavatum*, występują też liczne gruszyczki – gruszyczka zielonawa *Pyrola chlorantha* i gruszycznik (gruszyczka) jednokwiatowy *Moneses uniflora*. W suchszych miejscach również liczne porosty – chrobotek reniferowy *Cladonia rangiferia* i płucnica islandzka *Cetraria islandica*.

Stwierdzone zagrożenia

Wśród głównych zagrożeń dla siedlisk porastających wydmy w Lasach Błędowskich należy wymienić nadmierną wycinkę drzew, w tym ogołacanie całych powierzchni, obcinanie konarów charakterystycznym pogiętym lub nawet wielopiennym sosnom reliktowym, zmiany składu gatunkowego borów oraz niszczenie stanowisk chronionych gatunków widłakowatych.

Ryc. 25. Położenie i granice cennego przyrodniczo obszaru Wydmy w Lasach Bledowskich.

Wskazania do MPZP

Tereny cennego przyrodniczo obszaru Wydmy w Lasach Bledowskich leżą na obszarze administrowanym przez Lasy Państwowe, więc obowiązują dokumenty planistyczne Planu Urządzenia Lasu.

4. Wskazania do strategii ochrony przyrody na terenie miasta – ranking obszarów chronionych i przyrodniczo cennych

Ranga obszarów chronionych i cennych przyrodniczo na terenie Dąbrowy Górniczej jest zróżnicowana, zarówno pod względem zajmowanej powierzchni, jak i zasobów przyrody ożywionej i nieożywionej. Nie licząc niewielkich pod względem powierzchni i mających raczej znaczenie lokalne prawnie chronionych obiektów, takich jak stanowisko dokumentacyjne „Srocza Góra”, użytek ekologiczny „Źródlika w Zakawiu”, pomnik przyrody „Wywierzyska w Strzemieszycach Wielkich” czy zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Wzgórze Gołonoskie”, formalną ochroną prawną objęto do tej pory duże obszary na wschodnich i zachodnich peryferiach miasta.

Tak się złożyło, że pomimo ponawiania propozycji przy okazji kolejnych waloryzacji przyrodniczych nie objęto ochroną prawną istotnych, ponadregionalnych walorów przyrodniczo-krajobrazowych Wzgórz Trzebieszawickich w północno-wschodniej części Dąbrowy Górniczej. Jest to na tyle ważny element sieci ekologicznej miasta, że powinno się podjąć jak najszybsze kroki w kierunku ustanowienia ochrony prawnej na tym obszarze. Najcenniejszym obiektem jest tu wzgórze Bukowej Góry, której ochronę w formie rezerwatu przyrody postuluje się od kilkadziesiąt lat. W świetle aktualnego rozpoznania jej walorów przyrodniczych i krajobrazowych, wzmocnionych jeszcze w wyniku odkryć archeologicznych walorami kulturowymi ranga tego obiektu jest ponadregionalna. Ponadto cały kompleks wzgórz pokrytych lasami z dużym udziałem buczyn, śladami dawnego górnictwa i bogactwem gatunków roślin naczyniowych zasługuje na objęcie ochroną w formie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego, który jednocześnie pełniłby rolę otuliny dla proponowanego rezerwatu przyrody. Sieć obiektów chronionych w obrębie tego zespołu uzupełniałyby użytki ekologiczne chroniące cenne przyrodniczo tereny nieleśne, murawy kserotermiczne – „Murawa pod Górą Bocianek”, „Murawa z zawilcem wielkokwiatowym” oraz wilgotne łąki „Gródki” i podmokłe tereny śródleśne „Stawki”.

Ranking obszarów chronionych i cennych przyrodniczo w mieście ustalony został na podstawie przeprowadzonej oceny walorów przyrodniczych, uwzględniającej obecność i liczbę gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, obecność siedlisk przyrodniczych wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Siedliskowej, obecność i liczbę gatunków roślin i zwierząt objętych ochroną prawną oraz zagrożonych. Wzięto również pod uwagę szczególną funkcję ekologiczną pełnioną przez siedlisko, m.in. obecność szlaków migracji zwierząt, miejsce rozrodu płazów, gniazdowanie cennych gatunków ptaków. Wśród kryteriów rankingowych brano również pod uwagę trwałość układów biocenotycznych. Utrzymanie walorów na obszarach dawniej użytkowanych, wymagać będzie podtrzymywania takiego, często ekstensywnego użytkowania mimo braku ekonomicznego uzasadnienia. W zestawieniu nie uwzględniono terenów Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” i jego otuliny oraz użytku ekologicznego „Pustynia Błędowska”, którego tylko bardzo niewielki fragment wchodzi na obszar Dąbrowy Górniczej.

Ranking przedstawia się następująco:

I. Obszary o nagromadzonych wartościach przyrodniczych, najwyższej rangi (regionalnej i ponadregionalnej):

- ✓ rezerwat przyrody „Bukowa Góra” – proponowany
- ✓ obszar Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” PLH240037, w tym użytki ekologiczne „Bagno w Antoniowie” (wraz z proponowanym poszerzeniem) i „Młaki nad Pogorią I” oraz wschodnie obrzeżenia zbiornika Kuźnica Warężyńska
- ✓ obszar Natura 2000 „Łąki Dąbrowskie” PLH240041 – wszystkie enklawy

II. Obszary o znacznej powierzchni i nagromadzonych wartościach przyrodniczych wysokiej rangi (ponadlokalnej i regionalnej):

- ✓ obszar chronionego krajobrazu „Pojezierze Dąbrowskie”, w tym przede wszystkim zbiorniki Pogoria I, II i III oraz Kuźnica Warężyńska, użytek ekologiczny Pogoria II
- ✓ obszar Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” PLH240038 – fragment w granicach Dąbrowy Górniczej

III. Obszary o podwyższonych walorach przyrodniczych

- ✓ zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Trzebiesławickie Wzgórza” – proponowany, w tym proponowane użytki ekologiczne „Gródki”, „Stawki”, „Murawa pod Górą Bocianek” i „Murawa z zawilcem wielkokwiatowym” oraz cenne przyrodniczo obszary – Las Recki i Lasy Trzebiesławickie
- ✓ Uroczysko Rudy – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ użytek ekologiczny „Pańska Góra” – proponowany
- ✓ użytek ekologiczny „Torfowiska w Grabocinie” – proponowany
- ✓ użytek ekologiczny „Poldery Rakówki w Przełajce” – proponowany
- ✓ Kamieniołom Gibałki – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ Brzezina na Łosieńskim Zwale – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ Przełom Białej Przemszy w Okradzionowie – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ Uroczysko Wypaleniska – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ Łąki Zagórczańskie – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ Łąki Łęka – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ Obszar Natura 2000 „Pustynia Błędowska” PLH120014 – fragment w granicach Dąbrowy Górniczej, głównie uroczysko „Kości Róg”
- ✓ użytek ekologiczny „Uroczysko Zielona”
- ✓ zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Przełom Trzebyczki” – proponowany
- ✓ użytek ekologiczny „Basiuła” – proponowany
- ✓ użytek ekologiczny „Łąki krwiściągowe” – proponowany

IV. Obszary cenne pod względem przyrodniczym

- ✓ Uroczyska przy Staszicu – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ stanowisko dokumentacyjne „Srocza Góra”

- ✓ Kamieniołom Łady – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ użytek ekologiczny „Świetlista Dąbrowa” – proponowany
- ✓ użytek ekologiczny „Źródlika w Zakawiu”
- ✓ pomnik przyrody „Wywierzysko w Strzemieszycach Wielkich”
- ✓ Wydmy w Lasach Błędowskich – obszar cenny przyrodniczo
- ✓ Las Bienia – obszar cenny przyrodniczo

***V. Obszary o przeciętnych walorach przyrodniczych
(znaczenie lokalne)***

- ✓ zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Wzgórze Gołonoskie”

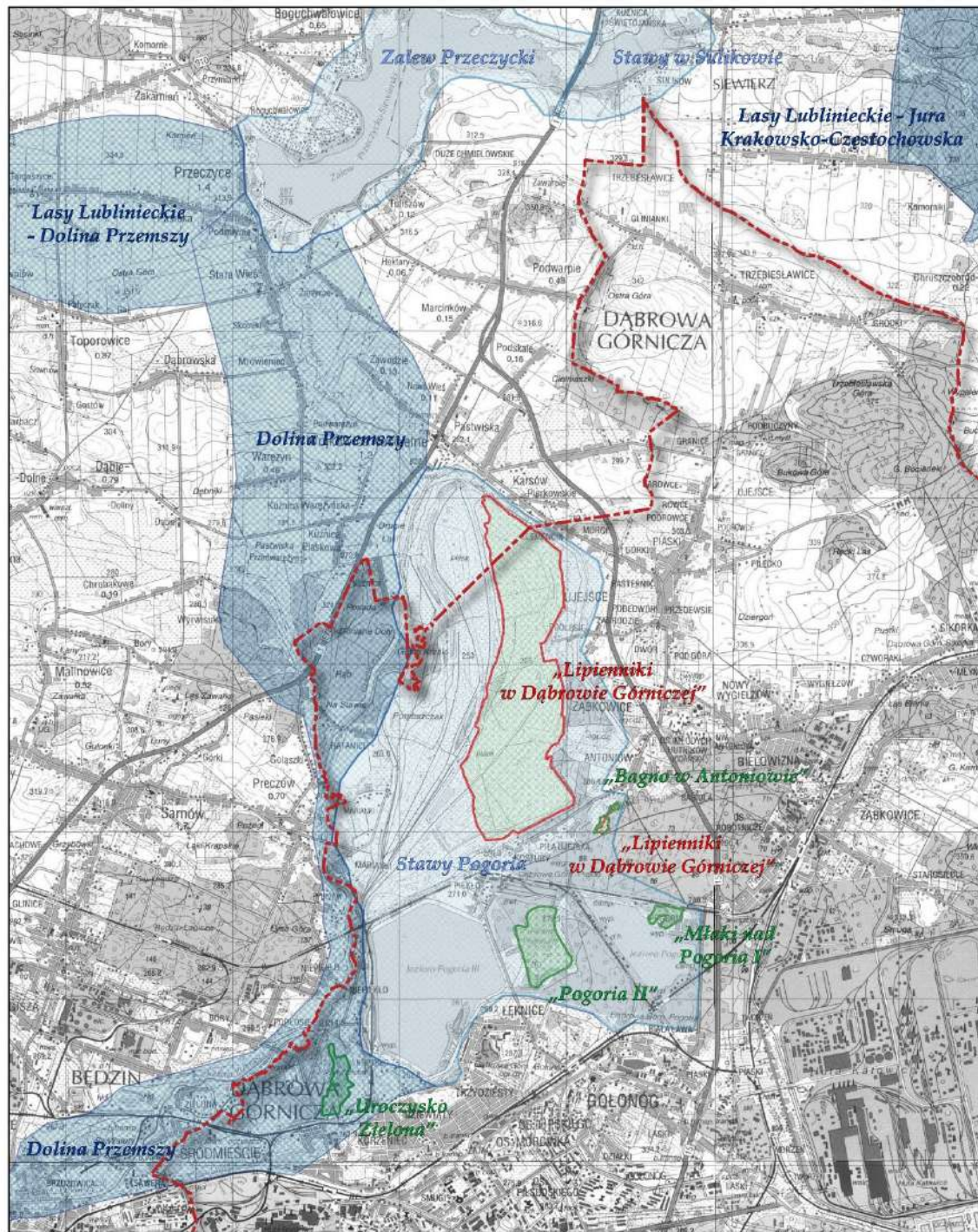
5. Wskazanie istniejących i proponowanych korytarzy ekologicznych – szlaków migracyjnych zwierząt

Obejmowanie ochroną kolejnych obszarów w granicach miasta odpowiada regionalnej koncepcji tzw. „ofensywnej ochrony przyrody”, której zadaniem jest tworzenie spójnego ekologicznego systemu obszarów chronionych, pomyślanego jako sieć przyrodniczo aktywnych, funkcjonalnych powiązań zapobiegających rozdrabnianiu i „wyspowieniu” ekosystemów przyrodniczo cennych. Poprzez zabezpieczenie rozległych przyrodniczo aktywnych terenów zielonych w tkance miejskiej, ta sieć ma również sprzyjać lepszemu życiu samych mieszkańców miasta. Z uwagi na położenie miasta w międzyrzeczu Białej i Czarnej Przemszy, w którym to obszarze zlokalizowane jest silnie zurbanizowane i uprzemysłowione centrum, system obszarów chronionych i zachowanych terenów przyrodniczo cennych w dobrej kondycji i z perspektywą ich utrzymania w przyszłości, daje możliwość lepszego funkcjonowania organizmu miejskiego.

Sieć ekologiczna miasta Dąbrowa Górnicza wpisuje się w regionalną sieć obszarów chronionych województwa śląskiego. W północno-zachodniej części miasta przebiegają istotne regionalne korytarze ekologiczne, których osią jest dolina Czarnej Przemszy położona na pograniczu Dąbrowy Górniczej z Wojkowicami Kościelnymi i Będzinem. Jedną z najważniejszych funkcji jaką pełni dolina Czarnej Przemszy wraz z sąsiadującymi z nią dużymi zbiornikami – Kuźnica Warężyńska i zespół Pogorii (I, II, III) jest regionalny, dla niektórych gatunków ponadregionalny szlak migracyjny w trakcie przelotów wiosennych i jesiennych (ryc. 26). Jednocześnie wymienione zbiorniki, podobnie jak leżący na północ zbiornik Przeczyce stanowi istotny obszar przystankowy w czasie migracji, a dla niektórych gatunków (np. ptaki grążące – łyski, czernice, głowienki) również przystanku na okres zimowania. Doliną przebiega regionalny korytarz spójności obszarów chronionych o nazwie Przemsza, a jednocześnie stanowi ona ważny szlak migracyjny dla ryb (ichtiologiczny) i nietoperzy (ryc. 27).

Ważnym korytarzem ekologicznym o skali regionalnej jest dolina Białej Przemszy we wschodniej części miasta. Jest to głównie ważny szlak migracyjny dla ryb i nietoperzy, niemniej stanowi ona również istotny ponadlokalny obszar węzłowy i korytarz ekologiczny dla dużych ssaków kopytnych – jeleni i łośi. Nie jest on uwidoczniiony w opracowaniach regionalnych przygotowanych przez Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska w Katowicach. Rozległe tereny podmokłe w dolinie Białej Przemszy i jej dopływach wraz z mozaiką wilgotnych łąk i lasów między Tucznąwą a Błędowem stanowią ważny łącznik pomiędzy wyznaczonymi regionalnymi i ponadregionalnymi korytarzami migracyjnymi dla dużych ssaków kopytnych oraz ssaków drapieżnych.

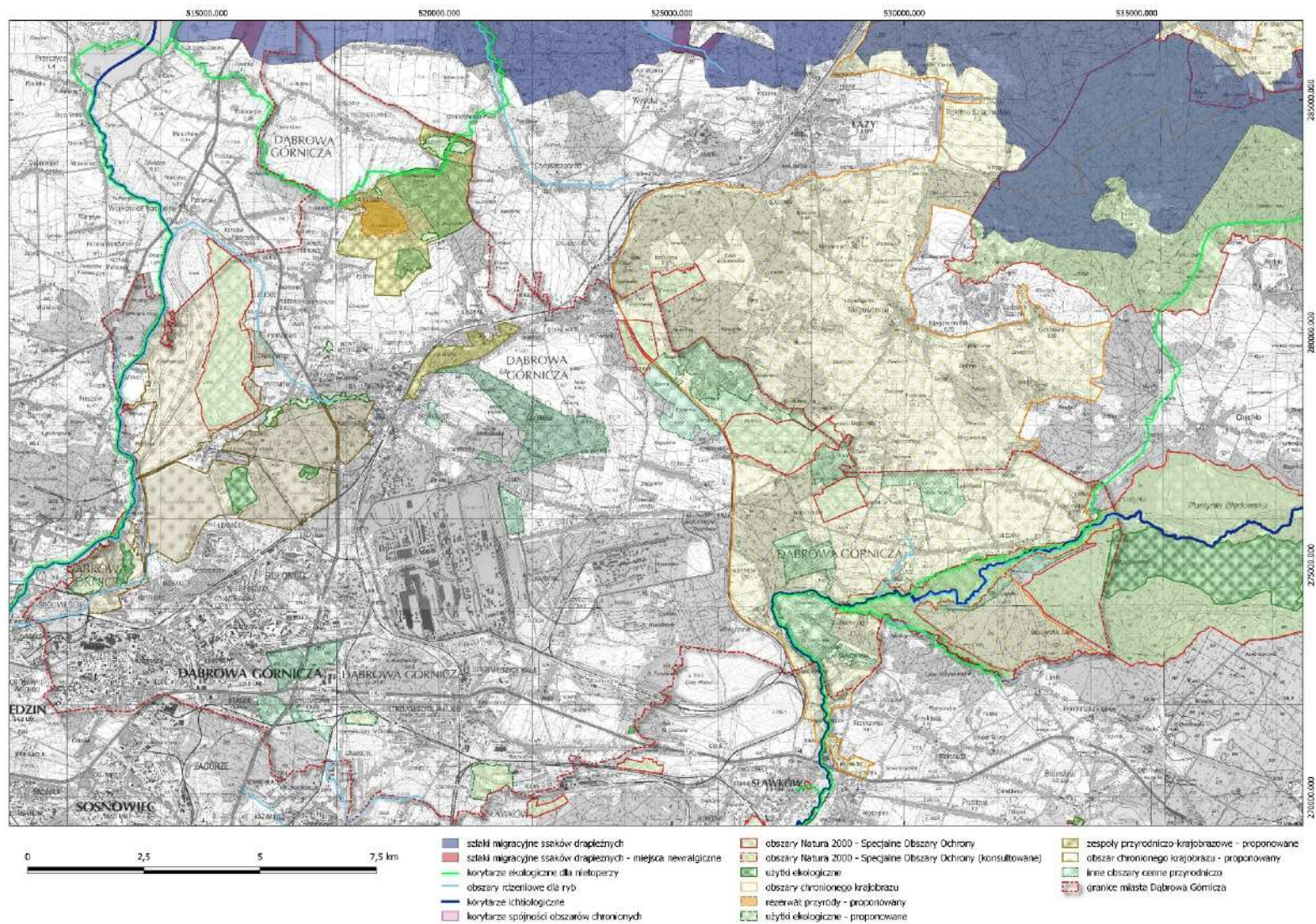
O północny kraniec miasta Dąbrowa Górnicza zahacza ponadregionalny szlak migracyjny ssaków drapieżnych, m.in. wilków. Obejmuje on otwarte tereny na północ od Trzebiesławic, należy jednak przyjąć, że szlak ten obejmuje dużo szerszy pas i przebiega wzdłuż całej północnej granicy miasta. Ślady migrujących wilków, a jednorazowo również samotnego osobnika widziano przy granicy miasta w Gródkach i Stawkach w trakcie prowadzenia prac inwentaryzacyjnych na potrzeby niniejszej waloryzacji.

Korytarze ekologiczne:

- szlaki migracyjne ptaków
- obszary przystankowe ptaków
- obszary Natura 2000 - Specjalne Obszary Ochrony
- użytki ekologiczne
- granice miasta Dąbrowa Górnicza

Ryc. 26. Regionalne szlaki migracyjne oraz obszary przystankowe ptaków na terenie miasta Dąbrowa Górnicza (na podstawie danych Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska zamieszczonych na stronie <http://przyroda.katowice.pl/pl/ochrona-przyrody/korytarze-ekologiczne>).

Ryc. 27. Położenie Dąbrowy Górniczej na tle regionalnych korytarzy ekologicznych (na podstawie danych Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska zamieszczonych na stronie <http://przyroda.katowice.pl/pl/ochrona-przyrody/korytarze-ekologiczne>).

Wydzielane w dotychczasowych waloryzacjach Dąbrowy Górniczej kompleksy terenów cennych przyrodniczo, jak również obszary o funkcjach ekologicznych i rekreacyjnych w opracowaniu „*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbrowa Górnicza*” (II edycja z 2008 r., ze zmianami w 2017 r.) rozmieszczone są na zewnątrz struktury miejskiej, w strefach peryferyjnych, na pograniczu z innymi jednostkami administracyjnymi (ryc. 27). Brak jest na terenie miasta ciągów ekologicznych łączących te strefy i jednocześnie wzbogacających środowisko terenów zurbanizowanych i przemysłowych. Dlatego tak ważne jest zachowanie choćby niewielkich fragmentów przyrodniczo cennych terenów wewnątrz tego wielkomiejskiego i przemysłowego środka miasta. Temu, m.in. służy propozycja nowych, nawet niewielkich obszarów o dużych lub przynajmniej podwyższonych walorach przyrodniczych na terenie takich dzielnic jak Strzemieszyce, Łosień czy Ząbkowice w ramach niniejszej waloryzacji przyrodniczej.

Wyjątkową rolę w tym względzie spełnia dolina Trzebyczki, łącząca wschodnie kompleksy terenów przyrodniczo cennych w granicach obszaru chronionego krajobrazu będącego otuliną PK „Orlich Gniazd” z rejonem proponowanego obszaru chronionego krajobrazu „Pojezierze Dąbrowskie”, położonym w zachodniej części miasta. Z uwagi na położenie na terenie Dąbrowy Górniczej zarówno strefy źródłkowej tej rzeki, jak i całego biegu aż do strefy ujściowej do Czarnej Przemszy w rejonie zbiornika Kuźnica Wareżyńska, Trzebyczka stanowi ważny, lokalny korytarz ekologiczny w mieście. W dolinie rzeki zlokalizowane są liczne cenne tereny o zachowanych znacznych wartościach przyrodniczych. Reprezentowane są tu siedliska o charakterze źródłkowym, torfowiskowym lub łąkowym. W niniejszej waloryzacji zostały zweryfikowane i uszczegółowione propozycje dotyczące systemu obszarów chronionych i cennych przyrodniczo położonych w obrębie doliny Trzebyczki. Zostały one uaktualnione w stosunku do zapisów w waloryzacji przyrodniczej opracowanej w latach 2007-2008. Pomimo zmian w infrastrukturze miasta, przede wszystkim pomimo utworzenia obszaru Podstrefy Sosnowiecko-Dąbrowskiej w Tucznowie należącej do Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, a w 2021 r. rozbudowy węzła komunikacyjnego drogi S1 w Ząbkowicach, w dolinie Trzebyczki jest nadal zachowany potencjał lokalnego korytarza ekologicznego. W ciągu tej doliny proponuje się utworzenie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Przełom Trzebyczki”, obejmującego strefę zanikania w podłożu okresowych przepływów rzeki w górnym odcinku oraz rozległą i ważną dla miasta strefę wydajnych źródeł, użytku ekologicznego „Basiuła” wzdłuż osiedla Bielowizna w Ząbkowicach oraz poszerzenie istniejącego użytku ekologicznego „Bagno w Antoniowie”. W środkowej, najbardziej zurbanizowanej części doliny, gdzie Trzebyczka ujęta jest w sztuczne koryto a jej otoczenie jest silnie zagospodarowane, utraciła ona walory przyrodnicze. Jest to obszar newralgiczny proponowanego do zachowania korytarza ekologicznego. Przepływ wody oraz istniejąca ciągłość koryta rzecznoego zapewnia tu jednak migrację mniejszym ssakom, rybam i płazom. W związku z brakiem przepływów wody w dolinie na terenie Tucznowy, łączność z terenami wilgotnych łąk i lasów w otulinie PK „Orlich Gniazd” proponowany korytarz ekologiczny może uzyskać poprzez zachowany jeszcze ciąg Lasu Bienia, choć został on przecięty drogą dojazdową do SSE w Tucznowie.

6. Ocena wpływu zmian klimatu na obszary chronione i cenne przyrodniczo

Obserwowane i przewidywane zmiany klimatu w bezpośredni sposób oddziałują na różnorodność biologiczną, a w sposób pośredni na funkcjonowanie i możliwość zachowania walorów przyrodniczych na obszarach chronionych i cennych przyrodniczo. W związku ze zmianami klimatu obserwuje się zmianę struktury opadów w okresie wegetacyjnym. Coraz częstsze są susze letnie i wiosenne, a jednocześnie wzrasta częstotliwość opadów nawalnych, w tym z gradem. Z racji zwiększonej częstotliwości występowania tych zjawisk o charakterze ekstremalnym należy się liczyć, że na terenie miasta Dąbrowa Górnicza będą się pojawiać sytuacje kryzysowe - powodzie, długotrwałe susze, połączone z ekstremalnie wysokimi temperaturami powietrza, osunięciami ziemi oraz erozją wodną, zarówno w korytach cieków, jak i na stokach wzgórz.

W efekcie obserwowanych zmian klimatycznych prawdopodobnym jest coraz częstsze występowanie długotrwałych okresów bezdeszczowych, które mogą przyczyniać się do obniżenia poziomu wód na stanowiskach cennych gatunków roślin i siedlisk przyrodniczych, a nawet doprowadzić (w długiej perspektywie czasowej) do ich zaniku. Szczególnie narażone są na te oddziaływania siedliska zależne od wody – torfowiska, zmiennowilgotne łąki, lasy łąkowe i wilgotniejsze siedliska w grądach, brzegi zbiorników wodnych. W mniejszym stopniu takie warunki będą odczuwane w buczynach i suchszych siedliskach w grądach. Nie mają one większego znaczenia dla ciepłolubnych muraw. Coraz częściej występujące długotrwałe okresy susz mogą sprzyjać przesychnianiu siedliska i wkraczaniu gatunków niepożądanych, w tym niektórych gatunków inwazyjnych. Te generalne, przewidywane reakcje ekosystemów na zmiany klimatu odnoszą się do konkretnych istniejących obszarów chronionych i przyrodniczo cennych miasteczka, zarówno w kontekście możliwości zachowania ich walorów, jak i udziału terenów aktywnych przyrodniczo w adaptacji miasta do zmian.

W zachodniej części Dąbrowy Górniczej, w strefie pozyskiwania ogromnych ilości piasku w celu wypełniania podziemnych pustek po wydobyciu węgla kamiennego powstały wielkoobszarowe wyrobiskowa. Po zakończeniu eksploatacji piasku zagłębienia te wypełniały się czystą wodą pochodząca z przeciętych poziomów wodonośnych. Pierwszy zbiornik wodny powstał w górnym biegu rzeki Pogorii już latach 40. XX wieku (Pogoria I). W odkształconym przez przemysł Zagłębiu, gdzie rzeki zamieniono na kanały ściekowe okazał on się znaczącą atrakcją dla rekreacji. Okoliczne zakłady przemysłowe i kopalnie organizowały tu własne ośrodki wypoczynkowe, a miasto zorganizowało kąpielisko. Zapotrzebowanie na piasek podsadzkowy sprawiło, że w sąsiedztwie powstały trzy następne zbiorniki, które udało się ustrzec przed zasypaniem odpadami poeksploatacyjnymi górnictwa węglowego. Regenerująca się na tych terenach poeksploatacyjnych, należących do Dąbrowy Górniczej, przyroda okazała się na tyle cenna, że została objęta ochroną jako obszar Natura 2000 „Lipienniki w Dąbrowie Górniczej” i stała się elementem dziedzictwa przyrodniczego Europy. W świetle zmian klimatycznych i zapotrzebowania na przestrzeń z wodą w krajobrazie, ten pierwotnie drastycznie odkształcony przez eksploatację teren, dzięki zrozumieniu jego potencjału rekreacyjnego, stał się istotną atrakcją nie tylko dla mieszkańców miasta, ale i dla całej aglomeracji.

Dostępność czystej wody na całym obszarze „Pojezierza Dąbrowskiego” sprzyja formowaniu się tu ekosystemów z podwyższoną zawartością wilgoci w powietrzu, co przy wzroście średniej temperatury powietrza może stanowić poszukiwany komfort. W najbliższych latach, podobnie jak na

Pogorii I – najstarszego zbiornika pojezierza, w przybrzeżnej strefie pozostałych zbiorników formować się będą drzewostany przypominające wilgotne bory, łągi i grądy. W dalszej przyszłości należy się spodziewać, że spontanicznie wykształcą się tu ekosystemy przypominające te, które dziś obserwujemy w Parku Zielona.

W związku z prognozami dotyczącymi zwiększenia częstotliwości zjawisk ekstremalnych, w tym nawałnych opadów deszczu, taki zainwestowany jedynie w kierunku rekreacyjnym zespół przyrodniczo cennych zbiorników wodnych wraz otaczającymi je terenami spągu dawnych wyrobisk piasku, może stanowić polder pozwalający na krótkotrwałe gromadzenie wód opadowych ze zlewni Trzebyczki, Pogorii, a częściowo również Czarnej Przemszy.

W związku z dostarczaniem do zbiorników Pogoria (I-III) biogenów pojawiających się w nadmiarze w efekcie nieuregulowanej gospodarki ściekowej w ich otoczeniu, prowadzonym przez koła wędkarskie zarybianiem nieodpowiednimi gatunkami i w nadmiernej liczebności ryb, jak również na skutek bytowania tu dużych stad ptaków lęgowych i w czasie migracji, zmieniać się będzie ekosystem tych akwenów wodnych. Przy pojawiających się coraz częściej okresach z dniami upalnymi może dochodzić do eutrofizacji, zakwitów glonów, a w konsekwencji do powstawania warunków beztlenowych w głębszych częściach zbiorników. Jest to już obserwowane na Pogorii III, gdzie z powodu zakwitu sinic okresowo zamykana jest plaża, a w świetle badań hydrobiologicznych (Woźnica i in. 2019) występują strefy zamierania roślinności zanurzonej, która jest istotna dla regulowania warunków tlenowych w zbiorniku.

Dolina Białej i Białej Przemszy wchodzące w skład obszaru Natura 2000 „Dolina Białej Przemszy” obejmuje ekosystemy formujące się pod wpływem oddziaływania wód płynących, przy czym w związku z planowanym na koniec 2021 r. zaprzestaniem zrzutu wód z kopalni „Olkusz-Pomorzany”, przewidywać należy znaczny spadek przepływu wód w korycie Białej, a w efekcie również Białej Przemszy poniżej jej ujścia. Prognozy dotyczące czasu trwania zmniejszonego przepływu są niepewne i mają związek z czasem odbudowy naturalnych poziomów wodonośnych w leju depresji powstałym w wyniku drenażu górniczego. Generalnie jednak, w związku ze zmianami klimatu, należy przewidywać zmniejszenie przepływu o dodatkową ilość opadów odparowanych i wytranspirowanych z powierzchni zlewni obu cieków. Należy się też spodziewać niewielkiego wzrostu temperatury niesionych wód. Może to mieć wpływ na zawartość rozpuszczonego tlenu i w konsekwencji na ograniczenie zasięgu niektórych cennych gatunków ryb i minoga strumieniowego. W tym aspekcie należy zadbać o jak najlepszy stan zachowania wszystkich obszarów źródliskowych w mieście. Chłodne, dobrze natlenione wody źródeł są istotnym elementem łagodzenia stresu termicznego w ekosystemach rzecznych, a jednocześnie są one rezerwuarem wody w okresach suszy hydrologicznych.

W kontekście zmian klimatu i prognozowanego zwiększenia się częstotliwości ekstremalnych zjawisk pogodowych, w tym opadów nawałnych ważne jest zachowanie w dobrym stanie ekologicznym i w pełni przepustową dolinę Trzebyczki, która stanowi swego rodzaju oś hydrologiczną w mocno zainwestowanym obszarze miasta. Nie należy dopuścić do jej zasypywania czy zablokowania w suchym, górnym odcinku na terenie Tucznawy i Sikorki. Ważną rolę retencyjną na terenie miasta spełniają zachowane liczne tereny podmokłe, wilgotne łąki i przede wszystkim liczne torfowiska. Utrzymanie tych ekosystemów w dobrym stanie pozwoli zachować cenne gatunki roślin i zwierząt, ale również chronić duże połacie miasta przed powodzią.

Zmiany w uwilgotnieniu łąk trzęślicowych, torfowisk przejściowych, w mniejszym stopniu torfowisk alkalicznych, które są zasilane wodami wysięków i młak, będą poddawane presji szybszej sukcesji wtórnej oraz wkraczania trzciny pospolitej. Oprócz zmian klimatu siedliska łąkowe są jednak

bardzo zależne od ekstensywnego użytkowania, którego brak w większym stopniu przyczynia się do ich degradacji.

Biorąc pod uwagę prognozy dotyczące ocieplenia klimatu formujące się zespoły ekosystemów w kompleksie Lasów Trzebiesławickich, a szczególnie Bukowej Góry, z uwagi na korzystny chłodniejszy, w stosunku do terenów otwartych, mikroklimat stanowią niezwykle atrakcyjny, w gorących okresach, element sieci rekreacyjnej miasta. Obok ocienienia fotosyntetyzujące i transpirujące listowie tych lasów zapewnia, szczególnie poszukiwane w tym okresie, nieco wilgotniejsze, wzbogacone w tlen powietrze. Występujące tu rozległe płaty ciepłolubnej buczyny storczykowej wskazują na dostosowanie tych buczyn do funkcjonowania przy słabszym uwilgotnieniu skały macierzystej i formujących się tu gleb o charakterze rędzin.

Z uwagi na przewidywany wzrost częstotliwości i nasilenia ekstremalnych zjawisk pogodowych i znaczący udział w wyjątkowo okazałych drzew osiągniętych wiek naturalnego zamierania, istnieje konieczność wprowadzenia zakazu przebywania na tym terenie w czasie burz i silnych wiatrów. Dotyczy to szczególnie aspektu udostępnienia obszaru Góry Bukowej, proponowanej do ochrony w formie rezerwatu przyrody, dla zwiedzających. Duża liczba drzew objętych ochroną jako pomniki przyrody, zwłaszcza tych na terenach zurbanizowanych (Gólonóg i centrum miasta) wymagać będzie w tym aspekcie szczególnej uwagi i podejmowania prac pielęgnacyjnych.

7. Spis wykorzystanej literatury

- Amirowicz A., Grabowska J., Kotusz J., Kruk A., Penczak T. 2013. Czerwona lista ryb i minogów województwa śląskiego. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Raporty Opinie 6(5): 5-32.
- Bartosz R., Bukowska M., Chylarecki P., Ognatowicz A., Puzio A., Wilińska A. 2012. Ocena wpływu zmian klimatu na różnorodność biologiczną oraz wynikające z niej wytyczne dla działań administracji ochrony przyrody do roku 2030. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Blaski M., Herczek A., Kimsa T., Wojciechowski W. 1993. Walory przyrodnicze projektowanego użytku ekologicznego „Buczyny” k. Dąbrowy Górniczej. Kształtowanie środowiska geograficznego i ochrona przyrody obszarów uprzemysłowionych i zurbanizowanych, WNoZ, WBiOŚ, UŚ, Katowice, 10: 4-14.
- Błońska A. 2012. Nowe dane o rozmieszczeniu tajemnicy jednostronnej *Goodyera repens* na Wyżynie Śląskiej. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 68(1): 52-54.
- Bula R., Nowak T. 2000. Kosaciec syberyjski (*Iris sibirica* L.) w zbiorowiskach Łąkowych na Wyżynie Śląskiej. *Natura Silesiae Superioris*, 4: 45-56.
- Celiński F., Czyłok A., i in. 1994. Ogólna waloryzacja przyrodnicza Dąbrowy Górniczej. [Archiwum Wydziału Ochrony Środowiska, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej], Dąbrowa Górnicza.
- Celiński F., Czyłok A., Kubajak A. 1996. Przewodnik przyrodniczy po Dąbrowie Górniczej. Wyd. Planta.
- Cempulik P., Betleja J., Holeksa K. 1994. Waloryzacja Przyrodnicza miasta Dąbrowa Górnicza. Na zlecenie Urzędu Miejskiego w Dąbrowie Górniczej. [Archiwum Wydziału Ochrony Środowiska, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej], Dąbrowa Górnicza.
- Chybiorz R., Tyc A. 2012. Raport o przyrodzie nieożywionej województwa śląskiego. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Raporty Opinie 6(1): 1-57.
- Chybiorz R., Tyc A. 2016a. Ogólna charakterystyka geograficzna. [w:] Rybak A., Wójcik A.J., Woźniczka Z. (red.), Dąbrowa Górnicza – Monografia. T. 1. Środowisko przyrodniczo-geograficzne. Muzeum Miejskie „SztYGarka”, Dąbrowa Górnicza.
- Chybiorz R., Tyc A. 2016b. Ukształtowanie powierzchni terenu. [w:] Rybak A., Wójcik A.J., Woźniczka Z. (red.), Dąbrowa Górnicza – Monografia. T. 1. Środowisko przyrodniczo-geograficzne. Muzeum Miejskie „SztYGarka”, Dąbrowa Górnicza.
- Chybiorz R., Tyc A. 2016c. Ochrona wartości przyrody – przyroda nieożywiona. [w:] Rybak A., Wójcik A.J., Woźniczka Z. (red.), Dąbrowa Górnicza – Monografia. T. 1. Środowisko przyrodniczo-geograficzne. Muzeum Miejskie „SztYGarka”, Dąbrowa Górnicza.
- Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., Chodkiewicz T. (red.) 2015. Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny. Wydanie drugie uzupełnione. GIOŚ, Warszawa.

- Ciepiął R., Jędrzejko K. 1977. Nowe stanowiska pełnika europejskiego *Trolius europeus* i kosańca syberyjskiego *Iris sibirica* na Wyżynie Śląskiej. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 33, 2.
- Czyłok A. 2016. Stan i przeobrażenia środowiska biotycznego. [w:] Rybak A., Wójcik A.J., Woźniczka Z. (red.), *Dąbrowa Górnicza – Monografia. T. 1. Środowisko przyrodniczo-geograficzne. Muzeum Miejskie „Sztynarka”, Dąbrowa Górnicza.*
- Czyłok A. 2016. Ochrona wartości przyrody – przyroda ożywiona. [w:] Rybak A., Wójcik A.J., Woźniczka Z. (red.), *Dąbrowa Górnicza – Monografia. T. 1. Środowisko przyrodniczo-geograficzne. Muzeum Miejskie „Sztynarka”, Dąbrowa Górnicza.*
- Czyłok A., Szymczyk A., Stanek J. 1998. Szczegółowa waloryzacja przyrodnicza i wskazania ochronne dla obszaru źródłiskowego w rejonie Zakawia. [Archiwum Wydziału Ochrony Środowiska, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej], Dąbrowa Górnicza.
- Czyłok A., Baryła J. 2003a. Notatki florystyczne i ekologiczne z okolic Dąbrowy Górniczej i Sławkowa (Wyżyna Śląska). *Natura Silesiae Superioris* 7: 11–17.
- Czyłok A., Baryła J. 2003b. Wczesne stadia sukcesji roślinnej w wyrobisku po eksploatacji piasku w Kuźnicy Warężyńskiej. *Przyroda Górnego Śląska*, 31: 11-12.
- Czyłok A., Tyc A., Kulpiński K. 2006. Szczegółowa waloryzacja przyrodnicza obszaru Parku Zielona w Dąbrowie Górniczej. [Archiwum Wydziału Ochrony Środowiska, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej], Dąbrowa Górnicza.
- Czyłok A., Tyc A., Tyc A., Kulpiński K. 2007a. Ogólna waloryzacja przyrodnicza Dąbrowy Górniczej (Aktualizacja ogólnej waloryzacji przyrodniczej Dąbrowy Górniczej, wykonanej w 1994 roku zgodnie z umową nr NB-8/UM/94 z dnia 18 maja 1994 roku) – etap I. [Archiwum Wydziału Ochrony Środowiska, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej], Dąbrowa Górnicza.
- Czyłok A., Tyc A., Tyc A., Kulpiński K., Kmieciak P. 2007b. Szczegółowa waloryzacja przyrodnicza obszarów o wysokiej wartości przyrodniczej, położonych nad zbiornikiem Kuźnica Warężyńska (w granicach administracyjnych Dąbrowy Górniczej) [Archiwum Wydziału Ochrony Środowiska, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej], Dąbrowa Górnicza.
- Czyłok A., Tyc A., Tyc A., Kulpiński K. 2008. Ogólna waloryzacja przyrodnicza Dąbrowy Górniczej (Aktualizacja ogólnej waloryzacji przyrodniczej Dąbrowy Górniczej, wykonanej w 1994 roku zgodnie z umową nr NB-8/UM/94 z dnia 18 maja 1994 roku) – etap II. [Archiwum Wydziału Ochrony Środowiska, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej], Dąbrowa Górnicza.
- Czyłok A., Tyc A. 2009. Koncepcja sieci ekologicznej miasta Dąbrowa Górnicza. Kształtowanie środowiska geograficznego i ochrona przyrody na obszarach uprzemysłowionych i zurbanizowanych, *WBiOŚ, WNoZ UŚ*, nr 40, Katowice-Sosnowiec.
- Czyłok A., Tyc A., Kubajak A. 2009. Przewodnik przyrodniczy po Dąbrowie Górniczej. Wyd. Kubajak, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (wraz z załącznikami)
- Głowaciński Z. (red.) 2002. Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Przyrody PAN, Kraków

- Głowaciński Z., (red.) 2001. Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa
- Głowaciński Z., Nowacki J. (red.) 2004. Polska Czerwona Księga Zwierząt. Bezkręgowce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków.
- Głowaciński Z., Rafiński J. (red.), 2003. Atlas płazów i gadów Polski – status-rozmqieszczenie-ochrona. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Głowaciński Z., Sura P. (red.) 2018. Atlas płazów i gadów Polski. PWN, Warszawa.
- Kaźmierczakowa R., Bloch-Orłowska J., Celka Z., Cwener A., Dajdok Z., Michalska-Hajduk D., Pawlikowski P., Szcześniak E., Ziarnik K. 2016. Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych. Polish red list of pteridophytes and flowering plants. Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- Kmieciak P. 2009: Przyroda Zbiornika Kuźnica Warężyńska. Cz. 1. Ptaki lęgowe. Przyroda Górnego Śląska, nr 55.
- Kmieciak P. 2009: Przyroda Zbiornika Kuźnica Warężyńska. Cz. 2. Ptaki przelotne i zimujące. Przyroda Górnego Śląska, nr 56.
- Kmieciak P., Gwózdź R., Krajewski Ł., Kurlej D. 2010. Zbiornik Kuźnica Warężyńska. W: Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. (red.) Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki.
- Kmieciak P., Gwózdź R., Beuch S. 2014. Ptaki Zbiornika Kuźnica Warężyńska. Ptaki Śląska, 21: 69-85.
- Krajewski Ł. 2009. Przyroda zbiornika Kuźnica Warężyńska. Cz. 3. Flora. Przyroda Górnego Śląska, nr 57.
- Krajewski Ł. 2011. Przyroda piaskowni Kuźnica Warężyńska w Dąbrowie Górniczej. Cz. 5. Ramienice i ich zbiorowiska. Przyroda Górnego Śląska, nr 65.
- Krajewski Ł. 2011. Zespół *Cladietum marisci* w piaskowni w Dąbrowie Górniczej na tle rozmieszczenia kłoci wiechowatej *Cladium mariscus* w Polsce. Chrońmy Przyrodę Ojczystą, 67(3): 276-283.
- Krajewski Ł. 2012. Ramienice (Characeae) Zagłębia Dąbrowskiego (S Polska). Natura Silesiae Superioris 13: 13-49.
- Kuc M. 1956. Mchy Wyżyny Śląskiej. Acta Soc. Bot. Pol. 25 (4): 629–673.
- Kuc M. 1959. Projekt rezerwatów dla ochrony mchów we wschodniej części Wyżyny Śląskiej. Ochr. Przyr. 26: 394–418.
- Kuczyński L., Chylarecki P. 2012. Atlas rozmieszczenia pospolitych ptaków lęgowych Polski. Rozmieszczenie, wybiórczość siedliskowa, trendy. Biblioteka Monitoringu Środowiska, GIOŚ, Warszawa.
- Kucharzyk J., Krajewski Ł., Kozub Ł., Pawlikowski P., 2017-2018, Rozpoznanie przyrodnicze w obszarze Lipienniki w Dąbrowie Górniczej PLH240037, Warszawa – Dąbrowa Górnicza.
- Kupka R. 1997. Ekologiczny system obszarów chronionych i tereny o szczególnych wartościach przyrodniczych. Informacja ogólna. Kształtowanie środowiska geograficznego i ochrona przyrody na obszarach uprzemysłowionych i zurbanizowanych. WNoZ, WBiOŚ, UŚ, Katowice, 24: 5-11.

- Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.). 2012. Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część III. GIOŚ, Warszawa.
- Malewski K. 2005. Roślinność wodna i bagienna dolin rzecznych zlewni Białej Przemszy. Materiały i opracowania, Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, t. 8.
- Matuszkiewicz W. 2001. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mirek Z., Piękoś-Mirek H., Zając A. & Zając M. 2002. Flowering plants and pteridophytes of Poland – a checklist. W: Z. Mirek (red.), Biodiversity of Poland 1. Inst. Botaniki im. W. Szafera, PAN, Kraków.
- Miszta A. 2012. Czerwona lista ważek województwa śląskiego – stan na rok 2010. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Raporty Opinie 6(4): 5-36.
- Mróz W. (red.) 2010. Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część I. GIOŚ, Warszawa.
- Mróz W. (red.) 2012. Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część II. GIOŚ, Warszawa.
- Mróz W. (red.) 2012. Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część III. GIOŚ, Warszawa.
- Mróz W. (red.) 2015. Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część IV. GIOŚ, Warszawa.
- Nowak T. 1998. Chronione i zagrożone regionalnie gatunki roślin naczyniowych we wschodniej części Garbu Tamogorskiego (Wyżyna Śląska). *Natura Silesiae Superioris*, 2: 5-10.
- Nowak T. 2000. Charakterystyka geobotaniczna wschodniej części Garbu Tarnogórskiego. Cz. 1. Historia badań, charakterystyka terenu oraz statystyka flory roślin naczyniowych na tle flor sąsiadujących mezoregionów Wyżyny Śląskiej. *Natura Silesiae Superioris*, 4: 31-44.
- Nowak T., Waluda J. 2000. New locality of *Dictamnus albus* (*Rutaceae*) in Poland. *Fragmenta Floristica et Geobotanica*, 45, 1-2: 524-526.
- Ochyra R., Żarnowiec J., Bednarek-Ochyra H. 2003. Census catalogue of Polish mosses. W: Z. Mirek (red.), Biodiversity of Poland 3. ss. 372. Inst. Botaniki im. W. Szafera, PAN, Kraków.
- Parusel J. (red.) 2020. Przyroda żywa województwa śląskiego. Stan poznania, ochrony i zagrożenia. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Katowice.
- Parusel J. B., Betleja J., Profus P., Skowrońska-Ochmann K. 2013. Czerwona lista ptaków województwa śląskiego. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Raporty Opinie 6(5): 63-146.
- Parusel J. B., Cabała S., Hereźniak J., Wika S. (red.) 2012. Czerwona lista zbiorowisk roślinnych województwa śląskiego. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Raporty Opinie 6(3): 7-59.
- Parusel J. B., Urbisz A. (red.) 2012. Czerwona lista roślin naczyniowych województwa śląskiego. [W:] Raporty i Opinie. Strategia ochrony przyrody województwa śląskiego do roku 2030. Raport o stanie przyrody województwa śląskiego. 2. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Raporty Opinie 6(2): 105-177.

- Piłacińska B., Sachanowicz K., Nowak S., Mysłajek R.W. 2013. Czerwona lista ssaków województwa śląskiego. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Raporty Opinie 6(4): 147-184.
- Plan Urządzenia Lasu na okres gospodarczy od 1 stycznia 2019 r. do 31 grudnia 2028 r. Program Ochrony Przyrody. Nadleśnictwo Siewierz, obręb: Siewierz, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Katowicach, Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej w Krakowie, 2018.
- Profus P., Świerad J. 2013. Czerwona lista płazów i gadów województwa śląskiego. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Raporty Opinie 6(5): 32-62.
- Racki G., Bardziński W., Lewandowski J. 2006. Opracowanie geologiczne stanowiska dokumentacyjnego – odsłonięcie triasowej formacji geologicznej o długości 300 m występującej w zachodniej części Sroczej Góry w Dąbrowie Górniczej. [Archiwum Wydziału Ochrony Środowiska, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej], Dąbrowa Górnicza.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie ochrony gatunkowej roślin z dnia 9 października 2014 r. (Dz.U. z 2014, poz. 1409).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt, z dnia 16 grudnia 2016 r. (Dz.U. 2016 poz. 2183).
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000 (Dz.U. nr 77 z 2010, poz. 510).
- Rutkowska M., Babczyńska-Sendek B. 2012. Aktualny stan populacji wilczomlecza pstrego *Euphorbia epithymoides* w okolicy Ujejsca i Trzebieszawic na Garbie Tarnogórskim (Wyżyna Śląska). *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 68, 6: 417–423.
- Rybak A., Wójcik A.J., Woźniczka Z. (red.) 2016. Dąbrowa Górnicza – Monografia. T. 1. Środowisko przyrodniczo-geograficzne. Muzeum Miejskie „Sztynka”, Dąbrowa Górnicza.
- Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.) 2007. Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Stebel A., Krajewski Ł. 2020. Nowe i rzadkie gatunki mszaków we florze województwa śląskiego. *Fragmenta Naturae*, 53: 27-58.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbrowa Górnicza (II edycja) – Załącznik nr 1 do Uchwały Nr XXIII/374/08 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 30 stycznia 2008 r.
- Tokarska-Guzik B., Dajdok Z., Zając M., Zając A., Urbisz A., Danielewicz W., Hołdyński Cz. 2012. Rośliny obcego pochodzenia w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem gatunków inwazyjnych, Warszawa.
- Urbisz A. 2021. Konspekt flory roślin naczyniowych Wyżyny Śląskiej. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U.2004.92.880 z późn. zm.).
- Uzasadnienie do zarządzenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Katowicach z dnia 31 marca 2020 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Lipienniki w Dąbrowie Górniczej PLH240037

- Wiland-Szymańska J., Buczkowska K., Drapikowska M., Maślak M., Baczkiewicz A., Czyłok A., 2016. Genetic structure and barcode identification of an endangered orchid species, *Liparis loeselii*, in Poland. *Syst Biodiv* 14: 345–354.
- Woźnica A., Libera M., Absalon D., Łozowski B., Wiśniewski R. 2019. Badania stanu i zalecenia dotyczące zarządzania i gospodarowania zbiornikiem wodnym Pogoria III. Uniwersytet Śląski, Śląskie Centrum Wody [Archiwum Wydziału Ochrony Środowiska, Urząd Miejski w Dąbrowie Górniczej], Dąbrowa Górnicza.
- Zajac A., Zajac M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Pracownia Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, ss. 715.
- Zalewska A., Komosiński K., Krupa R., Kołodziej P., Szydłowska J. 2013. Metody wykonywania waloryzacji przyrodniczych. Podręcznik metodyczny i przewodnik do zajęć terenowych. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wyd. Mantis, Olsztyn, 1-336.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Krakowie i Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Katowicach z dnia 31 lipca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Pustynia Błęderska PLH120014.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Katowicach z dnia 22 listopada 2019 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Łąki Dąbrowskie PLH240041.
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Katowicach z dnia 31 marca 2020 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Lipienniki w Dąbrowie Górniczej PLH240037.
- Zarzycki K., Kaźmierczakowa R., Mirek Z. (red.) 2014. Polska Czerwona Księga Roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków (trzecie wydanie).
- Zmiana II edycji "Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Dąbrowa Górnicza" – Załącznik nr 1 do uchwały Nr XXXIII/706/2017 Rady Miejskiej w Dąbrowie Górniczej z dnia 22 listopada 2017 r.

<https://mapy.geoportal.gov.pl/>

<https://natura2000.gdos.gov.pl/>

<http://siedliska.gios.gov.pl>

<https://www.bdl.lasy.gov.pl/portal/mapy>

<https://przyroda.katowice.pl/pl/ochrona-przyrody/korytarze-ekologiczne>